

75/38

magazin istoric

SERIE NOUĂ - IANUARIE 1998

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă, Doina Pascu,
Marian Ștefan (responsabil de
număr)

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

București, Piața Valter Mărăci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 615.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 - 4 În vremea regelui Ludovic XIV al Franței, **apa** era rezervată doar fântânilor. În grădinile Palatului Versailles, de lângă Paris, pot fi admirate și astăzi câteva de o rară frumusețe. Între ele, și cea consacrată lui Apollo dominată de statuia zeului soarelui și al artei, pe un car tras de patru cai focosi, înconjurată de delfini și tritoni. Plasarea grupului statuar – realizare a lui Tuby, după un desen de Lebrun – contrazice natura, căci zeul iese din apă dinspre Vest și pare a se îndrepta către Est, unde se ridică reședința regală. Un lucru însă perfect posibil pentru cel care spunea: „statul sunt eu!”

2 **Minunea și iertarea**, două stări mentale constante ale istoriei noastre. Am sperat mereu în minunea care să ne salveze în ultima clipă, pentru tot ceea ce nu făcusem până atunci. Și am iertat, cu ușurință, tăind vițelul cel gras, atunci când am scăpat cu bine. O atitudine reflectată și în aceste două miniaturi medievale. Sus: „Prima minune cu înmulțirea a cinci pâini și doi pești” cu care Isus a hrănit mulțimile. Jos: „Pilda fiului risipitor”, pentru care părinții pregătesc o petrecere (miniaturi din Tetraevangheliarul voievodului Ieremia Movilă)

3 Frescă din **Palatul de la Knossos**, insula Creta (descoperit în 1900 de arheologul britanic A. Evans). Perfectiunea și frumusețea personajelor, aerul lor destins, nota de optimism și veselie pe care o degajă frescele care s-au mai păstrat intrigă și astăzi pe cercetătorii civilizației cretane, întărind-i aura de mister.

Album istoric

Fotografii-document evocându-l pe cel care a fost unul dintre principalii făuritori ai României Mari, Ion I.C. Brătianu (1864-1927), de la a cărui stingere din viață s-au împlinit în noiembrie trecut 70 ani.

În pridvorul caselor sale din București – 1. O imagine din anii deplinei maturități (sus) și la serbările încoronării de la Alba Iulia (15 octombrie 1922), împreună cu generalul G. Mărdărescu, purtând coroanele regale – 2. Între membrii delegației noastre la Conferința de pace de la Paris (sus) și ai primului guvern al României Mari – 3. Cu I.G. Duca și N. Titulescu (sus), cu regele Ferdinand și, la conacul de la Florica, cu soția sa, Eliza – 4.

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR ianuarie 1998

- 4 Modelul Europei**
M. MANOILESCU

CUZA VODĂ ȘI VREMEA LUI

- 5 1859. Ecouri spaniole**
J.L. SANMARTIN

- 7 Dincolo de legendă**
Demnă și profund nefericită, Elena Cuza rămâne un personaj puțin știut
R.R. FLORESCU

- 11 Bucureștiul necunoscut**
Cea mai veche imagine a zonei de la poalele Dealului Mitropoliei
E. BĂDESCU

DRAMELE ROMÂNIEI

- 12 Mai întâi la Moscova, apoi la București, interogatoriile marelui Antonescu**
M.-D. CIUCĂ

- 16 O carte despre aventura omeniei românești**
N. CAJAL

- 17 Obiective paralele**
Relațiile diplomatice româno-sovietice, septembrie - decembrie 1940

- 22 Generali români în prizonierat**
Date de ultimă oră despre o temă neabordată
AL. DUȚU,
FL. DOBRE

- 27 Credința în fireasca datorie...**
Românii din emigrație pentru Planul Marshall
GR. GAFENCU

- 37 Stalin - Tito - Dej**
Lucruri despre care, mai ieri, se vorbea în șoaptă
P. SFETCU,
L. BETEA

- 52 Anul 1940**
Tragica vară a prăbușirii
I. HUDIȚĂ

- 59 Ne cunoșteau bine, ne iubeau puțin**
Transilvania în discuția Comisiei Litvinov
T. POKIVAILOVA

SĂ NU UITI, DARIE

- 40 Dosarele... lui Damocles**
Serviciile de cadre aveau grijă de „liniștea” oamenilor
D. TĂNĂȘESCU

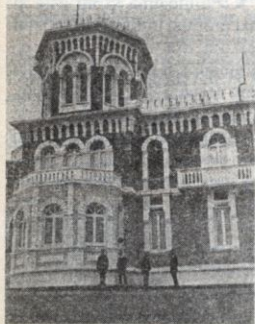
- 43 Zaharia Stancu exclus și reprimat în partid**
În umbra cortinei ideologice, Secretariatul C.C. al P.C.R. declară război scriitorilor
I. SCURTU,
T. DUMITRESCU

- 46 Filmul românesc la raport**
„Munca distructivă” a Elisabetei Luca (soția lui Vasile Luca) și a „scriitorilor care nu sunt scriitori”
I. LĂCUSTĂ

63 Din istoria spionajului: bomba atomică

C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

MONARHII SUD-EST EUROPENE

66 De la Wilhelm de Wied la Leka I Cei trei suverani ai Albaniei

G. MAKUTOVICI

PERSONALITĂȚI ALE SECOLULUI

31 I.I.C. Brătianu

70 Mahatma Gandhi

D. MATEI

73 Marina Știrbei „Prințesa“ aviației ro- mânești

V. TUDOR

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

77 La bal cu regina și pictorul Aman

A.-SILVAN IONESCU

84 Nespălați, parfumați și primeniți

Ritualurile igienei corpo-
rale în Franța Regelui
Soare

87 Profesioniștii ris- cului calculat

Din istoria trupelor de elită

90 1914-1918. Austra- lia în război

91 Afacerea Felix Moumié

Dramele decolonizării în
Camerun

V. CRUCEANU

RUBRICI

33 N.A.T.O. – O expli- cație istorică

E. PREDĂ

35 Sofia, 1-7 octom- brie 1997. 16 plus 16

*Adunarea Generală a
Asociației Tratatului Atlan-
tic*

C. POPIȘTEANU

21, 26, 94, 95

Cărți sosite; Rebus;
Dialog

50 Fondul Proprietății de Stat

76, 82 Fundațiile Internationale Constan- tin Brâncuși

MAGAZIN ISTORIC 30 ANI

30 Să scrii onest despre trecut

CRISTOPHER

DONALD CRABBIE,

*ambasadorul Regatului
Unit al Marii Britanii și al
Irlandei de Nord*

MIHAIL MANOILESCU

Modelul Europei

Conștiința națională, pe care noi o ridicăm atât de exclusivist, atât de dominant, deasupra tuturor celorlalte forme de conștiință umană, nu este chiar atât de veche.

Înainte a acestei conștiințe au existat atâtea alte conștiințe profunde, care astăzi au fost trecute pe un plan secundar. A existat conștiința statului; conștiința fiefului; conștiința cetății; conștiința clasei și, mai presus de toate, această conștiință, de o nobilă universalitate: conștiința creștinătății.

Astăzi, toate aceste conștiințe trăiesc încă în noi, dar sunt doborâte, dominate, strivite sub greutatea conștiinței unice a nației. Și atunci se pune întrebarea: de ce nu s-ar naște oare, alături de celelalte conștiințe care trăiesc în noi, și o conștiință nouă europeană?

Există un stil de viață europeană; există o unitate europeană, pe care ne-o dă acel Occident, pe care pe rând îl adorăm și îl urâm; există un stil de viață care face farmecul unic al Europei. Europa ar putea da un model nou. Ferrero [Guglielmo, 1871-1942, istoric și sociolog italian] relevă că de trei secole Europa occidentală a dat numai doctrini de răzvrătire și de disoluție.

Dar totuși nimic nu spune că Europa nu poate să dea mâine o doctrină constructivă, o doctrină universală bazată pe echilibru iar nu pe exploatare. A sosit momentul ca să pregătească o viață superioară, bazată pe umanitate, văzută în întregul ei, iar nu în chip egoist, egocentric, numai din anumite centre ale Europei occidentale.

Nu este vorba – cine s-ar putea gândi la o asemenea aberație! – de a smulge din sufletul nostru sentimentul național; nu este vorba de a arunca ceea ce acest sentiment știe atât de bine să înnobileze și să purifice, dar este vorba de a da acestui sentiment un alt caracter, o altă înfățișare.

Oare religia n-a fost totdeauna și nu este și astăzi profund înfiltrată în sufletul fiecăruia din noi și totuși ce schimbare s-a petrecut de acum câteva secole când, pentru religie, era legitim, era drept, era o datorie de conștiință, să faci război și să-ți omori semenii tăi.

Cine ar putea să mai propună astăzi omenirii aberația unui război pentru diferențe de credințe religioase? Ei bine, după cum considerăm ca nebulie astăzi ceea ce atunci era socotit legitimat, s-ar putea întâmpla tot așa peste câteva

secole, peste un secol, peste 50 de ani, ca urmașii să considere drept nebulie, privindu-ne pe noi cei de astăzi și să se întrebe: oricât de legitim, oricât de nobil ar fi sentimentul național, de unde vine dreptul și datoria să mergi și să măcelărești pe alții de altă nație cu tine?!

Iată de ce eu cred că nu trebuie să disperăm de viitorul Europei, că Europa își va schimba fața, dar nu-și va stinge lumina, că Europa va rămâne și mai departe nu stăpână, căci nici nu trebuie să mai fie, dar modelul.

Și încă un lucru se va schimba: alături de acest Occident despot, stăpânitor absolut, exclusivist, mândru – și să spunem adevărul – disprețuitor față de noi acei care îi ținem tovarășie geografică, vom vedea că Orientul, care se găsește și astăzi încă păstrător al tradiționalismului îndepărtat, că acest Orient va fi pus în ambianță modernă, utilizând resursele mai tinere ale sufletului nostru și va reuși astfel să formeze o nouă Europă, în care Orientul n-ar mai păși la trena Occidentului, supus și umil, ci prieten și, așa zice, dacă cuvântul n-ar fi prea compromis – tovarăș.

O asemenea Europă poate să dea formula nouă, pe care o așteptăm omenirea.

(Unitatea spirituală a Europei, București, 1933; fragmente)

Realizarea, în urmă cu 139 ani, a unirii sub un singur domnitor, Al. I. Cuza, a Moldovei și Munteniei a constituit, după cum prea bine se știe, o biruință a forțelor progresiste ale societății românești. Evenimentelor de atunci, vieții și faptelor domnului Unirii, revista noastră le-a consacrat, an de an, numeroase pagini de studii și evocări, de mărturii și documente, în marea lor majoritate inedite sau mai puțin cunoscute marelui public.

De această dată prezentăm câteva ecouri din Peninsula Iberică privind dubla alegere a lui Al. I. Cuza. Ele au fost culese de o pasionată cercetătoare a istoriei românilor: Josefina López Sanmartin (1919-1989). Originară din Barcelona, a participat, în anii săi tineri, în rândurile republicanilor, la războiul civil din Spania (Magazin istoric, nr. 9/1997). După studii universitare la Moscova și Madrid (licență în filosofie și litere), în 1968 a fost doctorantă a Facultății de istorie din București, sub conducerea științifică a acad. Andrei Oțetea, elaborând o lucrare despre relațiile comerciale hispano-române în sec. XIX și la începutul sec. XX.

A folosit în acest scop documente inedite din cadrul Secției de comerț a Arhivelor Ministerului afacerilor externe de la Madrid, precum și din fondurile Casei Regale a Spaniei, ca și ale Președinției Consiliului de Miniștri de la București. Au fost consultate, de asemenea, presa vremii, colecții de memorii publicate, lucrări de specialitate.

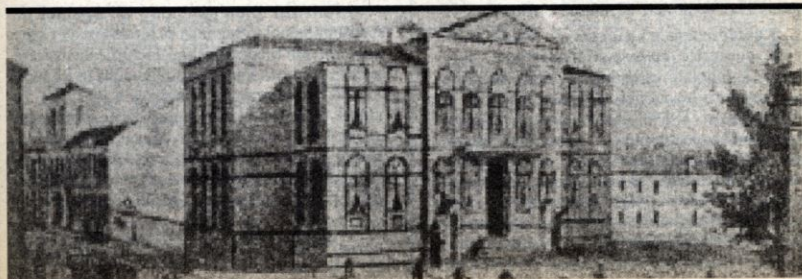
Cercetările autoarei nu s-au limitat doar la relațiile comerciale, îmbrățișând și sfera legăturilor culturale, politice, istorice ș.a. La originea lor s-a aflat, după cum mărturisea, o „dragoste profundă” pentru poporul român.

Așadar, să vedem ce se știa la Madrid, în 1859, despre ceea ce se întâmpla la Iași și București.

UNIREA DIN 1859. ECOURI SPANIOLE

JOSEFINA LÓPEZ SANMARTIN

Alegerile din Moldova și Tara Românească și rezultatele lor au fost urmărite cu profundă simpatie în Spania. În 23 ianuarie 1859, *El Télegrafo* scrie într-unul din articolele sale de fond: „Adunarea Moldovei prezidată de mitropolit și bucurându-se de asistența întregului corp consular a ales în unanimitate ca domn pe colonelul Alexandru Cuza. Alegerea sa a fost bine primită, în mijlocul celei mai depline armonii”.

„Unioniștii au triumfat la Iași” scrie la rândul său *El Diario de Barcelona*. Același ziar, rezumând știrile din Constantinopol, din 19 ianuarie, remarcă: „Înainte de alegerile din Moldova, Poarta informase puterile străine că își rezervă dreptul de veto, dar unanimitatea acestor alegeri a împiedicat-o să realizeze acest proiect”.

În legătură cu dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, *El Télegrafo* informa cum „consulul Franței la București a trimis o depeșă Ministerului afacerilor de externe din țara sa, datată 5 februarie, înștiințând că adunarea a ales în unanimitate ca domn al Țării Românești pe Alexandru Cuza, ales deja în Moldova, și că proclamarea votului a fost primită cu aclamații de bucurie și cu jocuri de artificii”. Totodată se comenta cu nelinește informația, ajunsă în Spania prin *Diario de Constantinopola*, că Poarta proiecta să trimită trupe la Dunăre, fiind îngrijorată de știrile care-i parveniseră din Țara Românească și Moldova în legătură cu dubla alegere a lui Cuza. Pe de altă parte, ziarul *Norte* relatează sosirea în Moldova a unei delegații din Țara Românească, scoțând în evidență faptul că aceasta „a fost primită la Iași cu vii aclamații și salve de artilerie. Delegația munteană a prezentat principelui actul Adunării de la București, prin care se făcea cunoscută alegerea sa. Apoi delegația fu primită de Adunarea din Moldova, care în acest scop se reunise în sesiune extraordinară și mulți deputați s-au suit la tribună și au ținut discursuri convingătoare care au fost întâmpinate de uralele «Trăiască Unirea»”.

Polemizând cu *Gaceta de Viena* și cu cercurile guvernante austriece, care puneau la îndoială valabilitatea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, *El Télegrafo* scria la 24 februarie 1859: „Manifestarea opiniei moldovenilor și a muncitorilor a fost îndejuns de unanimă și solemnă pentru ca o putere străină, care nu obișnuiește să țină seama de spiritul popoarelor, să o poată combate”. În alte comentarii în legătură cu știrile care ajungeau în Spania din București și din Iași, ziarul adăuga: „Cuza a fost ales domnitor al Moldovei și al Țării

Românești. Iată deci realizată, deși în mod indirect, Unirea Principatelor”.

Apărând dubla alegere a lui Cuza *El Diario de Barcelona* nota la 23 februarie 1859: „Falsele interpretări care tind să subestimeze voința poporului român nu mai sunt admisibile. Domnitorul Cuza a fost invitat să convoace adunările Principatelor pentru ca acestea, împreună, să poată duce până la capăt importanta misiune care le-a fost încredințată: aceea de a așeza prima piatră a statului român și ca, în sfârșit, Unirea să fie cu adevărat realizată. Dacă acest fapt se confirmă, el va constitui o nouă dovadă a instinctului neînfrânt care conduce poporul român la unire”.

Guvernul spaniol, interesat mai ales să cunoască atitudinea Rusiei și Turciei față de dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza și de unirea Principatelor române, a cerut informații reprezentanților săi diplomatici în cele două țări. Ca urmare, ministrul plenipotențiar al Spaniei la Petersburg, ducele de Osuna y del Infantado, comunica, în depeșă din 2 martie 1859, guvernului din Madrid: „Vă pot asigura că atât în problema Italiei, cât și în ceea ce privește dubla alegere a colonelului Cuza, Rusia va fi alături de Franța, atât datorită simpatiei care există în acest moment între ambele guverne, cât și dorinței de a înfrunta împreună Austria”.

La rândul său, Gerardo de Souza, ministrul plenipotențiar al Spaniei în Turcia, informând guvernul țării sale despre activitatea diplomatică din Constantinopol, insistă asupra convorbirilor însărcinatului comercial al Franței cu ambasadorul Angliei, cu reprezentantul Austriei, cu marele vizir și cu ministrul afacerilor externe al Turciei, convorbiri în care contele de Lallemant „examinând starea Europei, a Turciei și a Principatelor, încerca din răspuțeri să demonstreze necesitatea de a nu se crea noi complicații și de a sancționa dubla alegere a boierului Alexandru Cuza”.

Ministrul plenipotențiar al Spaniei la Constantinopol a continuat să informeze periodic guvernul din Madrid despre ciocnirile de interese și despre febrila activitate diplomatică în legătură cu recunoașterea dublei alegeri a lui Cuza. În sfârșit, la începutul lunii august 1859, diplomatul spaniol scria cu satisfacție că „au fost stabilite, odată pentru totdeauna, condițiile în care colonelul Alexandru Cuza va fi recunoscut și de către Poartă ca principe al Moldo-Valahiei”. ■

În imaginile din p. 5: Al. I. Cuza mergând să deschidă lucrările Parlamentului din București, la 29 februarie 1860; jos: Palatul domnesc.

În exclusivitate pentru
Magazin Istoric

Istoria femeii este un subiect neglijat încă de istoriografia română. C. Gane, în ale sale Trecute vieți de doamne și domnițe, se numără printre puținii istorici care s-au aplecat asupra subiectului. Există apoi o adevărată mistică ce laudă stoicismul și virtuțile asociate cu „muma lui Ștefan cel Mare”, după cum o altă figură vestită, dar pentru trăsăturile sale de cruzime, este doamna Chiajna, soția lui Mircea Ciobanul. Ar fi deci timpul ca marile femei ale istoriei românilor

ELENA CUZA –

DINCOLO DE LEGENDĂ

RADU R. FLORESCU,
Profesor Emeritus,
Boston College – USA

să fie redescoperite, printr-o cercetare științifică reciprocă.

Din acest punct de vedere, un loc aparte trebuie să îl ocupe soția primului domnitor al Principatelor Unite.

Până acum, ea a fost

doar subiectul unei monografii, frumos scrisă de Lucia Borș, dar romanțată, care a primit premiul „Femina” în 1937. Încredințez Magazinului istoric acest mic

portret al Elenei Cuza, încercând să evoc o viață așa cum a fost și făcând să cadă valurile falsei pudori care mistifică personajele istoriei.

Surpriza ambilor soți

Elena Cuza se înrudeau cu neamul Sturdzeștilor (*Magazin istoric*, nr. 4/1994), al Balșilor, al Cantacuzinilor (*Magazin istoric*, nr. 11,12/1982; 4-6/1983). Judecând după portretul oficial realizat de Szathmary, când avea 38 ani, putea fi socotită cu greu o femeie frumoasă. Era foarte mică și subțire, cu o expresie severă, cu ochi negri și duși în fundul capului. Era foarte timidă, lipsită de farmec și feminitate.

Educația ei urmasă calea obișnuită în epocă: guvernanta franceză și germană, pensionul Buralat, anturajul social și literar al mătușii sale Agripina Sturdza, din Iași.

În 1844, ea l-a întâlnit, s-a îndrăgostit și s-a căsătorit cu Alexandru Ioan Cuza. Dacă pe atunci ar fi existat cabinete de consultanță maritală, probabil că ar fi fost sfătuiți să nu o facă. El era o fire extrovertită, impulsivă, care se simțea bine printre oameni, foarte galant cu femeile. Ea era o introvertită, cu o mulțime de inhibiții drapate în con-

venționalitatea tipică societății burgheze victoriene, pe care i le inculcase o mamă dominatoare. Slabelo șanse ca acest mariaj să meargă au fost anulate de la început de incapacitatea Elenei de a-i oferi un urmaș soțului ei și de faptul că a pus datoriile față de mamă înaintea celor față de soț. La 30 aprilie 1844 scria: „Crede-mă, mamă, noile sentimente pe care le am față de soțul meu nu mă vor împiedica să te iubesc”. Atunci când, tremurând, i-a mărturisit mamei ei dragostea pentru Cuza, aceasta a întrebat-o cine era. „Cel care i-a bătut pe evrei la

Deschiderea Camerei, la 29 februarie 1860, de către Alexandru Ioan Cuza

Iași“, i-a răspuns ea. „Atunci înseamnă că se teme de Dumnezeu“, a replicat mama și i-a dat consiliul tăcut.

Cred că și într-o căsnicie nereușită există totuși câțiva ani de fericire și dragoste adevărată. Se pare că acesta a fost și cazul tinerei perechi. Ei s-au stabilit în modesta casă, a părinților lui Cuza, Ion și Sultana, din Galați.

După înăbușirea revoluției de la 1848, Elena Cuza a dovedit o altă trăsătură de caracter. Pusă în fața unei situații periculoase – revoluționarii fugeau din Iași spre Galați, urmăriți de oamenii domnitorului Mihail Sturdza –, ce amenința siguranța soțului ei, această tânără femeie timidă și lipsită de încredere în sine, a dovedit o energie extraordinară, inițiativă și hotărâre. A pornit singură de la Solești spre Galați, unde a mers să îl vadă pe consulul britanic Cunningham. Împreună au pus la punct evadarea lui Cuza la Brăila. De acolo, au fugit la Cernăuți și mai departe la Viena și Paris. S-au reîntors în Moldova peste un an, când venise domn Grigore Ghica.

La scurtă vreme după ce Cuza a fost numit părcălab la Galați (1852) au apărut primele neînțelegeri în căsnicia lor. Farmecul și veselia naturală ale lui Cuza atrăgeau femeile din societatea

gălățeană și cea ieșeană, față de care el nu rămânea indiferent. Numeroasele sale infidelități au devenit subiect de bârfe, ajunse și la urechile mamei Elenei. Aceasta îi scria prietenului ei Lambrino: „trăiască libertatea, în special libertatea în dragoste“. În acea societate dominată de bărbați, infidelitatea, în special cea a soțului, era acceptată ca un lucru comun, ba chiar, în anumite cercuri boierești, era socotită drept ceva absolut necesar. De regulă, ea nu ducea la divorț și nici nu marca o carieră politică, cu condiția să fie făcută cu un dram de tact și cu discreție pentru a proteja victima. În cazul Elenei, asemenea precauții nu au fost luate și ea a suferit o umilință personală, considerând viața socială, în prezența soțului, de nesuportat. În faza de început rana a provocat mai curând melancolie decât note amare. Sănătatea i-a fost afectată și Cuza i-a sugerat să plece la Paris – a fost primul dintr-un șir de asemenea exiluri –, în primul rând pentru că își dorea să fie liber.

La insistențele Catincăi Rosetti – pe care Cuza avea să o deteste – Elena a revenit în țară în 1853. Dar a continuat să petreacă mai multă vreme la Solești decât cu soțul ei la Galați.

Dubla alegere a lui Cuza în ianuarie 1859 a venit ca o sur-

priză pentru ambii soți. Deși și-a controlat bine emoțiile față de cei din jur, angoasa Elenei a sporit. Era foarte tânără și lipsită de experiență, complet nepregătită pentru noua situație. Iată ce îi scria mamei ei: „Măne voi merge la o recepție și mărturisesc starea de confuzie. Am trăit întotdeauna departe de societate și nu cunosc nici eticheta, nici obligațiile pe care trebuie să mi le asum. Sper în generozitatea compatrioților mei, care-mi vor ierta naivitatea și simplitatea“.

Elena Cuza avea de înfruntat o nouă amenințare, în persoana Mariei Obrenovici (*Magazin istoric*, nr. 11/1995), fiica lui Costin Catargi, văduva lui Efreim Obrenovici și mama lui Milan, viitorul rege al Serbiei.

Sentiment matern neîmplinit

Mai tânără cu 10 ani decât soția principelui Cuza, atractivă, cochetă, inteligentă, calculată și ambițioasă, dispunând de experiența puterii politice, a reușit să-l seducă pe Alexandru Ioan Cuza. Elena a pierdut confruntarea din start. A preferat să-și găsească liniștea interioară într-un nou exil la Paris. A ratat astfel prezența alături de soțul ei la câteva evenimente majore: învestirea formală de către sultan, la Istanbul, inaugurarea oficială a domniei la București. A aflat detaliile din zările franțuzești și din scrisorile pline de reproșuri ale mamei sale.

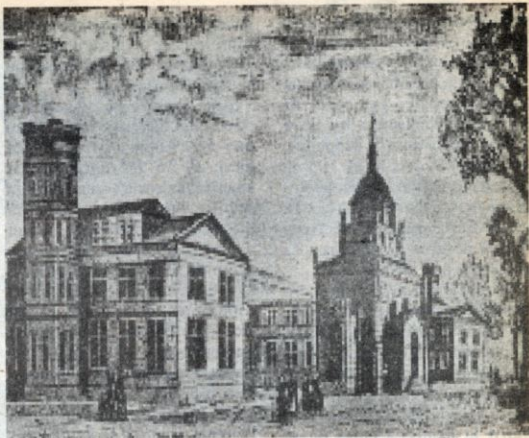
Cuza nu i-a răspuns la numeroasele misive pe care i le-a adresat și nici nu i-a asigurat sumele de bani necesare pentru a putea duce un trai decent la Paris. Omul Cuza este mult diminuat printr-un asemenea comportament, mai mult chiar decât prin infidelitățile sale. La insistențele mamei sale, care îi cerea să revină și să reclame locul ce i se cuvenea, Elena răspundea:

„prințul nu dorește să mă întorc și trebuie să mă supun voinței lui”.

Ce anume a determinat-o pe Elena Cuza să accepte îndemnurile lui Vasile Alecsandri și să revină, incognito, în primăvara lui 1862, după trei ani de absență? Pot fi mai multe explicații. Or fi înduplecat-o argumentele mamei și prietenilor care îi explicau că lipsa ei provoca un scandal și îl lipsea pe Cuza de sprijin, mai ales în rândul aristocrației moldovenești. Totodată, făcea astfel jocul inamicilor soțului ei, expunându-l influenței camarilei condusă de directorul Poștei, Liebrecht. Poate că și-a închipuit că era misiunea ei să îl facă un om mai bun. În final, explicația care le depășește pe toate celelalte este că Elena îl iubea încă pe Cuza, în ciuda infidelităților lui, nu cu dragostea pasională, carnală, pe care i-o dovedea Maria, ci într-un sens spiritual mai adânc, aproape matern: trebuia să-i poarte de grijă. Bineînțeles, condiția era ca ea să își recapete locul la Palat și să obțină plecarea Mariei.

La această atitudine mai combativă a contribuit și schimbarea survenită în personalitatea Elenei. La Paris a acordat o mai mare atenție aspectului ei exterior, s-a îmbrăcat cu mai multă grijă și a căpătat gusturi sofisticate, a citit intens și era mult mai bine informată asupra problemelor politice și sociale ale timpului. Devenind o femeie mai puternică, a început să iasă din umbra mamei, dezvoltându-și o personalitate mai bine conturată.

Cuza a fost încântat și impresionat de această Elena „renăscută”, fiind încurajat și de sfetnicii săi apropiați – între care Alecsandri și Costache Negri – să îi acorde soției sale încă o șansă. Simbolul acestei împăcări a fost Palatul de la Ruginoasa. Țăranii spuneau că asupra Ruginoasei – una dintre cele mai

Azilul „Elena Doamna”

impozante proprietăți ale Sturdzeștilor – plana un blestem.

Dacă stilul arhitectural și mobilierul pot caracteriza o persoană, atunci Ruginoasa era imaginea Elenei revenite de la Paris: decorul exterior în stil pseudo-gotic, lipsit de gust, mobilierul tipător, inspirat de decoratori parizieni de mână a doua. Ruginoasa era locul de refugiu, unde Elena putea fura câteva momente de fericire, în intimitate cu soțul ei. Și, lucrul cel mai important, era enclava unde rivala ei, Maria, n-a avut voie să pătrundă vreodată.

Elena s-a străduit din răpușteri să se ridice la nivelul așteptărilor și al îndatoririlor sociale ce îi reveneau ca primă doamnă a țării. Lua parte la ceremoniile de la Palat, prezida dineuri, organiza baluri și spectacole de teatru, alături de soțul ei, primea personaje importante în audiențe particulare, ba chiar le-a numit pe Zulia Sturdza și alte 12 reprezentante ale înaltei societăți ca doamne de onoare. Totuși, ea a rămas o conservatoare, care socotea că încă nu sosise momentul ca femeile să ia parte

activă la viața politică. Atenția ei s-a îndreptat mai ales asupra orfanilor. A creat azilul care îi poartă numele, instalat la Cotroceni, în 1862. S-a preocupat și de educația femeilor, de problemele celor în vârstă, de îmbunătățirea condițiilor din spitalele pentru nebuni și din închisori, a întemeiat muzee și a ctitorit monumente publice. A colaborat cu generalul Ion Emanuel Florescu, creatorul noii armate românești – un prieten de o viață – pentru a crea spitale militare mai eficiente. Odată, Cuza i-a spus radicalului C.A. Rosetti: „am aici la Palat o doamnă care este și mai roșie ca tine”. Mai târziu, după moartea soțului ei, Elena Cuza s-a oferit să poarte de grijă la cinci orfani de la spitalul Caritatea din Piatra Neamț. Datorită muncii desfășurate pe acest tărâm, românii au dezvoltat un sentiment foarte sincer față de această prințesă modestă, ajungând cu timpul să o venereze ca pe o sfință.

Și-a cucerit un loc în inima nației, dar nu a reușit să câștige și inima soțului ei sau să își salveze căsnicia. La scurtă vreme după

reîntoarcerea ei, Cuza a informat-o, în maniera lui dură, că Maria îi născuse un fiu nelegitim, Alexandru. În 1865 i-a urmat un altul, Dimitrie. I-a cerut să accepte pe Alexandru în casă și să semneze hârtiile de adopțiune. Ce umilire mai mare putea îndura o femeie? Atunci, pentru prima oară, și ea și mama ei s-au gândit să ceară divorțul. Avea nevoie de timp de gândire și a plecat din nou la Paris.

Marea tragedie a Elenei era faptul că nu reușea să dea naștere unui copil, deși avea un dezvoltat simț matern. Atunci când sora ei mai tânără, Zoe, căsătorită cu prietenul lui Alexandru Ioan Cuza, Iordache Lambrino, a murit la nașterea celui de al treilea copil, Elena a preluat creșterea nepoților săi. Decizia ei de a accepta să adopte pe cei doi fii naturali ai lui Cuza a venit tot din acest sentiment matern neîmplinit. I-a iubit și i-a crescut de parcă ar fi fost ai ei. La fel ca în tot ceea ce a făcut, s-a dedicat lor în totalitate, renunțând la viața de Curte și la obligațiile sociale. Oficial, s-a spus că fuseseră adoptați doi copii fără părinți, dar tot Bucureștii știa adevărul.

Triumf?

Până la urmă, tocmai acest gest a salvat căsătoria. Căci Cuza îi iubea foarte mult pe băieții și dragostea aceasta reciprocă a oferit cel mai solid liant. În plus, el știa că soția lui era o mamă mult mai bună decât Maria.

Se spune că organizatorii loviturii de stat din 1866 au plănuit astfel lucrurile încât să îl surprindă pe Cuza în pat cu Maria Obrenovici. Conspiratorii au avut grijă să izoleze apartamentul Elenei Cuza și camerele copiilor, dând ordine stricte să nu li se întâmple ceva. Elena a încercat să ajungă la soțul ei, dar i s-a răspuns că nu se mai afla în

Palat. L-a căutat atunci pe consulul francez Tillos, cu ajutorul căruia a reușit să îl întâlnească pe Cuza la Cotroceni.

Apoi, acesta a părăsit țara doar cu amanta, fără să o mai aștepte pe soție. Elena a aflat abia la Cluj, la 26 februarie, că ei ajunseseră deja la Viena. Întreaga familie i-a cerut, din nou, să divorțeze. Dar chemarea datoriei a fost mai puternică. Soțul ei era acum un exilat, un om bolnav, avea nevoie de dragostea copiilor, era deci datoriei ei să-i stea în preajmă. Au călătorit împreună la Ems, Paris, Aix les Bains, Reichenhall, și-au cumpărat o casă frumoasă la Dabbling, lângă Viena, o altă vilă lângă Florența, pentru a se stabili în final la Heidelberg. Dar nu a putut scăpa de umbra Mariei, care continua să se întâlnească cu fostul domn prin diferite hoteluri.

Anii de exil pot fi considerați cei mai fericiți din viața ei. A reușit, în sfârșit, să-i câștige respectul lui Cuza, chiar dacă nu și dragostea, și printr-o tenacitate ieșită din comun, s-a iasă învingătoare în ultima rundă. Elena l-a îngrijit cât a fost bolnav, în ultima perioadă a vieții lui, și ea i-a stat la capătăi când a murit, la Heidelberg, în 1873, în timp ce Maria Obrenovici lua parte la un bal, la Viena, ca doamnă de onoare a împărătesei Augusta, soția Kaiserului Wilhelm I.

Elena i-a purtat lui Cuza aceeași dragoste și după moarte. Și-a dedicat toată energia educării celor doi băieți, Alexandru și Dimitrie, o sarcină nu tocmai ușoară. Alexandru era un tip flegmatic, lipsit de voință, intenționa să facă o carieră politică. Și-ar fi dorit să îl moștenească pe Cuza, dar o afecțiune congenitală cardiacă l-a obligat să ducă o viață liniștită. Dimitrie, mezinul, moștenise doar viciile tatălui. Știa că nu avea mult de trăit din cauza unei afecțiuni pulmonare, așa încât înțelegea să își trăiască

viața din plin, la Paris. Și-a zburat creierii la Ruginoasa, în toamna anului 1888. Urma exemplul mamei sale, Maria Obrenovici, care, atunci când a aflat că este bolnavă de cancer, s-a sinucis la Dresda, la 16 iulie 1876. Avea 41 ani. A fost înmormântată mai întâi la biserica Sf. Spiridon, din Iași. În 1908, a fost deshumată și mutată în cavoul familiei din cimitirul „Eternitatea”. Cu acel prilej, sicriul a fost deschis. Spre surprinderea tuturor corpul ei era intact și arăta de parcă atunci adormise.

Alexandru, în ciuda sfaturilor Elenei și ale doctorilor, s-a căsătorit cu Maria Moruzi. A murit în timpul unei călătorii în Spania, aproape de Madrid, în 1889. Prin testament, Ruginoasa revenea soției alături de care trăise numai șase luni și nu mamei adoptive. În 1893, Maria Moruzi-Cuza s-a recăsătorit pentru un scurt interval de timp (o zi) cu Ionel Brătianu, fiul celui care îl detronase pe Cuza. Din această căsătorie s-a născut cel ce avea să fie marele istoric Gh. Brătianu. Până la urmă, Brătienii au donat Ruginoasa spitalului Caritatea din Iași, potrivit cu dorința Elenei.

Născută la 17 iunie 1825, Elena Doamna, femeia plăpândă și sfioasă, a supraviețuit tuturor celor care i-au marcat viața în vreun fel. Poate că lovitura cea mai grea fusese moartea mamei sale, Catinca, în 1869.

S-a bucurat, în timpul vieții, de simpatia împăratului Napoleon III și a împărătesei Eugenia, a prietenilor apropiați ai soțului ei, a lui Carol I, Ferdinand și a Mariei. La aniversarea unei jumătăți de veac de la Unirea Principatelor, în 1909, i s-au adresat omagii din toate colțurile țării, cărora le-a mulțumit „în numele lui Alexandru Ioan Cuza”. A murit în același an, la 2 aprilie 1909. A fost înmormântată, după dorința ei, la Solești, proprietatea părinților săi. ■

DEALUL MITROPOLIEI

ILLUSTRATIUNEA JURNAL UNIVERSAL

O imagine necunoscută

Frontispiciul primului număr al revistei *Illustratiunea. Jurnal universal*, apărută la București în 18 septembrie 1860, reprezintă o vedere extrem de rară a venerabilului cartier boieresc de la poalele Dealului Mitropoliei. Iconografia Capitalei a ignorat-o, ea nefigurând în cunoscutul album editat de Adrian Corbu și nici în lucrările mai mult sau mai puțin științifice privitoare la istoria bucureșteană a secolului XIX. Pe de altă parte, ea reprezintă o curiozitate „tehnică” fără precedent în tânăra, pe atunci, grafică românească: compozițional, această vedere a fost concepută prin combinarea a două imagini – primul plan și planul secund – complet diferite, atât în ceea ce privește unghiul de vedere cât și anul realizării, înaintea de 1856, respectiv după 1858.

Datorită preciziei localizărilor geografice este aproape cert că autorul acestei xilografuri, Carol Szathmary, s-a folosit de panorame fotografice, marea sa slă-

biciune până la 1882, când, aproape orb, a părăsit aparatul de fotografiat. Combinarea lor nu a fost totuși prea „fericită”, fapt observabil, mai ales, în partea dreaptă a imaginii, unde apar mănăstirea Radu Vodă și biserica Sf. Spiridon Nou, introduse brutal în conținutul real al planului secund. Probabil că tocmai aceste „defecțiuni”, mult mai ușor de observat pentru contemporani decât pentru noi, l-au și îndemnat pe Szathmary să renunțe la acest frontispiciu, începând cu numărul 2 al revistei.

În primul plan – care interesează în mod special – se remarcă biserica Domnița Bălașa și, în același ansamblu, Spitalul Brâncovenesc, reconstruite în 1842, apoi stația de diligență din spatele caselor Obedeanu, poarta dinspre Mitropolie a uriașei curți a Palatului Bibescu, construit de Brâncoveanu în primii ani de domnie și, în sfârșit, mai mult de jumătate din acest Palat, care îl uimise pe Ion Ghica prin dimensiunile sale.

Elementul „surpriză” îl constituie însă absența noului pavilion al Spitalului Brâncovenesc, pe care o fotografie din 1856, executată de locotenentul austriac Ludwig Angerer, îl prezintă într-un stadiu avansat de construcție. Cum această clădire monumentală, în stil neoclasic, nu putea fi eludată de Szathmary în compoziția sa, rezultă că elementele constitutive ale primului plan sunt anterioare fotografiei lui Angerer, poate chiar izbucnirii Războiului Crimeii. Stabilirea acestei datări are o mare importanță pentru iconografia Bucureștilor și pentru cronologia operei lui Carol Szathmary. Dacă primul plan datează, așa cum presupun, dinaintea de 1856, atunci el reprezintă cea mai veche imagine cunoscută până în prezent a zonei de la poalele Dealului Mitropoliei până la Calea Rahovei, un presupus prim panoramic fotografic și prima lucrare grafică a lui Szathmary privind centrul Capitalei. ■

Emanuel BĂDESCU

Avanpremieră editorială

DESTĂINUIRI SUB ANCHETĂ

MARCEL-DUMITRU CIUCĂ

O contribuție cu totul remarcabilă a istoriografiei noastre va vedea curând lumina tiparului: volumul III al lucrării Procesul Mareșalului Antonescu. Documente, ediție prefațată și îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă. Volumul cuprinde un număr de documente de proveniență sovietică (adresele privind aducerea în țară a grupului de arestați și câteva din interogatoriile luate de autoritățile sovietice mareșalului Antonescu – unele din aceste documente fiind publicate și de revista noastră în nr. 8/1995 și 8, 10/1997), precum și stenogramele anchetelor efectuate asupra lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Eugen Cristescu, Gheorghe Alexianu, Radu Lecca, Ion Marinescu, Nicolae Mares, Maria Antonescu, generalii Constantin Tobescu, Constantin (Pichi) Vasiliu și Constantin Pantazi. Instrucția procesului a început la 12 aprilie 1946, operațiunea fiind condusă de Avram Bunaciu, secretar general în Ministerul de interne, ajutat de un grup de acuzaatori și anchetatori, printre care Dumitru Săracu și Alexandru Nicolschi.

Pentru cititorii Magazinului istoric am selectat câteva fragmente din interogatoriul pe care Avram Bunaciu l-a luat mareșalului Ion Antonescu în

zilele de 14-17 aprilie. Selecția noastră a avut în vedere nu atât viața și faptele celui anchetat, cât mai ales reconstituirea unor momente cruciale din istoria României în deceniile 4 și 5 ale secolului nostru. Pentru moment, Ion Antonescu ne va introduce în culisele evenimentelor care au marcat sfârșitul regimului politic democratic din perioada interbelică. Precizări și amănunte extrem de interesante vin să întregască imaginea unei epoci atât de frământată și încă dominată de subiectivism și incriminări.

Să-i dăm cuvântul lui Antonescu, în dubla sa calitate de martor și participant nemijlocit la unele dintre evenimentele acelei epoci. Textul pe care îl reproducem reprezintă stenograma oficială, purtând corecturile, adăugirile sau eliminările operate de Antonescu însuși, care a și certificat prin semnătură fiecare filă a documentului. Pentru a elimina orice confuzie, am marcat întreruperile noastre de text prin trei puncte între paranteze drepte, iar cuvintele adăugate de noi pentru a ușura lectura au fost semnalate prin același gen de paranteze. Titlul serialului și cel sub care am grupat extrasele ne aparțin.

M. ȘTEFAN

În anticamera dictaturii regale

14 aprilie 1946.

Seara – 21.30

Avram Bunaciu (în continuare A.B.): Cum vă simțiți?¹

Ion Antonescu (în continuare I.A.): Este umezeala aceasta, cimentul acesta, gratiile, nu este soare și lumină. La ruși, în fiecare zi ne plimba la soare 30 de minute. Nu numai pe noi, dar pe toți prizonierii. Săteam, la început, în case speciale.

A.B.: Dar, în condițiile date, zgomotul a dispărut?

I.A.: Da, a dispărut. Am trecut prin 4 revoluții și trei războaie, dar asemenea lucruri nu s-au întâmplat. Soldații de pe sală parcă ostentativ încarcă și descarcă armele. Alături de mine sunt și 2 doamne. Rușii nu făceau asta, și în țara aceasta, pe care am servit-o 45 ani, să se întâmple așa ceva! Cred că nu este frumos.

A.B.: Cu „măncarea”? Aveți oarecari nemulțumiri?

I.A.: Măncarea este mai bună, ar fi bine să o aduceți de la „Continental”, costă tot atât și mi se pare că este mai bine preparată.

A.B.: Aveți preferințe în privința mâncării? Regimul e mulțumitor?

I.A.: Eu nu mănânc carne, ci numai vegetale. Dar nu am nici o pretenție. Îmi dau seama că, pentru fiecare în parte, nu se poate face regim special.

A.B.: Dacă însă medicul recomandă, puteți căpăta.

I.A.: Eu am nevoie de vitamine. Astă-seară mi-a dat. Am cerut nuci sparte; ce poate fi mai simplu? Am căpătat o dată și apoi a încetat.

¹ Atunci când a revăzut dactilograma, la începutul textului mareșalul Antonescu a scris, cu cerneală, următoarele: „Nu corespunde [cuvânt indescifrabil] cu ce am spus. Nu apar întreruperile numeroase care au fost, care fac ca declarația să fie confuză. Rog să fie reconstituită, să mi se pună întrebări și să nu fiu întrerupt în timpul declarației cu alte întrebări și cu [indescifrabil]”.

Dacă s-ar putea, puțină dulceată, lapte cu orez; carne nu mănânc decât la grătar. Dacă s-ar putea să capăt fructe și brânză de toate categoriile.

A.B.: Trebuie să ne spuneti anumite probleme, care trebuiesc lămurite. Acestea trebuie să înceapă cu legătura dv. primă, pe care ați avut-o cu legionarii. Când ați avut prima legătură cu legionarii, înainte de 6 septembrie [1940]?

I.A.: De mult, dar nu legătură politică. Eram un om care jucam un rol oarecum preponderent în viața românească, politică și militară. Desigur că legionarii vroiau să aibe legături cu mine.

Nu știu dacă știți, eu am fost atașat militar în străinătate. M-am întors în 1926. În timpul acela auzisem de legionari și de un asasinat pe care îl săvârșiseră ei, nu știu exact unde, la Focșani, la Iași.

Eu am fost, întotdeauna, contra crimelor, mai ales contra crimelor politice. Aveam un resentiment contra oamenilor cari recurg la astfel de mijloace. Nici ei n-au mai făcut nimic până în 1933; când regele Carol al II-lea mă chemase să-mi încredințeze șefia Marelui Stat Major.

Eram la Geneva, când mi s-a propus Ministerul de război. Am refuzat.

A.B.: De ce ați refuzat?

I.A.: Partidul Liberal, în a cărui formație trebuia să intru, nu venea cu reforme. Eu ceream libertăți depline în departamentul meu.

Am fost chemat de Duca, m-a chemat în ianuarie 1933, mi-a propus Ministerul de război; am refuzat de atunci. El mi-a spus: „Curând vom veni la putere”. Am discutat punctele de program și am afirmat că locul meu este la Statul Major dacă se pune un ministru de război cu care să mă pot înțelege [...]”.

A.B.: Care au fost părerile regelui Carol II față de legionari?

I.A.: Ostilitate completă. Am refuzat Statul Major. În decembrie 1933, regele îmi propusese să fiu șef de Stat Major și să fiu factor tot în țară. Am spus: „Maies-tate, mie nu-mi trebuiesc galoane, mie îmi trebuiesc garanții că voi putea lucra, trebuie reorganizată armata, căci altfel vom strica ceea ce am construit. Eu știu că regalitatea fără armată puternică nu poate exista; de asemenea, garanția că granițele României Mari vor fi păstrate nu se poate fără o armată puternică, bine organizată”.

Regele îmi spusese că voi fi factor tot în țară. Dv. știți, cred, că regele venea [la Statul Major] și lucra cu mine câte 5-6 ore zilnic. Discutam împreună chestiuni militare și politice. În timpul acesta s-a întâmplat omorârea lui Duca, catastrofa aceea. Atunci a fost un moment de panică. Regele a vrut să-mi treacă statul [conducerea guvernului]. Nu mi-a spus direct, dar am aflat-o ulterior, că regele mă căutase la telefon, la București, la Predeal, la Constanța.

Mi-am dat seama că a fost o crimă legionară, în care se spunea că Nae Ionescu ar fi fost sfătușorul, și că a avut un rol preponderent.

Pe scările Ateneului, unde fusese depus corpul lui Duca, m-am întâlnit cu [Ion Manolescu-] Strunga și Inculeț, cu care am avut o discuție și cărora le-am spus: „Sunteți răspunzători de moartea lui Duca, pentru că sunteți slabi”. De la cimitir, d-nii Tătărescu, Inculeț și Strunga au șters-o la Sinaia.

Mi s-a propus să fiu ministru de război. În vremea aceea, ministrul de război era un om slab – generalul [Nicolae] Uică.

² Urmează patru paragrafe tăiate de Antonescu și peste care a scris: „Incoerent. Eu am întrerupt cu noi întrebări cari nu apar aci. Trebuie să dictez din nou toată această idee”.

Și Titulescu a spus că să intru în guvern. El a spus că numai dacă intră Antonescu în guvern, va avea o siguranță. El era condamnat de legionari. Am refuzat. Eugen Cristescu și Hârjeu au fost la mine să-mi vorbească în această direcție.

A.B.: Ce rol avea Eugen Cristescu?

I.A.: Era om al Siguranței.

A.B.: Din partea cui venea Eugen Cristescu, din partea Palatului, a ministrului de interne, din partea vreunui partid politic?

I.A.: Nu pot preciza. Și atunci am refuzat, nu am acceptat Ministerul de război. [...] Am rămas șef de Stat Major, până a intervenit un mic incident pe chestiunea d-nei Lupescu.

La Statul Major vine, într-o zi, generalul [Constantin] Ilasievici, cu care eram prieten de mult, ne și ziceam pe nume. El mă invita, pentru o zi de miercuri, cu doamna, la el la masă. Cu toate că nu mă duceam nicăieri, invitația aceasta, având în vedere că era prieten cu mine, am acceptat-o și am făcut imprudența să nu-l întreb cine va mai fi la masă. În dimineața de miercuri a venit, din nou, g-ralul Ilasievici și a repetat invitația, insistând că nu cumva să lipsesc. Mi-a spus apoi că vine și d-na Lupescu la masă. Eu m-am revoltat și i-am spus că sunt anumite principii care mă împiedică, pe mine, ca șef de Stat Major, să iau parte la această masă și, ca șef de Stat Major, voi pierde autoritatea și în funcția în care mă găseșc îmi impune o atitudine corectă.

Ilasievici mi-a spus că regele i-a cerut aceasta. Atunci am spus că merg, pentru că nu vreau să offensez pe rege, dar că regele să-și aleagă alt șef de Stat Major. D-na Lupescu a stat la masă în dreapta mea și tot timpul încerca să discute cu mine. Contrar uzanțelor, eu am

plecat, cu nevasta, înaintea d-nei Lupescu. Aceasta s-a întâmplat în februarie 1934. I-am spus lui Ilasievici să spuie ceea ce îi comunicasem, regelui. Și, de atunci, am avut raporturi din ce în ce mai rele cu regele; am făcut eforturi să plec de la Marele Stat Major. Am scris d-lui Tătărescu că plec.

Între timp, eram invitat la Conferința Micii Înțelegeri, la Praga, și, apoi, la o conferință la Paris, de unde am adus material de 2 miliarde de lei [corect, 2 milioane], pe care g-ralul Gamelin le dăduse României. Și g-ralul Gamelin a spus că aceasta nu o face pentru România, ci pentru g-ralul Antonescu, a cărui persoană prezintă încredere.

În țară, în timpul acesta, ieșise Garda de Fier, care făcea progrese.

În timpul când eram șef de Stat Major, a venit la mine dl. [Nicolae] Mares și mi-a spus că Codreanu vrea să mă vadă. Am spus că, fiind șef de Stat Major, nu pot lua legături politice; l-am văzut după aceea.

A.B.: Ați putea să ne spuneți conținutul acestei întrevederi?

I.A.: Codreanu vroia să mă vadă. El era un naționalist. Am crezut și eu că era sincer în această privință [...]

M-am întâlnit cu el în casa lui Nicolae Mares. Nu mi-a făcut impresie bună. Era un om cu puțină cultură politică, un mistic.

El făcuse o declarație, că a doua zi după ce va veni la putere, va orienta politica externă a României numai spre Germania și va omorî pe acei cari vor fi contra lui. Am spus că această declarație nu este o declarație a unui om politic, că această declarație a lui înseamnă sinucidere politică. I-am spus că în țara aceasta sunt mulți oameni care gândesc altfel decât el; i-am mai spus că sunt contra: „Dacă vrei să mă împuști, împușcă-mă“ [...]

A.B.: Care a fost răspunsul lui Codreanu la afirmația dvs.?

I.A.: N-a răspuns. I-am spus: „Ai să mă împuști?“ N-a avut nici un răspuns.

A.B.: Ați avut impresia că glumește? Nu v-a spus motivele?

I.A.: El era mistic. Era ferm convins. L-am văzut de 2 sau 3 ori, la Predeal. M-am întâlnit la sportul de iarnă. Niște tineri care aveau un aparat de fotografiat ne-au prins, fotografia aceea a fost publicată prin ziare.

Pe chestiuni de politică internă am discutat în 1938, când a fost catastrofa în alegeri a lui Tătărescu. Pe rege nu-l mai văzusem. Între timp fusese numit la Corpul teritorial și aceasta a fost o umilire. Regele mă declarase prin aceasta. Mi-am dat demisia. Nu a fost primită și am reînnoit-o. Înainte de Crăciun, m-am pomenit cu Goga, care a venit la mine și mi-a spus să nu plec la Predeal, că vine la putere și are nevoie de mine. Eu i-am spus: „Cum vii la putere? Cu 10 deputați pe care-i ai?“ „Viu la putere – a spus el – ce-ți pasă?“ Și mi-a cerut concursul. Am refuzat. A avut loc o lungă discuție pe chestiunea programului de politică internă și externă. Am plecat totuși.

Dimineața, a venit d-na Goga la mine și a spus că mă cheamă regele la Palat. Eu n-am vrut să plec. A intervenit Mares, insistând să plec, și am plecat la Palat; am avut o discuție cu regele și am spus: „Maiestate, îți mulțumesc că ai reluat relațiile cu mine“; i-am spus că nu pot să fiu într-un loc unde nu se face nimic. I-am mai spus: „Maiestate, nu pot să primesc, mi-ai dat garanții, odată, în trecut, și nu te-ai ținut de cuvânt“. „De data aceasta o să mă țin de cuvânt, a spus regele. Acum va fi mai ușor, am desființat partidele politice“.

A.B.: Nu v-a speriat politica aceasta? Fac eu ce vreau?

I.A.: Nu m-a speriat, fiindcă regele Carol nu era un om perseverent și nu se ținea de cuvânt.

A.B.: Nu vi se părea un teren periculos?

I.A.: I-am spus că un rege „se sprijină pe armată și pe partidele politice“, adăugând: „Când va veni furtuna, pe ce te vei sprijini?“ El a dezorganizat partidele politice, a rămas singur și a făcut ceea ce a făcut. Am refuzat colaborarea în acel guvern, am spus regelui că formațiunea nu e serioasă și nu se va putea menține și i-am spus că acesta este primul guvern naționalist.

A.B.: Ce înțelegeți printr-un guvern naționalist?

I.A.: Un guvern care să păzească granițele. Ungaria, la Geneva, câștigase toată Europa de partea ei. Eu mi-am dat seama că procesul nostru era pierdut acolo.

A.B.: Care era plângerea Ungariei în defavoarea noastră?

I.A.: Spunea că noi suntem o țară de Țigani, eram prezențați ca oameni care nu știu să-și administreze țara...

A.B.: Ei nu puneau problema nedreptăților din punct de vedere național, al opririi națiunilor conlocuitoare?

I.A.: În Anglia, când am fost acolo, mi s-a spus că România nu este condusă de oameni democrați și că singurul om democrat din țara noastră era numai Maniu.

A.B.: Acesta era obiectul acestui guvern?

I.A.: I-am spus Maiestății Sale: „Armata este o celulă din unitatea celulelor care formează statul“. Armata pe care o organizasem pe când eram șeful Statului Major era o celulă într-adevăr sănătoasă. Organismul întreg al țării era putred și se știe că o celulă sănătoasă într-un organism putred, prezește și ea. Un stat puternic nu va putea exista decât dacă va fi bine organizat.

A.B.: De ce, pentru această idee, era nevoie de un stat naționalist?

I.A.: Stat naționalist... Dar ce a fost Revoluția Franceză?

A.B.: Noțiunea de naționalist completată. Ceea ce cuprindea ea în ultimul deceniu era un caracter de înecare a calităților celorlalte popoare, o negare completă a existenței lor. La noi nu se pune problema pe social, ci mai mult pe național. Cel mai democrat stat este și un stat național.

I.A.: Era un secol al naționalităților. Noi intrăm în seria statelor democratice. Se făcuse Sfânta Alianță. Reacțiunea mare a fost contra Revoluției Franceze. Pece-tea acestui răspuns a fost Sfânta Alianță, făcută de țarul Alexandru al Rusiei. Liga Națiunilor, care s-a creat, ar fi dat rezultate dacă ar fi fost într-adevăr o ligă a națiunilor.

I.A.: Prin Tratatul de la Versailles, România și-a lărgit granițele. Caracterul țării noastre a fost antinațional și antipopular.

I.A.: În țară la noi, Armata, Magistratura și Școala erau naționaliste.

A.B.: Ideea națională la noi s-a confundat cu ideea șovină.

I.A.: Eu am trăit o bucată de vreme în Anglia. Am călătorit foarte mult, aproape în toată Europa, și am studiat caracterele popoarelor în țările în care am locuit. Am fost în Franța, Anglia, ale căror caractere le-am studiat. De asemenea, am aprofundat și caracterul țărilor nordice; în Germania n-am fost. Eram un om care nu cunoștea altceva decât casa și cartea. Am citit cartea lui Hitler, *Mein Kampf*, pe marginea căreia am făcut o seamă de adnotări. În timpul acela, Henderson a tipărit o carte, albă sau albastră. Această carte este adnotată de mine și veți putea vedea care e părerea mea. Această carte se găsește în biblioteca mea din Predeal, o puteți găsi și vedea.

A.B.: Așa s-au conturat lucrurile, în 1938, în guvernul Goga.

I.A.: Da, am spus că nu pot reface armata, dacă nu se reface statul. Am discutat împreună toate problemele, probleme financiare,

economice, militare, căci eu, cu toate că sunt militar, am studiat aceste probleme. Militarii, în general, nu cunosc aceste chestiuni. Eu am studiat toate acestea, știind că vouă avea un rol în stat.

Am fost, într-o zi, de patru ori la Palat și am discutat, am cerut lărgirea bazelor naționaliste. Regele mi-a spus să fiu chiar eu președinte- [de Consiliu de Miniștri]. Or, acest lucru nu puteam să-l primesc, Goga îmi era prieten și nu puteam, în spatele lui, fără să-i aduc și lui la cunoștință, să fac acest lucru.

A.B.: Pe Goga unde l-ați cunoscut?

I.A.: Pe Goga l-am admirat ca orice bun român, ca poet și naționalist. În timpul războiului mondial, l-am cunoscut personal. L-am cunoscut mai bine în 1919, când eram atașat pe lângă regele Ferdinand, în prima sa călătorie în Ardeal. În timpul călătoriei, eu tocmai eram în curs de a scrie o carte, care a avut mare succes de librărie în vremea aceea, a fost chiar tradusă în limba engleză, se numea *Românii, originea și drepturile lor*.¹ Cu Goga m-am mai întâlnit de multe ori, la Predeal, unde aveam vilă.

A.B.: De când aveți vila la Predeal?

I.A.: Din 1933. Goga era un vizitor, el nu era un organizator. Era naționalist și foarte democrat, s-a ridicat de jos, deci nu putea fi decât democrat.

A.B.: În 1938 îl cunoșteți bine pe Goga?

I.A.: Da. Regele mi-a spus: „De ce nu faci d-ta chestiunea aceasta?“, adică să devii șef de guvern. Eu i-am spus regelui: „Datorită lui Goga sunt astăzi în fața Maiestății Voastre“.

(Continuare în p. 29)

¹ Titlul corect: *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*.

La Ministerul afacerilor externe (sala „Grigore Gafencu“) s-a lansat de curând volumul Un licăr în beznă de Dumitru Hîncu, apărut în Editura Hasefer. Aceași lansare a avut loc și la Centrul Cultural Român din Paris. Reconstituind aventura câtorva diplomați români din Franța în anii războiului, autorul reușește, pe baza documentelor de arhivă inedite (ale M.A.E. și ale familiei Metta), să aducă o nouă demonstrație a umanismului românesc în sprijinul evreilor în timpul acelor ani tragici. Magazin istoric publică un cuvânt introductiv al academicianului Nicolae Cajal.

Nu am veleități de istoric și nu-mi recunosc nici o autoritate în materie. Dar cunoscând împrejurările neobișnuite care au prezidat la geneza acestei cărți și, mai recent, citind-o nu mă pot împiedica să atest că surpriza pe care o anticipam a fost mai mare decât o așteptam.

Mulțumită unei ample palete de cercetări, de diferite orientări, asupra a ceea ce a însemnat regimul antonescian eram tentat să cred că cunosc mai tot ce îl privea. Dar iată, această carte ne arată – mie și, probabil, tuturor cititorilor ei – că faptele sunt mai complicate, că mai există zone, și încă de mare interes, ce trebuie investigate și interpretate, ferite de judecăți pripite și prejudecăți încăpățănate. De altminteri, în ce mă privește, am fost din totdeauna convins că o abordare manicheistă a istoriei, împărțirea subiecților ei doar în buni și răi nu poate fi nicicând benefică pentru stabilirea adevărului.

Așadar, cum afirmam, întemeiat pe un bogat și inedit suport documentar această lucrare a distinsului cărturar Dumitru Hîncu ne descoperă o realitate a anilor 1943-44, până acum necercetată, mai mult chiar nebănuită, care a avut nevoie de mai bine de jumătate de secol până să ajungă sub ochii noștri, dar care acum ne se revelează într-o multitudine de ipostaze.

Mai întâi sub aceea a sentimentului de compasiune și de solidaritate umană vădite de diplomații români acreditați în timpul celui de-al doilea război mondial în Franța înfrântă și îngenucheată de Germania na-

zistă față de soarta mașteră a evreilor cetățeni români, soartă pe care milioane de coreligionari de ai lor au și împărțit-o.

Apoi sub forma insistentelor stăruințe depuse de ei – și îndeosebi de secretarul de legăție Dumitru Metta – pe lângă autoritățile franceze, germane, ungare spre a dobândi pentru evreii cetățeni români dreptul și posibilitatea, materializate pentru o parte dintre dâșii, de a se înapoia în țară. Circumstanță reconfortantă care, o dată mai mult, ne convinge că nu toți cei care aveau atunci vreo calitate oficială împărțeau și ideile sau fobiile mai marilor zilei ori acceptau să devină complicitii dictatorii.

După cum tot o surpriză o constituie, desigur, multiplele testimonii despre jocul alambicat al lui Mihai Antonescu care, abordând ostentativ o degradantă servilitate față de „aliații“ de la Berlin și de comandanții lor din România, inclusiv sub raportul afișării unui antisemitism agresiv, ireductibil, cu consecințe dezastroase pentru zeci, sute de mii de vieți, nu ezita, totuși, să patro-

neze în ascuns – în speranța iluzorie a câștigării unei ipotetice bunăvoințe a Națiunilor Unite – acțiuni ce contraziceau flagrant poziția oficială a guvernului său. Ca, de pildă, aceea în favoarea salvării de la deportarea în lagărele de exterminare din răsărit a fiului d-ruului Filderman – acesta din urmă, după cum se știe, unul din cei mai respectați frunțași ai evreimii din România – sau a juristului Solomon Rosental, căruia dl. Dumitru Hîncu îi consacră, de altfel, pe bun cuvânt, întreaga secțiune secundă a lucrării sale. Ceea ce îngăduie cititorului de astăzi să facă cunoștință cu o personalitate de primă mărime a vieții publice din România interbelică, dar a cărei existență a fost completamente ocultată aproape șase decenii. Deși, în anumite momente de cumpănă, S. Rosental – membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris care a consfințit crearea României Mari, consilier al regelui Ferdinand în momente foarte delicate pentru familia regală sau avocat al statului român în așa-numitul proces al opțiunilor unguri – a adus mari și recunoscute servicii țării. Servicii până la urmă apreciate chiar și de Ion Antonescu, deși – cum rezultă din documente revelate pentru întâia dată de autor – el ar fi avut bune și întemeiate motive să-și fi arătat mai devreme prețuirea și solicitudinea.

Dar așa este istoria, rareori tandră și dreaptă!

**Acad. prof. dr.
Nicolae CAJAL,
președintele
Federației Comunităților
Evreiești din România**

RĂZBOIUL LISTELOR DINTRE MOSCOVA ȘI BUCUREȘTI

Relațiile româno-sovietice, din momentul instaurării puterii bolșevice în Rusia și până la căderea regimurilor comuniste din Europa, au reprezentat un subiect fierbinte. Pentru români, ca și pentru celelalte popoare vecine statului sovietic, tendințele expansioniste ale imperiului sovietic nu au însemnat numai cesiuni de teritorii, ci și comunitizarea vieții acestor state.

În ultimii ani – ca urmare a relativei liberalizări a regimului arhivelor – istoriografia subiectului s-a îmbogățit prin apariția unor lucrări ce au sporit în mod substanțial baza documentară. Să amintim doar pe cele mai recente: România, marile puteri și problema Basarabiei și Grigore Gafencu. Misiune la Moscova (ambele editate în 1995) sau Misiunile lui A.I. Vișinski în România (1997). Lor li se adaugă volumul de documente publicat de Ministerul de externe al Federației Ruse în 1995, din care dl. Vasile Șandru a publicat o incitantă selecție în numărul trecut al revistei Magazin istoric.

Acest articol ne-a îndemnat să vedem cum au înregistrat autoritățile de resort ale regimului Antonescu primele lor contacte cu vecinul de la Răsărit. Ne ocupăm în acest număr de un aspect necunoscut al acestor contacte: schimbul de prizonieri politici. De mare ajutor ne-a fost dl. Andrei Căpușan, care a depistat și ne-a pus la dispoziție documentele aflate în Arhiva Ministerului de externe din București.

O întrebare „în chip privat“

Primul dintre documente este o notă de convorbire care a avut loc în ziua de 13 septembrie 1940 între ministrul român de externe M. Manoilescu și ministrul sovietic la București A.I. Lavrentiev. Întâlnirea a avut loc la cererea ministrului român, care i-a predat lui Lavrentiev „textul în limba franceză al celor două comunicări făcute la ora 6 dimineața de Radio Moscova relativ la Comisia internațională a Dunării și la incidentele de frontieră... I-am relatat cele două incidente după versiunea românească, arătându-i că grănicerii noștri au ordin să tragă numai la încălcări de frontieră și i-am vorbit de propunerea făcută prin Gafencu [ministrul român la Moscova] ca să se facă o anchetă pentru a stabili că soldații români n-au tras și pentru ca înșiși anchetatorii ruși să vadă pe cei doi soldați răniți care stau în spital..."

Lavrentiev, extrem de rezervat, de prudent și parcă cu tendința de a voi să mă prindă, a insistat asupra faptului că eu refuz în principiu faptele expuse de Dekanozov [ad-junct al comisarului pentru afacerile externe sovietic, care nega incidentele provocate de grănicerii sovietici] și că afirm că soldații

sovietici au atacat, așa încât între cele două teze nu este numai o sim-plă nuanță, ci o mare deosebire în aprecierea faptelor“.

Nu era pentru prima dată când partea sovietică nega o astfel de practică, deși este bine știut că în toată perioada interbelică una din tacticile utilizate de autoritățile politice sovietice era aceea de a crea și menține, prin incidente de frontieră, unele dintre ele soldate cu morți și răniți și grave încălcări de frontieră, o stare de nesiguranță permanentă la această graniță, pe care niciodată n-au recunoscut-o. Tocmai din acest motiv, ministrul Manoilescu i-a declarat lui Lavrentiev „în mod foarte conciliant că, deoarece nici eu nici el n-am fost la fața locului și că amândoi suntem obligați să credem rapoar-tele făcute de militarii noștri, cea mai bună soluție este să aflăm împreună adevărul prin comisiunea mixtă ce am propus-o, iar după aceea să pedepsim pe vinovați. Eu promit din partea noastră că o vom face, dar îi rog și pe ei să o promită..."

Încheind această parte – continuă nota de convorbire – în care s-a arătat plin de reticențe și de ascunzișuri, dându-mi impresia că ar voi să mă prindă cu un răspuns definitiv defavorabil față de Soviets, care să le dea pretextul de a acționa mai departe – lucru de

care m-am ferit în modul cel mai vizibil – Lavrentiev m-a întrebat nu oficial, ci în chip privat, ce s-a hotărât cu Comisiunea internațională a Dunării și dacă s-a pus și problema Comisiunii europene a Dunării¹...

La 16 septembrie, de data aceasta la cererea sa, Lavrentiev a fost primit de nou ministru român de externe, M. Sturdza. „Cererea era destul de intempestivă – precizează nota de convorbire – dat fiindcă d-sa știe foarte bine că îmi luasem oficiile în primire în aceeași zi”. Invocând unele discuții cu fostul ministru român de externe, precum și „cele intervenite între domnul Molotov și dl. Davidescu [fostul ministru român la Moscova până în iulie 1940], mi-a cerut eliberarea «prizonierilor politici din închisorile românești»...” La cererea lui Sturdza de a fi mai explicit, ministrul sovietic arată că „este vorba decât de prizonierii originari” din Basarabia și Bucovina de Nord și promise că guvernul sovietic „ne va înainta o listă spre completarea celei înmădate de dl. Molotov d-lui Davidescu și că guvernul sovietic ar fi fericit dacă această chestiune ar fi rezolvată fără dificultăți”. În final, nota de convorbire menționează impresia ministrului român că „tonul general al întâmpinării d-lui Lavrentiev mi-a părut a indica mai mult posibilitatea că această chestiune ar fi utilizată de Soviete cu gândul tocmai de a crea dificultăți și de a complica aceste relațiuni”.

240 pentru 9 000

Din documente rezultă că problema schimbului de „prizonieri

¹ Diplomatul sovietic se interesa despre rezultatele Conferinței de la Viena (6-12 septembrie 1940), la care U.R.S.S. nu fusese invitată, și în cursul căreia reprezentanții Germaniei, Slovaciei, Ungariei, Iugoslaviei, Bulgariei, Italiei și României hotărâseră desființarea Comisiei internaționale a Dunării și constituirea, în locul acesteia, a unui Consiliu al Dunării Fluviale, sub președinția permanentă a delegatului Germaniei.

politici” a devenit o permanență a agendei diplomatice româno-sovietice, ea negăsindu-și rezolvarea până la izbucnirea războiului, în 22 iunie 1941, și aceasta, în primul rând, datorită interpretării diferite a sintagmei „prizonier politic”. Să vedem care era accepțiunea dată de partea română. La 27 septembrie, într-o ședință a guvernului, M. Sturdza apreciază că i se pare foarte importantă „chestia schimbului de persoane, fiindcă sunt români, frați de ai noștri, care doresc să se întoarcă în țară, fără să știm exact dorințele lor. Numărul lor se ridică la 20 și ceva de mii. În schimbul acestora, rușii ne cer predarea – ne-au dat o listă zisă completă – aproape a 250 de deținuți comuniști din închisoare. Fiecare [dintre aceștia], pretinde [partea sovietică] că este de origine din Basarabia, din Bucovina, dar [și] la o examinare superficială se constată că sunt deținuți de orice altă origine afară de cea din provinciile acestea...”

În ziua de 5 octombrie 1940, Lavrentiev a fost primit din nou de ministrul de externe român. Diplomatul sovietic a dat citire unei comunicări, „primită de la Moscova care declară că nici un incident nu a avut loc fie pe gura Stari-Stambul, fie pe brațul Chilia în ziua de 30 sau 29 septembrie. Este drept că în ziua de 28 un vapor român s-a apropiat la vreo 30 de metri de malul sovietic și că pentru a-l vesti [atenționa] s-a tras în aer din partea trupelor sovietice (dl. Lavrentiev nu a putut să-mi precizeze dacă s-a tras cu tunul sau cu pușca, crede că cu pușca); vasul românesc s-a retras imediat și incidentul s-a sfârșit... Dl. Lavrentiev neagă existența oricărui alt incident de la acea dată și până astăzi. Am încercat, fără a reuși, să pricep semnificația acestor denegări categorice a unui fapt dovedit. Domnul Lavrentiev părea extrem de nervos, aproape iritat”.

Trei săptămâni mai târziu, la 22 octombrie, într-o ședință a guvernului român, M. Sturdza a

revenit asupra dificilei probleme a schimbului „reținuților dintre noi și Soviete. Sovietele – arată el – au unele pretenții care se ridică la 240 indivizi reținuți de noi ca deținuți politici. Pretențiile noastre sunt cu mult mai mari. Sunt mii de români din Bucovina și Basarabia pe care vrem să-i recuperăm.

G-ral I. Antonescu: Unde cazăm noi două milioane de români?

M. Sturdza: Este cu totul alta situația în Basarabia, unde ceea ce rămâne din intelectualitatea românească va dispărea. Sunt vreo 9 000.

G-ral I. Antonescu: De unde ai luat d-ta cifra de 9 000?

M. Sturdza: Poate am exagerat-o puțin.

G-ral I. Antonescu: Dacă noi dăm 240 de comuniști Sovietelor, cum avem mai mulți, să le dăm 9 000 din comuniștii de la noi. Toate elementele comuniste să fie scoase...”

După cum se poate observa, partea română continuă să considere ca „reținut” orice persoană de naționalitate română din Basarabia și Bucovina (îndeosebi intelectuală) care dorește să se stabilească sau să se întoarcă în România și care nu primește avizul favorabil al autorităților de ocupație sovietice. La rândul lor, sovieticii insistă doar asupra celor 240 de persoane aflate în închisorile românești și care fuseseră indicate în lista predată de autoritățile din Moscova ca fiind originare din Basarabia și Bucovina.

Este evident că nu se putea efectua un schimb între cei 240 ceruți de partea sovietică și cele câteva mii solicitate de partea română. Tocmai, poate, de aceea n-ar trebui să ne surprindă disponibilitatea conducătorului statului român care, în convorbirea cu ministrul sovietic Lavrentiev din 23 septembrie 1940 declarase că era dispus să-i elibereze pe toți comuniștii arestați. În dorința de a salva cât mai mulți români de sub ocupația sovietică, la 22 octombrie,

el era dispus să ofere la schimb „9 000 din comunistii de la noi”. Cifra de 9 000 este însă în contradicție flagrantă cu toate cifrele avansate până acum în istoriografia noastră atunci când vorbește despre efectivele partidului comunist în anii războiului. Mai mult, urmărind stenogramele Consiliului de Miniștri din lunile septembrie-decembrie 1940, recent publicate de un colectiv de specialiști de la Arhivele Naționale ale României, se poate constata o preocupare specială a conducătorului statului față de mișcarea comunistă, solicitând autorităților să depisteze, să urmărească și să aresteze pe toți cei care desfășurau activitate comunistă. Să fi fost aceasta doar o consecință a convingerilor sale anticomuniste sau și dorința de a spori „zestrea” pe care să o poată oferi la schimb sovieticilor?

Este o întrebare. Din păcate, nu cunoaștem lista cu cele 240 de nume; ea ar putea ajuta la elucidarea altor necunoscute. De pildă, în numărul 3(8) din 1997 al revistei *Dosarele istoriei*, la pagina 5, citim acest pasaj: „După ocuparea Basarabiei, guvernul sovietic a solicitat, prin Ministerul de externe, eliberarea lui Dej din închisoare și trecerea lui în U.R.S.S. Directorul general E. Negulescu, din Direcția Generală a Poliției, raporta la 1 aprilie 1941, că punerea lui în libertate ar constitui un pericol permanent pentru ordinea și siguranța statului.”

Divergențele rămân

Dar să ne întoarcem la dosarele din Arhiva Ministerului român de externe, în care găsim alte două note de convorbiri din care rezultă că, la 22 octombrie și 18 noiembrie, Lavrentiev fusese primit de ministrul de finanțe G. Cretzeanu, cu care prilej fusese abordate probleme de natură economică, partea română avansând propunerea începerii de negocieri pentru încheierea unui acord comercial.

Bucureșteni păstrând un moment de reculegere pentru provinciile românești ocupate de trupele sovietice în urma ultimatumului din 28 iunie 1940

În p. 17: refugiații basarabeni și bucovineni în Gara de Nord din Capitală

La 20 noiembrie însă, ministrul de externe român, M. Sturdza, a avut o discuție amplă cu Lavrentiev, în cursul căreia a încercat să impună punctul său de vedere în legătură cu interpretarea sintagmei „prizonier politic”. La începutul întrevederii, Lavrentiev „s-a referit la convorbirile anterioare ce avusesese cu dl. ministru Sturdza, convorbiri în care îi atrăsese atenția asupra faptului că există, de pe vremea când era dl. Manoiilescu ministru al afacerilor străine, un acord de principiu între guvernul sovietic și cel român cu privire la schimbul reciproc al prizonierilor politici sovietici din închisorile române cu prizonierii politici români din închisorile sovietice. Dat fiind că la Moscova se consideră că există un acord de principiu în această privință – insistă Lavrentiev –, guvernul sovietic a fost surprins de a vedea că, peste chestiunea schimbului de prizonieri politici, s-a suprapus chestiunea repatriierilor. Dl. Lavrentiev insistă asupra faptului că repatrierea constituie o chestiune cu totul separată care nu poate fi legată de chestiunea schimbului de prizonieri politici. Dl. Lavrentiev se ocupă numai de acordul ce a intervenit în privința schimbului de prizonieri politici și a venit la dl. ministru Sturdza ca să clarifice această chestiune”.

În continuare, M. Sturdza a declarat că „nu face distincție între cei cari sunt în închisori și cei cari nu sunt în închisori, ci pune problema în modul următor:

Guvernul sovietic dorește să primească pe teritoriul său diferite persoane aflătoare pe teritoriul României, fie ele în închisoare sau nu, iar guvernul român dorește să primească pe teritoriul său diferite persoane aflate pe teritoriul sovietic fie că sunt închise fie că sunt reținute sub orice formă. Dl. ministru Sturdza crede că chestiunea este deci foarte simplă: să stabilim listele și să desemnăm locul și data la care se va proceda la schimb”.

Divergența de interpretare este evidentă, ceea ce-l determină pe Lavrentiev să „amintească istoricul acestei chestiuni:

În cursul ultimei întrevederi pe care a avut-o cu dl. Davidescu, dl. Molotov i-a spus că guvernul sovietic propune ca cetățenii sovietici originari din Bucovina de Nord și Basarabia aflați în închisorile române să fie eliberați. Dl. Lavrentiev a discutat apoi această chestiune cu dl. Manoiilescu, pe atunci ministru al afacerilor străine. Dl. Manoiilescu a dat un răspuns favorabil, cu următoarele condiții: 1) Eliberarea celor închși să nu fie efectuată decât chiar la locul de frontieră

unde se va face predarea. 2) Prizonierii politici români aflați în Uniunea Sovietică să fie de asemenea eliberați. 3) Guvernul sovietic consideră că acesta este un acord care a intervenit între cele două guverne și cere executarea lui. Legațiunea sovietică a și remis o listă a condamnaților politici aflați în închisorile române a căror eliberare o cere”.

În replică, ministrul român arată că „nu neagă că s-a ajuns la o înțelegere verbală. D-sa interpretează însă această înțelegere altfel decât dl. Lavrentiev. Și anume. D-sa dă o definiție mai largă termenului de prizonier politic, considerând ca atare *orice persoană care dorește să se întoarcă în România și care nu se poate întoarce*” (subl. ns.).

La rândul său, Lavrentiev a dorit să repete că „nu a fost vorba de a se stabili vreo legătură oarecare între chestiunea repatrierilor și chestiunea schimbului de prizonieri politici... Este de acord a transmite la Moscova orice propunere a guvernului român privitoare la crearea unei comisii mixte româno-sovietice pentru a discuta chestiunile legate de repatrieri, dar aceste comisii nu vor putea discuta chestiunea schimbului de prizonieri politici care este deja rezolvată prin acordul ce a intervenit între cele două guverne”.

Ministrul Sturdza e de părere că „dacă guvernul sovietic nu vrea să stabilească o legătură între cele două chestiuni, atunci acceptă să se întrunească două comisii mixte, una pentru repatrieri și cealaltă pentru schimbul de prizonieri politici, dar că guvernul român cere ca chestiunea repatrierilor să fie rezolvată mai întâi”. La care Lavrentiev „răspunde că în ceea ce privește discutarea chestiunii repatrierilor este gata a transmite guvernului său propunerile guvernului român. În ceea ce privește chestiunea schimbului de prizonieri politici, va trebui să informeze guvernul său cu guvernul român

vrea să revină asupra acordului consimțit anterior”.

În eventualitatea că Prutul va îngheța

Din acest moment, în arhivele Ministerului de externe din București nu mai avem nici un indiciu privitor la demersurile ministrului sovietic în capitala României. Problema a rămas însă pe agenda de lucru, dar prin intermediul ministrului român la Moscova. Astfel, o telegramă expediată de G. Gafencu la 11 decembrie, după o întrevedere cu Vișinski, preciza că acesta din urmă „s-a interesat îndeosebi de soarta deținuților politici, lăsându-mă a înțelege că guvernul sovietic este gata a schimba pe toți românii deținuți în închisorile sovietice contra sovieticilor internați la noi. M-a rugat să cer guvernului nostru dacă este de acord cu acest principiu, deoarece în convorbirile avute de Lavrentiev la București problema a fost pusă, dar n-a fost dezlegată”.

Două zile mai târziu, Bucureștii transmit o telegramă lui Gafencu din care rezultă că guvernul român rămânea pe poziția sa: „Suntem gata a primi definiția deținutului politic cerută de Soviete în modul cel mai larg, *dar nu putem primi schimbul acestui grup decât cu toți românii din Basarabia și Bucovina de Nord ce figurează pe listele ce vom prezenta*” (subl. ns.).

Din păcate, nu a fost depistată nici această listă, lămuritoare și ea, poate, a unor detalii interesante. Căci iată ce conține o altă telegramă trimisă de M. Sturdza la 16 decembrie tot lui Grigore Gafencu: „Este imposibil să primesc un schimb între toți aceia ce Rusia Sovietică vrea să-i scoată din România și o infimă parte a celor pe care voim să-i scoatem noi din Bucovina și Basarabia. Guvernul ar fi luat cu pietre, dacă ar consimți să privească problema astfel. Nu

este esențial pentru noi dacă cutare român este în închisoare astăzi sau nu, important pentru noi este dacă el, pentru motive câteodată dramatice (separări de familie etc.), vrea să se reîntoarcă în România, dacă noi îi primim și dacă guvernul sovietic îi dă drumul sau nu... Nu numai, deci, că este de folos să stăruim asupra acestui schimb, dar facem din el chestiunea principală actualmente pendinte între U.R.S.S. și noi. Puteți spune d-lui Molotov că numai de la acest punct de plecare relațiile între noi se pot în adevăr îmbunătăți”.

Să fie oare această radicalizare de poziție a guvernului român în legătură cu măsurile represive ordonate de Antonescu la 17 decembrie, când într-o ședință a guvernului raportându-i-se descoperirea și arestarea membrilor a două organizații comuniste, din Sibiu și Mediaș, și a altor persoane ce desfășuraseră activități comuniste, în total 141 indivizi (dintre care numai 16 erau români ca naționalitate!), a intervenit cu următoarele precizări: „Trebuie, de asemenea, urmăriți comuniștii arestați, ca să vedem ce fac tribunalele cu ei: îi achită, îi condamnă? Și dacă cumva unii din ei sunt achitați..., trebuie puși din nou sub urmărire. Trebuie să faceți o mare supraveghere de-a lungul Prutului, de la Galați până la Cahul, și chiar mai sus, până la Iași”. Această măsură i se părea necesară deoarece vremea avea să se răcească, Prutul putea să înghețe și aceasta ar fi ușurat pătrunderea unor agenți sovietici în țara noastră.

În final, vom prezenta câteva pasaje dintr-o telegramă trimisă de Gafencu la 6 iunie 1941, pentru a vedea cum evoluase între timp problema atât de spinoasă a schimbului de „prizonieri politici”. Într-o convorbire cu A.I. Vișinski, Gafencu declarase: „Suntem dispuși, de asemenea, să autorizăm trecerea în U.R.S.S. a foștilor deținuți cuprinși în lista sovietică,

eliberați din închisori, de îndată ce autoritățile noastre vor găsi adresele lor. Am adăugat, în sfârșit, conform instrucțiunilor primite, că suntem dispuși a elibera o serie de «deținuți politici» care nu se află pe lista cerută de guvernul sovietic.

Vișinski mi-a declarat că listele prezentate de noi vor fi cercetate cu toată atenția și bunăvoința, dar că

roagă să i se remită cât mai curând lista completă a deținuților politici pe care îi putem livra (ceruți de guvernul sovietic sau oferiți de noi), pentru ca să putem cădea de acord cât mai degrabă asupra mijloacelor de a efectua schimbul global...

Cu cât vom putea oferi guvernului sovietic un număr mai însemnat de deținuți, cu atât mai

ușor ne va fi cu putință să obținem în schimb eliberarea numărului mult mai mare de deținuți pe care îi cerem noi".

La acea dată însă conducătorul statului român, căruia i se raportau evoluțiile negocierilor, știa ceea ce colaboratorii săi nu știau: peste 16 zile avea să adreseze trupelor române celebrul ordin: „Vă ordon treceți Prutul!” ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **STENOGRAMELE SEDINTELOR CONSILIULUI DE MINISTRI GUVERNAREA ION ANTONESCU. VOL. I (SEPTEMBRIE-DECEMBRIE 1940)**, (ediție de documente întocmită de: **Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici**).

București, 1997, 733 pp.: lucrarea deschide seria unui corpus de documente ale istoriei contemporane românești de un gen și o valoare aparte, care oferă o privire în sferele cele mai înalte ale luării deciziilor politice.

• **REGELE CAROL II AL ROMÂNIEI. ÎNSEMNĂRI ZILNICE. 1937-1951. VOL. II** (ediție îngrijită, note, glosar și indice de **Nicolae Rauș**; studiu introductiv de **Ioan Scurtu**).

Editura Scripta, București, 1997, 424 pp. cu ilustr.: caietele 8-10, care cuprind intervalul 13 martie-15 decembrie.

• **Dr. Mircea Dogaru, dr. Mihail Zahariade - HISTORY OF THE ROMANIANS, VOL. I: FROM THE ORIGINS TO THE MODERN AGE** (coordonator: dr. **Mircea Dogaru**).

Editura „Amco Press”, București, 1996, 303 pp.: lucrarea, sponsorizată de Bancorex și de Banca Comercială Română, se adresează cititorului occidental interesat să ne cunoască istoria.

• **Vasile I. Rusu - UN COȘMAR FĂRĂ SFÂRȘIT.**

Editura Vitruviu, București, 1997, 132 pp., 15 000 lei: memoriile unui om pentru care teroarea comunistă a început în ziua de 17 septembrie 1946.

• **INDEPENDENȚA ROMÂNIEI ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ** (ediție de documente îngrijită de: **Corneliu Mihail Lungu, Tudor Bucur, Ioana Alexandra Negreanu**).

București, 1997, 338 pp.: noi mărturii documentare despre un moment important al istoriei noastre.

• **Ion Mitran - POLITOLOGIA ÎN FAȚA SECOLULUI XXI.**

Editura Fundației „România de mâine”, București, 1997, 2 478 pp., 15 000 lei: concepută ca un compendiu, lucrarea propune o călătorie în lumea ideilor, conceptelor și comportamentelor politice, a metodelor evaluării lor.

• **Gen. brig. Aurelian D. Stoica, col. (r) Constantin C. Gomboș - JERTFĂ PENTRU ȚARĂ.**

Editura Helicon, Timișoara, 167 pp.: din cronică luptelor pentru apărarea Banatului, august-septembrie 1944.

• **Dr. Avram Rosen - PARTICIPAREA EVREILOR LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ A BUCUREȘTIULUI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA PÂNĂ ÎN ANUL 1938** (cuvânt înainte de acad. prof. dr. **Nicolae**

Cajal; prefață de dr. **Gheorghe Zaman**, directorul Institutului de economie națională al Academiei Române).

Editura Hasefer, București, 1995, 192 pp., cu erată: lucrare apărută sub egida Centrului pentru studiul istoriei evreilor din România al Federației Comunităților Evreiești din România, ce inaugurează colecția *Contribuții*.

• **Arhim. Veniamin Micle - MÂNĂȘTIREA BISTRIȚA OLTEANĂ.**

Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparchia Râmnicului, 1996, 352 pp.: imaginea uneia dintre vechile și renumitele vetre monahale din România.

• **Adrian-Silvan Ionescu - BALURILE DIN SECOLUL AL XIX-LEA.**

București, 1997, 60 pp.: lucrarea, apărută ca rezultat al Proiectului Mese Rotunde finanțat de Comunitatea Europeană prin Programul Phare - Lien, cu prilejul celei de a III-a ediții a Carnavalului „Bucureștii la 1900”, abordează un subiect atrăgător, dar atât de puțin cunoscut.

• **Sergiu Purice, Petre Bar-dașu, Gheorghe Simeanu - ANI DE RESTRIȘTE. JUDEȚUL VÂLCEA ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL 1916-1918.**

Rm. Vâlcea, 1997, 102 pp., 5 000 lei: lucrarea, apărută sub coordonarea dr. Gheorghe Simeanu, evocă fapte și oameni de acum 80 ani.

GENERALI ROMÂNI ÎN PRIZONIERAT

Col. dr. ALESANDRU DUȚU,
FLORICA DOBRE

„7 noiembrie 1944

Maiestate,

Subsemnatele, mame și soții ale ofițerilor români căzuți prizonieri în Uniunea Sovietică din toamna anului 1942, îndrăznim, în preajma zilei onomastice a Scumpului nostru Suveran, să facem un călduros apel la Maiestatea Voastră, rugând respectuos pe Maiestatea Voastră să binevoiască a alina neliniștea sufletească a celor cari așteaptă cu încredere și nădejde reîntoarcerea lor în țară.

Ne permitem să solicităm înalta intervenție a Maiestății Voastre pe lângă autoritățile sovietice în drept pentru a putea obține, până la eventuala repatriere a ofițerilor și ostașilor noștri rămași în Rusia, cel puțin permisiunea de a relua corespondența întreruptă de un an și jumătate.

Astăzi, când Uniunea Sovietică este protectoarea noastră, îndrăznim să punem

Generalul Mihail Lascăr

Semnăturile de pe memoriul adresat regelui Mihai I la 7 noiembrie 1944 de soțiile generalilor și ofițerilor români aflați în prizonierat în U.R.S.S.

toată nădejdea în înaltul sprijin al Maiestății Voastre și în sentimentele de umanitate ale puternicilor noștri aliați.

Inimile greu încercate își închină prinosul recunoștinței lor Maiestății Voastre, pe care O rugăm respectuos să binevoiască a ierta apelul nostru desperat și a primi

cu prilejul zilei numelui Augustului nostru Suveran cele mai calde urări pentru o domnie îndelungată, spre fericirea țării și a neamului nostru.

Ale Maiestății Voastre prea supuse și devotate...”

Urmează o suită de semnături olografe, din care distingem pe acelea ale Mariei Lascăr, Victoriei Mazarini, Adelei Nedelea, Alinei Stănescu, Mauricettei Dimitriu și Cristinei Brătescu. Sunt soțiile celor șase generali români căzuți prizonieri în cursul luptelor din zona Stalingradului, în perioada 22 noiembrie 1942 - 2 februarie 1943.

Nu știm ce urmare a avut acest demers, dar el ne-a fost imbold pentru efectuarea unei cercetări mai aprofundate privitoare la soarta tuturor generalilor români căzuți prizonieri în cursul celui de-al doilea război mondial. O dimensiune nouă a dramei ostirii române în anii ultimei conflagrații mondiale.

MAJESTATE

Subsemnatele, mame și soții ale ofițerilor români căzuți prizonieri în Uniunea Sovietică din toamna anului 1942, îndrăznim, în preajma zilei onomastice a Scumpului nostru Suveran, să facem un călduros apel la Majestatea Voastră, rugând respectuos pe Majestatea Voastră

Ale Maiestății Voastre prea supuse și devotate,

Maria Col. Lascăr

Victoria Mazarini

Adele Nedelea

Alinea Stănescu

Mauricette Dimitriu

Cristina Brătescu

Maria Col. Roman

Maria Col. Roman

Maria Col. Roman

Engenia Col. Răpceanu

Elena Lt. Col. ing. Popovici

Georgeta Lt. Col. Borodavski

Constanta Lt. Col. Borodavski

Olga An. Stănescu

Ecaterina Major Radoni

Mihaila Cap. Popovici

Magdalena Mănescu

Elena Lt. Jovanovici

Unde, când, cum?

Din cei 367 976 militari români dați inițial ca dispăruți în cel de-al doilea război mondial (309 533 în campania din Est și 58 443 în campania din Vest), majoritatea au fost prizonieri de război. Între aceștia din urmă, 20 au fost generali.

Sase au fost făcuți prizonieri în luptele din zona Stalingradului: *Mihail Lascăr* (la 22 noiembrie 1942), *Nicolae Mazarini* (căzut la aceeași dată), *Traian Stănescu* (24 noiembrie 1942), *Savu Nedelea* (21 decembrie 1942), *Constantin Brătescu* (1 februarie 1943), *Romulus Dimitriu* (2 februarie 1943). Trei dintre ei (*M. Lascăr*, *Romulus Dimitriu* și *Savu Nedelea*) au aderat în prizonierat la „mișcarea antifascistă” și au contribuit în mod decisiv la constituirea celei de a doua divizii de voluntari români (dintre prizonierii aflați pe teritoriul U.R.S.S.) denumită „Horia, Cloșca și Crișan”, toți îndeplinind mai apoi funcții importante în ierarhia armatei române, până în anii 1948-1950. *Nicolae Mazarini* și *Constantin Brătescu* au fost repatriați la 23, respectiv, 24 iulie 1948, iar *Traian Stănescu* la 3 noiembrie 1955, după ce fusese judecat și condamnat de un tribunal sovietic; la întoarcerea sa în țară, autoritățile române l-au încarcerat imediat la Gherla până la 3 noiembrie 1957.

Apare cu totul paradoxal, că după trecerea României de partea Națiunilor Unite, la 23 august 1944, autoritățile sovietice au dezarmat pe frontul

Infanteriști români pe frontul de la Stalingrad (septembrie 1942)

din Moldova circa 160 000 de militari români – după datele oferite de Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului –, după ce aceștia încetaseră lupta împotriva Fronturilor 2 și 3 ucrainene (*Magazin istoric*, nr. 8/1992 și 5/1996). Printre zecile de mii de militari arestați pentru o perioadă mai mare sau mai mică s-au aflat și 11 generali: *Radu Gherghe*, *Gheorghe Cosma*, *Ștefan Oprîș*, *Alexandru Saidac*, *Damian Rașcu*, *Ioan Teodorescu*, *Mircea Dimitriu*, *Ioan Spirea*, *Anton Dumitrescu*, *Gheorghe Barozzi* și *Mihail Voicu*. Arestarea lor s-a produs în condițiile în care încercau să stabilească modalitățile de cooperare cu noul aliat sau protestau împotriva abuzurilor comandamentelor și trupelor sovietice. În urma insistențelor Marelui Stat Major Român toți au fost eliberați până la sfârșitul lunii septembrie 1944.

Tot după 23 august 1944 au mai fost luați prizonieri, de data aceasta de către germani, generalii *Iosif Teodorescu* (capturat pentru o perioadă scurtă de timp – 26-27 august 1944 – în timp ce conducea luptele de la nord de București), *Constantin Vissarion* (capturat la 5 septembrie 1944 în podișul

transilvan, la nord de Turda; a fost repatriat la 10 septembrie 1945) și *Platon Chirnoagă* (capturat la 20 octombrie 1944 pe frontul de la Szolnok, în Ungaria; la scurt timp după ce a fost luat prizonier a aderat la activitatea mișcării legionare condusă de Horia Sima în afara granițelor).

Fiecare dintre acești militari prezintă însă o situație specială, deo-

sebit de interesantă pentru stabilirea mai nuanțată a reacțiilor pe care le-a avut corpul de comandă al oștirii române în diferite faze ale războiului. Este și motivul pentru care am realizat scurte evocări pentru fiecare dintre ei.

„Sunt soldat, rămân la post”

Fără îndoială, între personalitățile militare și chiar politice care au avut o atitudine extrem de controversată în perioada postbelică, un loc de frunte îl ocupă generalul *Mihail Lascăr*¹, care s-a remarcat

¹ S-a născut la 8 noiembrie 1889, la Târgu Jiu. Studii militare: Școala de infanterie (1908-1910), Școala Superoară de Război (1919-1921). Grade: sublocotenent (1910), locotenent (1913), căpitan (1916), maior (1917), lt. col. (1927), col. (1934), general de brigadă (1939), general de divizie (1942), general de armată (1947); trecut în rezervă la 12 ianuarie 1950. Funcții: comandantul Brigăzii 1 munte (10 ianuarie 1941 – 10 februarie 1942), al Diviziei 6 infanterie (10 martie – 22 noiembrie 1942). Prizonier de război (22 noiembrie 1942 – 12 aprilie 1945). Comandant al Diviziei „Horia, Cloșca și Crișan” (12 aprilie – 12 septembrie 1945), al Armatei 4 (12 septembrie 1945-30 noiembrie 1946), ministru de război (1 decembrie 1946 – 29 decembrie 1947), inspector general de armată (30 decembrie 1947 – 12 ianuarie 1950).

atât în faza inițială a războiului, pe frontul din Est, împotriva Uniunii Sovietice, cât și după război, în acțiunea de „transformare” a armatei și societății românești desfășurată după principii și reguli sovietice.

Pe câmpul de luptă, generalul s-a distins efectiv în fruntea Brigăzii (din aprilie 1942 Diviziei) 1 munte, în cursul luptelor din partea de nord a Bucovinei, între Nistru și Nipru, la nord de Marea Azov și în Crimeea (1941-1942). Apreciindu-i calitățile profesionale, generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Corpului de munte, îl caracteriza, la sfârșitul anului 1941, ca pe un comandant „plin de energie și hotărâre. Cu multă inițiativă și putere de muncă. În momentele de criză pe câmpul de luptă, hotărârea sa fermă și energia viguroasă au dus la rezultate strălucitoare. Caracter ferm și cu multă personalitate. Încercător în puterile lui sufletești. A asigurat conducerea brigăzii ferm, îndrăzneț și cu multă prevedere. Cu multă autoritate și prestigiu, cu simțul onoarei și demnității dezvoltat. Cu spirit de sacrificiu accentuat în luptele grele a fost totdeauna în linia primă unde primejdia era permanentă. Drept și integru. S-a dovedit a fi un general de mână întâia cu mare autoritate asupra trupelor și ostașilor săi.”

S-a remarcat apoi în luptele din Cotul Donului, în apropierea Stalingradului, în fruntea Diviziei 6 infanterie, în condițiile în care numeroase forțe sovietice de infanterie, sprijinite de tancuri, artilerie și aruncătoare au declanșat la 19 noiembrie 1942 o contraofensivă extrem de puternică, încercuind marea sa unitate împreună cu alte trupe din zonă (diviziile 5, 13, 14 și 15

infanterie). Fără nici o rețineră, generalul M. Lascăr și-a asumat coordonarea acțiunii forțelor române încercuite, îndeplinind fără murmur ordinul comandamentului german de a rezista pe poziție cu orice preț. Exprimându-și hotărârea neclintită de a rezista până la ultima picătură de energie, s-a adresat colaboratorilor săi apropiați: „dacă unul din voi va supraviețui acestor lupte, el trebuie să povestească acasă cum am luptat. Sunt soldat și rămân la postul meu”.

Lipsiți de hrană, cu muniția aproape terminată, înghețați de frig și copleșiți de forțe inamice mult superioare, militarii din subordinea generalului Lascăr au luptat până la ultimul cartuș, în majoritate căzând la datorie ca adevărați eroi, într-un context în care eventualele încercări de ieșire din încercuire ar fi fost considerate o imposibilitate de orice comandament român sau german. Atitudinea generalului Lascăr a fost apreciată de înaltul comandament german și de către cel român, Hitler oferindu-i „frunzele de stejar” la „Crucea de cavaler a Crucii de Fier” (cea mai înaltă distincție germană, oferită pentru prima dată unui militar aliat), iar mareșalul Antonescu i-a conferit Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a II-a. În momentul în care mareșalul Antonescu a aflat aprecierile comandamentelor germane referitoare la comportarea generalului Lascăr, conducătorul statului român a exclamat: „Splendid!” Conducătorul statului a apreciat apoi că „generalul Lascăr a fost un brav. Luând exemplul de la el, Divizia 6 infanterie a cules pe câmpurile cele mai grele de luptă lauri eroismului mai mult decât oricare alta. Fie ca exemplul lui să servească tuturor. Ca orice om stăpân pe

sine și bine pregătit, a organizat în perfecte condiții de luptă defensivă diviziei sale, dându-i puțină să lupte cum a luptat. Să servească și aceasta tuturor comandanților. Astăzi, când am mărturia unui martor străin, care a trăit zi cu zi, ceas cu ceas drama acestei mari unități, am ajuns la concluzia definitivă în privința ei și a comandanților. Cinste lor și neamului!”

La 5 decembrie 1942, un document de la Serviciul Special de Informații constata că „în cele mai grele momente ale bătăliei [generalul Lascăr] a dat dovadă de un înalt simț al datoriei, coordonând cu calm și pricepere acțiunile Diviziei 6 infanterie și a celorlalte unități a căror comandă și-o asumase. Cu sânge rece, lucid și calm a fost un exemplu de urmat pentru ceilalți camarazi care i-au urmat soarta. Când localitatea Golovskîi a fost atacată, el stătea în Biroul de operații, fără manta, cu «Crucea de Fier» în grad de cavaler și cu Ordinul «Mihai Viteazul» la piept, iar când totul părea pierdut a plecat cu statul major în mijlocul trupelor luptătoare deși se putea salva. A manifestat curaj, demnitate, patriotism și abnegație”.

În noaptea de 21 spre 22 noiembrie 1942, când la postul de comandă al Diviziei 6 infanterie s-a prezentat primul parlamentar sovietic pentru a cere capitularea, generalul Lascăr a decis: „Să nu ne arătăm slabi față de ruși, pentru că țara ne va judeca faptele”. Răspunsurile date sovieticilor în orele următoare au avut în esență un conținut asemănător: „Luptăm până la unul. Nu ne predăm”.

În situația disperată în care se aflau marile unități din subordinea sa în după-amiaza

zilei de 22 noiembrie 1942, generalul Lascăr a hotărât ca Divizia 15 infanterie să încerce să străpungă dispozitivul de încercuire și să se retragă spre sud-vest, în direcția localității Bol. Doncinka, iar Divizia 6 infanterie să se retragă pe trei coloane spre Pasceani. Între timp, după cum aveau să declare colaboratorii săi apropiați, generalul Lascăr a început să dea semne de neliniște, spunând colonelului Cristea Stănescu, șeful său de stat major, că „dacă vin rușii” se va sinucide. Starea depresivă a generalului s-a declanșat din păcate chiar în momentul în care situația din Golovski, unde își avea punctul de comandă, s-a deteriorat grav în urma bombardării localității de către artileria sovietică (la orele 17) și apoi atacarea ei de către infanteria și tancurile sovietice (ora 21). De la ora 19, când a ieșit afară din clădirea postului de comandă pentru a repera pozițiile artileriei sovietice, colaboratorii săi apropiați nu au mai știut nimic despre generalul Lascăr. Unii dintre ei au declarat, mai târziu, că împreună cu generalul Nicolae Mazarini s-a deplasat spre Isbușinski, unde rezistau trupele comandate de generalul Traian Stănescu. În acea situație confuză ambii

generali au fost capturați de sovietici.

Citat prin ordine de zi pe armată și ale altor comandanți de mari unități, elogiat de camarazi și de aliați, generalul M. Lascăr a luat drumul prizonieratului în seara de 22 noiembrie 1942. Și chiar dacă faptul s-a produs în urma unei înfrângeri drastice, comportarea sa a constituit un exemplu. A fost internat în lagărele de la Krasnogor, Suzdal, Ivanov și în Lagărul nr. 48 (special pentru generali) până la 12 aprilie 1945, când i s-a încredințat comanda celei de-a doua mari unități de voluntari români constituită pe teritoriul U.R.S.S., la Kotovsk, căreia i s-a dat denumirea de Divizia „Horia, Cloșca și Crișan”.

„Antisovietismul” – boala de care nu s-a vindecat

Având în vedere contextul și momentul în care a fost înființată această mare unitate, în compunerea armatei roșii, la sfârșitul războiului (deci când nu mai exista nici un dubiu că ea va fi utilizată ca instrument al guvernului dr. Petru Groza impus de sovietici la 6 martie 1945), opțiunea generalului Lascăr – eroul de la Stalingrad

– a surprins pe toată lumea, mai ales atunci când, la 14 iulie 1945, prin Ordinul de zi nr. 69, el preciza în acești termeni misiunea marii unități din subordinea sa: „Misiunea diviziei de sub comanda mea este de a fi sprijin neclintit guvernului de largă concentrare democratică prezidat de dr. Petru Groza în opera sa măreață de ridicare a țării și poporului... Împreună cu Divizia «Tudor Vladimirescu-Debrețin» – continua el – vom alcătui baza noii armate în creare. Va trebui să fim stâlpii acestei armate, în care să ducem suflul democrației și al credinței față de patrie. Armata în serviciul poporului – aceasta ne e deviza”.

Acționând deschis în favoarea guvernului impus de Moscova, generalul Lascăr a îndeplinit în primii ani postbelici importante funcții în ierarhia militară, fiind numit chiar ministru de război. În mod cu totul surprinzător însă, după proclamarea victoriei Blocului Partidelor Democratice (alianța electorală dominată de P.C.R.) în alegerile din noiembrie 1946, pentru care desfășurase un efort important deși oficial cadrele militare și armata în ansamblul ei nu aveau voie să facă politică –, generalul Lascăr a devenit o

Un punct de observare al trupelor române la Cotul Donului

persoană neagreată de comuniști. Reanalizându-i comportarea din prizonierat și din primii ani postbelici, cei pe care îi ajutasă în mod deschis i-au găsit „mari greșeli”, incompatibile cu „noile criterii ale exigenței revoluționare”. Ca un paradox al soartei, din 1949, a început să fie cercetat și învinuit că a refuzat să adere la „mișcarea antifascistă în 1943 și la înrolarea sa în Divizia „Tudor Vladimirescu”, că în timpul prizonieratului „a frânat mai mult dezvoltarea mișcării antifasciste decât a ajutat-o”. Mai mult, chiar în perioada în care comandase Divizia „Horia, Cloșca și Crișan” s-ar fi opus categoric ca „ofițerii să-și însușească doctrina sovietică”, și cu toate eforturile făcute, „antisovietismul” său, „de care nu s-a vindecat”, a ieșit la iveală. Deși ajutorul dat B.P.D. în campania electorală din 1946 fusese categoric și pe față, i s-a imputat „atitudinea sovăielnică”, precum și faptul că „nu o dată și-a manifestat simpatia față de partidele burghezo-moșierești”, încercând chiar să intre „mai mult în grațiile monarhiei”. Chiar dacă „pe față” arăta că susținea partidul comunist, în mod discret continua „campania împotriva fruntașilor P.C.R.” (Emil Bodnăraș, Petru Groza, Gh. Gheorghiu-Dej ș.a.). După unele surse, pe E. Bodnăraș l-ar fi calificat ca „un mucos incapabil, un locotenent care vrea să-l conducă pe el”, iar despre Petru Groza afirmase că „este o păpușă a comuniștilor”. I se reproșă și faptul că în toate cuvântările pomenea despre prietenia cu Uniunea Sovietică, dar totdeauna sublinia „necesitatea acestor legături și cu Națiunile Unite”. În discuțiile cu locțiitorul său politic ar fi recomandat „o democrație rațională cu evoluție lentă”, menționând că „armata nu trebuie să fie a partidului

comunist”. I s-au pus în seamă „legături cu anglo-americanii”, faptul că ignora „superioritatea doctrinei sovietice”. Din acest punct de vedere au fost incriminate cu precădere întrebările pe care i le pusese generalului Petrescu: „ce vor rușii? Să distrugem armata? Să distrugem școlile? Ce vor?”, precum și constatarea: „În fond eu nu sunt ministru, ci Susaikov. Eu execut numai ce-mi ordonă acesta”.

Analizând toate aceste fapte și atitudini ale generalului Lascăr, autorul unuia din numeroasele referate nesemnate aprecia: „este lipsit de caracter, șiret și laș. Vorbește una în față, dacă te știe tare, ca apoi să înjure și să batjocorească când se crede adăpostit. Este un om cult, însă epuizat și intelectual și fizic. Din punct de vedere militar a căzut sub influența generalului [Costin] Ionașcu [șeful Marelui Stat Major], nefăcând decât să expună punctele de vedere reacționare ale acestuia în toate problemele militare”. Coroborând aprecierile referitoare la generalul Lascăr cu celea făcute asupra altor persoane cu funcții de răspundere în armată (generalii Costin Ionașcu, Dumitru Dămăceanu, Nicolae Cambrea ș.a.) autorii referatelor anonime ajungeau la concluzia extrem de gravă că „conducerea armatei nu corespunde”. Ca urmare, la sfârșitul anului 1947, cu puțin timp înainte de impunerea abdicării regelui, în fruntea armatei a fost instalată o nouă conducere, în prim-plan fiind propulsat Emil Bodnăraș.

Căzut în dizgrație, generalul Lascăr avea să fie înlăturat curând din orice funcție și cercetat și pentru „crime de război contra umanității”.

A decedat la 24 iulie 1959, în București. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

Am primit la redacție câteva dintre aparițiile editoriale ale Fundației Culturale Române. Sunt cărți ale unor autori români și străini, de istorie și de beletristică, într-o înfățișare foarte îngrijită și plăcută. Le prezentăm în continuare pentru cititorii noștri:

• **AROMÂNII. ISTORIE. LIMBĂ. DESTIN** (coordonator: Neagu Djuvara).

1996, 200 pp., 6 000 lei: destinată inițial unui public străin, necunosător al problematicii, lucrarea interesează, prin profesionalismul și totala obiectivitate ale autorilor, și pe cititorii români.

• **George Astalos – FIE PÂINEA CÂT DE REA, TOT MAI BINE-I LA PARIS.**

1996, 384 pp., 8 000 lei: un volum de interviuri luate între anii 1989-1994, în centrul lor aflându-se diaspora românească.

• **Vasile Tonoiu – OMUL DIALOGAL. UN CONCEPT RĂSPÂNTIE.**

1995, 370 pp., 5 500 lei: autorul prezintă vocația umană a comunicării interpersonale reciproc îmbogățitoare și sugerează o nouă imagine de sine a omului, susceptibilă a se răspândi asupra tuturor întreprinderilor sale științifice și hermeneutice.

• **José Sarney – STĂPÂNUL MĂRII** (traducere și note de Micaela Ghifescu).

1997, 218 pp.: roman al mării și al vieții pescarilor din nordul Braziliei.

• **Timothy Garton Ash – FOLOASELE PRIGOANELI. LANTERNA MAGICĂ** (traduceri de Catrinel Pleșu, respectiv Corina Popescu).

1997, 407 pp.: eseuri despre destinul Europei Centrale și de Est și martor la revoluția din 1989 la Varșovia, Budapesta, Berlin și Praga.

• **Juan Eduardo Zúñiga – PĂMÂNTUL VA FI UN PARADIS** (traducere și prefață de Ileana Mihăilă).

1995, 124 pp., 1 800 lei: o carte de o stranie frumusețe, un document literar și uman totodată despre Spania anilor '40.

CREDINȚA

ÎN FIREASCA DATORIE...

La 5 iunie 1947, G. Marshall, secretarul de stat al S.U.A., a anunțat intenția guvernului american de a acorda ajutor economic unor state afectate de război, program cunoscut ulterior sub numele de „Planul Marshall”.

Propunerile americane au fost discutate în cadrul unei conferințe a miniștrilor de externe ai U.R.S.S., Franței și Marii Britanii, la Paris, între 27 iunie și 2 iulie 1947. Reprezentantul sovietic, V.M. Molotov, s-a opus planului, considerând că acesta ar duce la divizarea Europei. E. Bevin

În imagini: generalul Marshall și afiș de propagandă pentru planul economic inițiat de acesta.

GRIGORE GAFENCU

(Marea Britanie) și G. Bidault (Franța) au adresat la 3 iulie o invitație tuturor statelor europene (exclusiv Spania) de a participa, tot la Paris, la o întrunire în care să discute problema ajutorului american.

Sub presiunea sovieticilor, statele aflate în zona de influență a U.R.S.S. au refuzat invitația (România la 9 iulie 1947; vezi și Magazin istoric, nr. 11/1992).

Conferința a avut totuși loc la Paris între 12 și 15 iulie 1947, cu participarea a 16 state.

Deși România nu a fost prezentă, prin intermediul unor oameni politici – dintre care unii anterior, alții după 23 august 1944 luaseră calea exilului (Magazin istoric, nr. 11/1993, 1/1994) – s-au putut face cunoscute Conferinței adevăratele interese ale țării. Reprezentanții românilor din exil – așa cum procedaseră și în timpul Conferinței de Pace – au încercat să atragă atenția opiniei publice europene asupra gravelor încălcări ale democrației în România condusă de guvernul dr. Petru Groza.

Într-o scrisoare trimisă la o săptămână de la începerea Conferinței din iulie 1947 de la Paris, Grigore Gafencu (Magazin istoric, nr. 4/1997) prezintă câteva din demersurile întreprinse pe lângă reprezentanții occidentali. Scrisoarea – inedită, din câte cunoaștem și din care publicăm un fragment – a fost adresată lui Alexandru Cretzianu, fost ministru al României în Turcia și subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine, aflat în acel moment la Washington, unde activa pentru organizarea exilului românesc.

Întrucât majoritatea persoanelor amintite în scrisoarea lui Gr. Gafencu sunt cunoscute cititorilor noștri din alte documente și evocări publicate în paginile revistei, nu am mai socotit necesare eventuale precizări suplimentare. Reținem doar faptul că, în pofida unor disensiuni existente între cei din exil – sugerate și în această scrisoare – Gr. Gafencu pledează pentru unitatea de acțiune a tuturor în interesul cauzelor comune, naționale.

Elena ISTRĂȚESCU

Paris, le 19 Juliet 1947,
sâmbătă

Dragă Alexandre,

Sunt la Paris de la începutul acestei săptămâni. Am sosit aci, la cererea prietenilor noștri Carol Davila, Cons. Vișoianu și Nicu Caranfil cari se aflau de mai multă vreme în capitala Franței. Împreună cu ei și cu alți prieteni din grupul nostru, printre cari Augustin Popa, Haralamb, Ciurea, Burileanu, Pleșia, Rațiu etc., - ne-am străduit în aceste zile deosebit de însemnate să arătăm care e adevărata situație a țării noastre. Doream să-ți scriu încă de la începutul acestei săptămâni; cum însă evenimentele s-au îngrămădit, am ținut mai întâi ca împreună cu toți prietenii să luăm toate hotărârile convenite înainte de a te pune în curent cu întreaga noastră activitate la Paris.

1) Grijă noastră cea dintâi a fost să arătăm care e atitudinea adevărată a țării noastre cu privire la Conferința economică care se ținea la Paris. Ne-am gândit să adresăm celor două Puteri invitante, adică Franței și Angliei, o scrisoare prin care să arătăm că voința adevărată a României nu corespunde cu refuzul pe care l-a dat guvernul ilegal și impus din București, ci cu declarațiile pe care le-au făcut cei trei șefi de opoziție, d-nii Maniu, Brătianu și Petrescu, de îndată ce au cunoscut propunerea Marshall și inițiativele guvernului francez și ale guvernului englez. În deplină înțelegere cu prietenii aci prezenți și păstrând legătura telefonică cu Buzești care se afla la Geneva și nu a putut veni cum am fi dorit, la Paris, am redactat textul unei asemenea declarații. Declarația era nesemnată. Am fost însărcinat de prieteni s-o însoțesc printr-o scrisoare de trimiterie, încălită de mine și care cuprindea lista prietenilor din grupul nostru.

Am izbutit ca această scrisoare să ajungă la destinație, chiar în cursul zilei de marți, 15 curent, înainte de închiderea conferinței, - adică să fie remisă d-lor Bidault și Bevin. (Pe dl. Bidault, pe care l-am văzut împreună cu prietenii Vișoianu și Caranfil, am avut prilejul să-l punem personal în curent cu rostul acestei manifestări. Ministrul a ținut să ne asigure că înțelege deplin atitudinea noastră și că guvernul francez urmărește cu îngrijorare și cu o credincioasă simpatie pentru poporul nostru evenimentele din țară.) Am remis, de asemenea, ambasadorului Statelor Unite, d-lui Gefferson Caffery, o copie de pe declarația noastră. Ambasadorul ne-a acuzat recepția în scris de primirea acestei declarații.

Textul scrisorii a fost remis de asemenea, a doua zi, tuturor delegațiilor statelor care au participat la Conferința din Paris.

Te-am ruga, ca la rândul tău, pentru a întări și mai mult demersul nostru, să trimiți declarația pe care ți-o trimitem aci - alăturat, Departamentului de Stat, cu o scrisoare explicativă încălită de tine.

2) În timp ce eram preocupați de această problemă, am primit cu durere și îngrijorare vestea despre arestările din țară, adică despre arestarea lui Mihalache și a tovarășilor săi la aerodromul din Tămădău, a numeroaselor arestări a șefilor de organizație a Partidului Național-Tărănesc, și, în sfârșit, a izolării d-lui Maniu în sanatoriuul drului Jovin. La aceste știri se adaugă astăzi vestea oficială că „Parlamentul român” a ridicat imunitatea parlamentară d-lui Maniu și a altor patru membri ai partidului. E vădit că e vorba nu numai de desființarea Partidului Național-Tărănesc, ci de suprimarea oricărei opoziții în România. Glasul țării trebuie cu orice preț

înăbușit. Această acțiune samavolnică așează grupul nostru din străinătate în fața unor răspunderi noi, cărora trebuie să ne pregătim de pe acum să le facem față cu toată hotărârea.

Am decis numaidecât să trimitem două scrisori, cu același text, una guvernului englez și cealaltă guvernului american. Această scrisoare atrage atenția Puterilor semnatare a acordului din Moscova din decembrie 1945 asupra felului cum au fost nesocotite hotărârile acestei conferințe, și asupra călcării din partea guvernului român a tuturor angajamentelor luate față de partidele de opoziție, pe temeiul unor angajamente internaționale.

Am întocmit, din nou, în deplină înțelegere cu toți prietenii, textul scrisorii pe care îl adresăm celor două guverne. Am căzut de acord că scrisorile vor fi remise, cea destinată guvernului englez, de către Tilea și Bianu, iar cea destinată guvernului american, de către tine.

În ce privește semnăturile, am căzut de acord ca ambele scrisori să fie încălitate în numele întregului grup de prieteni (ale căror nume trebuie anexate la scrisoare) de către Vișoianu și mine. Scrisoarea către guvernul britanic va mai purta semnătura lui Tilea și a lui Bianu, iar scrisoarea către guvernul american, încălțitura lui Citta și a ta.

Te rugăm deci de îndată ce vei primi această scrisoare (pe care o trimitem aci-alăturat) s-o încălești și s-o remiți guvernului american însoțită de lista membrilor grupului nostru și, firește, de o traducere engleză, pe care te rugăm s-o întocmești numaidecât.

3) Am ținut să punem presa în curent cu aceste demersuri ale noastre. În acest scop, am convocat la Hotel Lancaster, ca în vremile vechi, pe gazetarii

prieteni cari scriu la principalele ziare și agenții franceze, engleze și americane. Le-am comunicat textul declarației, referitoare la Conferința economică și le-am dat toate lămuririle cu privire la uneltirile și nelegiuirile guvernului românesc, având grijă să cerem ca cele ce vor spune despre România să fie spus în numele lor și nu în numele nostru (pentru a nu agrava în împrejurările actuale situația prietenilor din țară).

Am fost fericiți să constatăm că mulțimită străduințelor valoroase ale prietenilor noștri Haralamb și Pleșia și mulțumit desigur de bunul nume lăsat în urma ei de delegația noastră „oficioasă” la Conferința de Pace, toți gazetarii la cari am făcut apel s-au prezentat în timp de 24 ore. Nădăjduim că lămuririle ce le-au fost date vor fi temeinic folosite. Credem că ecoul acestor lămuriri

vor ajunge, pe calea agențiilor americane, până la tine.

4) Am fi dorit, de la începutul săptămânii, să intrăm în comunicare telefonică cu tine, pentru a te ruga ca să ceri grupului agrar format la Washington să facă și el, față de Conferința din Paris, o manifestație asemănătoare cu manifestația noastră. Din păcate deși te-am așteptat de mai multe ori la telefon, pe baza unor înștiințări ale lui Citta, nu am putut auzi glasul tău.

Am aflat de atunci că manifestația dorită a și fost făcută de blocul agrar. Nu știu dacă a fost o simplă eroare de transmitere, dar nu s-a pomenit aici despre participarea noastră românească la ultima declarație a blocului. Dacă te-ai abținut să participi, ai făcut-o desigur fiindcă nu primești deslegarea așteptată din țară. După ce am examinat cu toții această chestiune, am ajuns împreună la

parerea următoare: deoarece suntem de fapt tăiați de țară, ar trebui de acum înainte să participăm la toate manifestațiile blocului. Participarea noastră poate fi sprijinită fie pe iscălitura ta, acționând în numele mandatului pe care l-ai primit de la dl. Maniu, fie dacă e vorba de un act care angajează mai mult Partidul Național-Tărănesc, pe semnătura fruntașilor Partidului Național-Tărănesc care se află în străinătate, cum sunt de pildă Buzesți, Augustin Popa, Cornel Bianu – și firește prietenul nostru Citta, care nu a încetat niciodată de a fi membru al Partidului Național-Tărănesc...

Am petrecut aci la Paris o săptămână foarte obositoare, în care cu toții am muncit ca în vremea Conferinței de Pace, cu credința că ne-a fost dat din nou să ne împlinim o firească datorie. ■

DESTĂINUIRI SUB ANCHETĂ

(Urmare din p. 15)

Lui Goga i-am spus să nu-și slăbească situația, propunându-mă pe mine. Eram în luptă cu regele. Eu am propus lui Goga ca, pentru mai multă siguranță, să-și lărgească baza guvernului cu oameni de ai lui Codreanu și Gheorghe Brătianu. Gh. Brătianu căpătase multă popularitate, se prezentase singur în fața țării, în alegeri, rupt de Partidul Liberal. Spuneam să fie împreună cu Codreanu, Gh. Brătianu și nu mai știu cine. Am spus că eu sunt un om de caracter și nu pot lua locul lui. Am trimis după Codreanu și Gheorghe Brătianu, pentru ca să se discute cu ei lărgirea bazei guvernului naționalist. Acesta era primul guvern naționalist în țara noastră.

A.B.: De unde cunoașteți pe Mihai Antonescu?

I.A.: Este rudă după tată cu mine, tatăl lui era văr de al doilea cu tatăl meu. Era profesor universitar de drept internațional, era un avocat cu mare vază. Apoi ne-am cunoscut mai bine cu ocazia procesului meu de bigamie. Acest proces mi-a fost intentat pentru ca să fiu discreditat. Principalul avocat a fost Mihai Antonescu. Nevasta mea fusese căsătorită în Franța și, cum legile franceze sunt aspre la pronunțarea divorțurilor, procesul nu era terminat¹ când eu mă căsătorisem cu dânsa. La sfârșit, când s-a dovedit nevinovăția mea, procurorul a terminat discuțiile procesului meu de bigamie cu un elogiu adus mie, ca om și ca militar, așa cum rar mi-a fost dat să fiu elogiat.

Mihai Antonescu era un conferențiar foarte apreciat, avea o

asistență foarte numeroasă, era un avocat de mână întâia.

Mihai Antonescu l-a chemat pe Gheorghe Brătianu, care înainte însă de a se pronunța, a spus că vrea să se consulte cu Dinu Brătianu. Deși nu era în Partidul Liberal al lui Brătianu, el se consulta foarte des cu Dinu Brătianu.

La 5 m-am dus la Palat; Gheorghe Brătianu mi-a spus că se duce să se consulte cu Dinu; a dat un telefon la Palat, chiar în biroul regelui, unde mă aflam eu, și a dat răspunsul că nu poate colabora. Prin acest răspuns, eu mă găseam degajat de această însărcinare. Atunci, regele mi-a luat mâinile și mi-a cerut insistenț concursul. Eu i-am spus: „Maiestate, cu sinuciderea mea”.

Mi-a propus comunicațiile. Am refuzat. [...]

Am discutat, în timpul nopții, și s-a decis să capăt Ministerul de război. Aceasta, înainte de 5 minute de a pleca de la Palat. ■

(Va urma)

¹ Cuvintele *era terminat* sunt încercuite în text și pe margine Antonescu a scris: „Tendentios trecut. Am spus actual nu era transcris, nu procesul nu era terminat”.

SĂ SCRII ONEST DESPRE TRECUR

CHRISTOPHER DONALD CRABBIE,
ambasadorul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord

Revista Magazin istoric și-a celebrat în 1997 trei decenii de existență. Numeroase personalități din țară și de peste hotare, precum și membrii echipei Magazin istoric au evocat de-a lungul anului momente importante, mai plăcute sau mai neplăcute, din istoria acestei publicații difuzată până acum în peste 50 000 000 exemplare.

Tot cu această ocazie am inițiat și o anchetă printre membrii corpului diplomatic acreditați la București. Au răspuns întrebării „Ce rol acordați istoriei în relațiile diplomatice bilaterale” șefii misiunilor diplomatice ai Republicii Federale Germania, Federației Ruse, Republicii Federative a Braziliei, Poloniei, Franței, Greciei, Cehiei, Bulgariei, Egiptului, Israelului,

Libanului, Palestinei, Finlandei, Statelor Unite ale Americii. Ne-au scris de asemenea Eminența Sa Cardinalul Luigi Poggi, șeful Arhivelor secrete ale Vaticanului, precum și ambasadorul Alfred Cahen, secretarul general al Asociației Tratatului Atlantic.

Zilele trecute am avut privilegiul unei întrevederi cu Excelența Sa, domnul Christopher Donald Crabbie, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord la București, care a avut amabilitatea să adreseze felicitările sale revistei Magazin istoric. Excelența Sa ne-a făcut următoarea declarație privind semnificația relațiilor bilaterale româno-britanice în context istoric.

C.P.

Magazin
istoric
XXX
Ecouri
prelungite

Christopher Donald Crabbie:

Sunt foarte bucuros că am ocazia să spun câteva cuvinte la cea de-a 30-a aniversare a *Magazinului istoric* și, întrucât profesia mea de bază este cea de istoric, sunt, în mod deosebit, interesat de această disciplină. Am să fac câteva aprecieri despre relațiile bilaterale. Am să încep prin a spune că, bineînțeles, toate relațiile diplomatice au loc într-un context istoric, sunt bazate pe istorie, nu sunt niște relații care apar din neant. Eu, ca ambasador al Marii Britanii la București, sunt doar unul din seria de ambasadori și miniștri care au încercat să dea substanța relațiilor noastre. România anilor '30 avea o democrație înfloritoare și Marea Britanie a jucat un rol destul de important în România acelor zile. În timpul războiului al doilea mondial și după aceea, relațiile româno-britanice au fost

mai încordate, din motive pe care nu este nevoie să le menționez. Numai după 1989, relațiile noastre au putut însă să avanseze din nou pe un făgaș mai normal. România a trecut printr-o perioadă întunecată a istoriei sale și acest lucru a afectat relațiile noastre, în anumite momente, în perioada scursă de la război până în 1989. Privind înapoi, am fost surprins să află recent că unul dintre predecesorii mei a jucat un rol foarte important în menținerea legăturii cu opoziția democratică față de regimul Ceaușescu înainte de 1989. Sunt foarte mândru că în ciuda dificultăților, el a reușit un lucru atât de complicat și a fost deosebit de activ în sprijinirea valorilor democratice într-o perioadă când ele nu erau o componentă a politicii guvernului României de atunci. Istoria a fost dificilă în ultimii 60 de ani, din

acest punct de vedere, dar, în ultimii câțiva ani, noi am început să reconstruim relațiile bilaterale și cred că eu sunt unul dintre beneficiarii acestei noi situații. Am posibilitatea să-mi desfășor activitatea într-un context nou. Relațiile cu România se largesc și se întăresc din nou, și, bineînțeles, unul dintre obiectivele mele este să restabilesc intensitatea acestor legături, așa cum exista ea înainte de război.

C.P. Vă mulțumesc.

C.D.C. Vă mulțumesc și eu și vreau să repet felicitările mele pentru cea de-a 30-a aniversare a *Magazinului istoric*. Este foarte important să cunoaște trecutul țării tale și este la fel de important să scrii despre acest trecut într-un mod onest și nepărtinitor. Doresc ca revista dumneavoastră să devină din ce în ce mai bună, pentru atingerea acestui scop.

Una dintre primele întrebări ca redactor-șef în 1968 la Magazin istoric a fost: de ce să nu ne ocupăm de familia Brătianu?

Așa se face că mergând spre adunarea comemorativă de la Florica, la 24 noiembrie 1997, aveam în colecția revistei Magazin istoric un corpus de peste 26 de studii, articole, evocări, publicat timp de 30 ani cu o iconografie inedită despre familia Brătienilor, una dintre cele mai importante în secolul 1848-1948, identificată cu nașterea și consolidarea României moderne. Câteva erau dedicate lui Ionel Brătianu, apreciat drept cel mai capabil om de stat român din acest secol. Slujba de la Florica și adunări în București, Timișoara, Constanța, Botoșani, Arad și în alte zeci de localități din țară. Primul ministru al Marii Uniri a fost evocat la București în alocuțiuni speciale de câteva personalități din conducerea

Partidului Național Liberal (domnii Mircea Ionescu Quintus, acad. Constantin Bălăceanu Stolnici, Dan Amedeu Lăzărescu, Sorin Botez, Valeriu Stoica, Crin Antonescu), de nepoata sa, doamna Ioana Brătianu, de doamna prof. Zoe Petre, consilier prezidențial, care a prezentat un mesaj al președintelui Emil Constantinescu. De asemenea în sala Centrului internațional de presă din str. Batiștei 14, a fost prezent și primul ministru, domnul Victor Ciorbea. Aparținând nu unui singur partid (oricât de organic îl exprima), Ionel Brătianu a personificat modelul Omului de stat român de talie europeană, numele său fiind întim asociat evenimentelor cruciale care au pus România Mare într-un cadru european corespunzător. Prezentând discursul cu care Ionel Brătianu și-a început cariera politică acum 103 ani, dorim să reamintim ceea ce spunea el cândva.

C.P.

Discurs rostit la Târgu Jiu (21 noiembrie/3 decembrie 1895)

Domnilor, Manifestarea dv. electorală trece sus peste capul meu, pentru a se adresa unei memorii scumpe. Propunându-mă ca reprezentant al dv., pe mine care n-am alt merit decât numele pe care îl port, ați dorit să arătați că recunoști dv. e mai durabilă decât viața, că ea nu se oprește cu serviciile aduse. În exemplul dv. pot găsi îndemn puternic cei care își sacrifică interesele private, căci el le arată că pentru fiii lor sunt moșteniri de esență superioară ai căror depozitari siguri sunt inimile generoase. Întrucât mă privește, sentimentele ar crește iubirea și recunoștința mea pentru nobilul dv. județ, dacă ele ar putea crește. Această iubire și recunoștință, trainice și vii, au răsarit în zile de durere, în zile a căror reamintire profundă nu se șterge niciodată și ale căror învățăminte se imprimă cu urme in-

delebile în caracterele celor care le-au trăit. Sunt șase ani de atunci. Reintrând în țară de la școală, găseam societatea noastră bântuită de una din acele crize morale, cărora temperamentele cele mai robuste rezistă cu greu și care pe mine, inexperimentat, mă silea să mă întreb cu anxietate, dacă fondatorii României moderne nu concepuseră clădirea lor pe temelii de iluzii, dacă nu pe nedrept atribuiseră țării virtuți generoase, care de fapt se aflau numai în câteva inimi mari.

Eram înmărmurit înaintea sentimentelor dureroase dar resemnate cu care țara părea că privea cele mai nedemne întreprinderi și cu rușine mărturisesc că în mine se clatină încrederea în instituțiile care păreau că prezidă asemenea inichitate.

Dintr-acele porniri morbide de descurajare – descurajarea, zicea

Ion Brătianu, este începutul corupțiunii –, dintr-acele porniri, m-au deșteptat vocile dv., când ați aplaudat ca senator pe părințele meu. Prin alegerea de atunci, prin primirea entuziastă pe care i-ați făcut-o când a venit în orașul dv., ați voit și ați știut nu numai să vă exprimați iubirea pentru omul care își consacrase viața binelui public, dar totodată să manifestați vitalitatea și energia unei conștiințe superioare a intereselor generale.

Iubirea dv. vă câștigase iubirea mea. Exemplul energiei dv. vă asigură recunoștința tuturor celor cărora le-ați arătat că nu instituțiile erau de vină ci neîncrederea în ele și apatia resemnată.

Pentru mine, învățămintele dv. n-au rămas zadarnice, ele n-au fost numai stimulent contra descurajării unui moment. Întrău-

rirea lor a fost mare asupra formării caracterului, căci mi-a arătat că judecățile pripite sunt adesea nedrepte, că instituțiile adesea nu par culpabile decât fiindcă oamenii care le mănuiesc le violentează sau le falsifică.

Mi-am format astfel convingerea, confirmată apoi prin șase ani de observațiune, că adevăratul rău de care suferim stă, nu în principiu, ci în nerespectarea legilor, și că reforma politică esențială, aceea care se impune ca o condițiune cardinală a înșeși existenței noastre, e *respectul legilor*.

Acest respect al legilor, domnia lor reală, de la Constituțiune până la ultimul regulament cu obiect special, implică înfrânarea apetiturilor excesive și stabilirea nu se poate face numai prin măsuri coercitive, ci exige o altă îndrumare dată activității rătăcite și rău făcătoare, a prea numeroaselor elemente neproducătoare din societatea română. Ea se leagă intim de economia noastră națională și obligă prin toate mijloacele să se dea avânt profesiunilor agricole și industriale, spiritului de întreprindere particulară, să se înmulțească în toate direcțiunile mijloacele și capacitatea producției noastre.

În preocupările noastre, importanța chestiunilor economice crește astfel zilnic, în lăuntru ca și în afară, de buna lor soluțiune depinde mai adesea deslegarea chestiunilor politice.

Studiul lor se impune și în cercetarea lor prima solicitudine o merită țărănul, el care mai mult suferă de răul actual și de ale cărui puteri mai mult depinde viitorul național, căci viitorul unui stat democratic nu e pe deplin asigurat, decât când în fiecare suflet există conștiința solidarității sociale; în fiecare trup este vigoare destulă pentru realizarea aspirațiilor obștești.

Soarta morală și materială a poporului a făcut obiectul grijilor tuturor bunilor români; ameliorarea ei trebuie să formeze și astăzi țelul primelor întreprinderi.

Partidul Național Liberal, care la fiecare epocă a vieții noastre contemporane a fost reprezentantul voinței naționale, nu putea să nu resimtă aceste trebuințe fără a desminți gloriosul său trecut. Conducătorii săi eminenți nu puteau să lase să se pericliteze, prin vicioasă aplicare și necompletare, opera predecesorilor lor.

Nu trebuie să ne facem iluzii. Această reformă cere timp și energie, ea nu se poate întrona decât prin luptă cu deprinderile

rele, și nu sunt misiuni mai grele decât acelea de educator.

Ea e impusă însă de un rău mare, de un rău resimțit de toți, ale cărui efecte se manifestă patologic în toate ramurile activității naționale și putem învăța, din viața generațiilor trecute, că triumful nu poate înșela pe aceia care se fac organele unor necesități reale.

De ei se poate spune ceea ce Ion Brătianu zicea, când voia să explice opera marelui transilvănean, a lui Lazăr.

Ce putere supraumană avu Lazăr, ca la rândul său să ridice de pe patul morții, nu un individ ci o națiune, și să-i zică: scoală-te și mergi, și ea să meargă.

Nici una, nici alta, decât aceea pe care o dă Dumnezeu oamenilor care se hotărăsc să se ridice cu sufletul și cu inima, spre a se face expresiunea unei nevoi și a unor trebuințe simțite, a unei idei mari, care la un moment dat pot să se gândească și să voiască pentru o națiune întreagă.

Dumnezeu va da puteri mari conducătorilor noștri, din care unul ne-a făcut distinsa onoare de a asista azi aci, insufându-ne tuturor energie și perseverență pentru a-i putea ajuta. (*Voința națională*, 26 noiembrie /8 decembrie 1895) ■

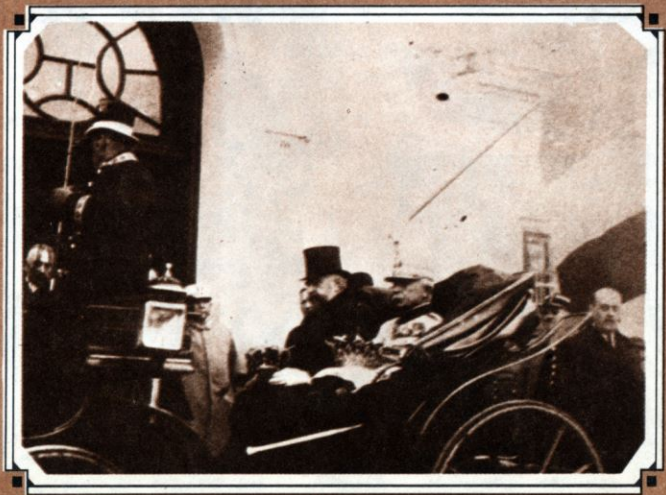
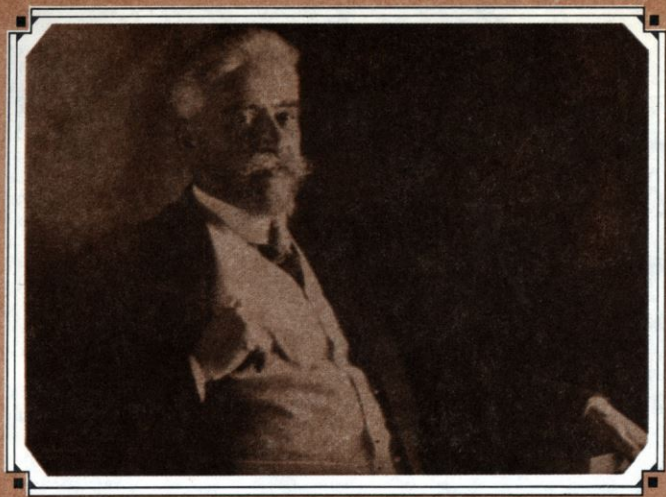
Stimați cititori,

- Ați parcurs toate paginile acestui număr?
- Ați căutat în cuprinsul lor rubrica pe care v-ați obișnuit s-o citiți lună de lună, începând din iunie 1981?
- Nu ați întâlnit-o?
În BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI vă așteaptă în numărul viitor al revistei, 2, februarie 1998!
- Când citiți aceste rânduri, ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI – cronica anului 1948 – se află sub tipar într-o nouă formulă publicistică.
Asigurați-vă din timp procurarea numărului 2, februarie 1998!

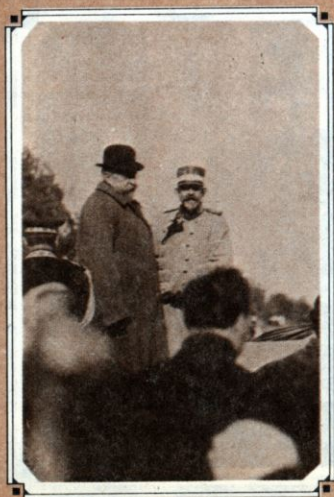
Album istoric

I
O
N
I.
C.
B
R
Ă
Ț
I
A
N
U

PARALELE INEGALE

Dr. EUGEN PREDĂ

„Niciodată în viața mea nu mi s-a vorbit în felul acesta” – spunea Viaceslav Molotov, ministrul de externe al lui Stalin, la sfârșitul celei de a doua întrevăderi de la Casa Albă cu noul președinte american Henry S. Truman, la zece zile de la moartea lui Roosevelt, la 12 aprilie 1945. „Îndepliniți-vă angajamentele și nu o să vi se mai vorbească în acest fel” a replicat șeful administrației de la Washington.

Amiralul William Leahy, șeful consilierilor Casei Albe (pe care Truman îl rugase îndată după preluarea funcției prezidențiale să rămână la post spre a-l ajuta, în special în problemele de politică externă, cu care nu era familiarizat) notează în jurnalul său: „Atitudinea președintelui mi-a fost mai mult decât plăcută. Cred că ea va avea un efect benefic asupra atitudinii sovietice față de restul lumii. Ei au știut întotdeauna că noi suntem puternici și acum ei ar trebui să știe că noi suntem hotărâți să insistăm asupra declarației despre dreptul popoarelor de a-și alege propria lor formă de guvernământ”.

Și amiralul conchide: „Eu nu cred că este posibil să excludem influența dominantă sovietică asupra Poloniei, dar se poate să oferim guvernului polonez o aparență internațională de independență”.

Cu toate acestea, orice investigație serioasă a momentului imediat postbelic din relațiile internaționale nu evidențiază nici o intenție de creare a unei noi alianțe militare, cu atât mai puțin a unei organizații politico-militare de anvergură. Și totuși...

Primele opt luni ale anului 1945 au văzut acumulându-se indiciile unei imposibilități de a se continua în timp de pace Marea Coaliție dintre S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S. Tot ceea ce visătorii acestei alianțe (atât de exotice și de puternice), care a făcut posibilă înfrângerea blocului puterilor ce declanșaseră cel de-al doilea război mondial, sperau sau chiar credeau că va putea fi continuat prin organizarea postbelică a lumii, se prăbușea în fața noii politici de expansiune a lui I. V. Stalin.

Încă înainte de decesul său subit la 12 aprilie 1945, F.D. Roosevelt i-a transmis un mesaj dur lui Stalin: „Nu pot să vă ascund îngrijorarea cu care urmăresc desfășurarea evenimentelor de interes comun de la întâlnirea noastră rodnică de la Ialta. Hotărârile la care am ajuns acolo erau bune și în cea mai mare parte au fost salutate cu entuziasm de popoarele lumii, care au văzut în priceperea noastră de a găsi o bază comună de înțelegere cel mai bun angajament pentru o lume a păcii și securității după război... Până în prezent s-a manifestat absența descurajatoare a unui progres în îndeplinirea, pe care lumea o așteaptă, a hotărârilor politice la care am ajuns la Conferință, în special a celor referitoare la chestiunea poloneză...”

Trebuie să vă fac pe deplin clar că orice soluție care va rezulta într-o continuare foarte slab deghizată a regimului actual din

Varșovia va fi inacceptabilă și va determina poporul Statelor Unite să considere că acordurile de la Ialta au eșuat”.

La 24 martie 1945 Roosevelt – extrem de grav bolnav – a exclamat înfuriat, după primirea unei telegramme de la ambasadorul american la Moscova: „Averell are dreptate; nu putem să lucrăm cu Stalin. El a călcat toate promisiunile pe care le-a făcut la Ialta”.

Cineva de la Ambasada americană la Moscova a avut o comparație pentru evoluția raporturilor dintre S.U.A. și U.R.S.S. în anii imediat următori războiului spunând „parcă am lucra la paralele inegale”. Era exact definirea contrastului dintre ceea ce stabilise și ceea ce se întâmplă în realitate. Puternic frustrați datorită încetării ajutorului economic american, sovieticii au respins la Conferința miniștrilor de externe de la Londra chiar și sugestiile secretarului de stat Byrnes privind o retragere a celor patru puteri din Germania și, cum scrie Walter Laqueur „au respins un proiect de tratat de pace cu Germania, n-au arătat nici cel mai mic interes pentru un acord care să păstreze timp de 25 de ani Germania dezarmată și au refuzat să discute despre Austria”.

Este cât se poate de semnificativ cum pe drumul spre noua concepție de politică externă americană, în general occidentală, care avea să culmineze cu crearea alianței nord atlantice și a altor instituții politice, economice, militare ale statelor capitaliste pentru a rezista expansiunii sovietice și ofensivei comunismului în lumea postbelică,

Stalin și Molotov la Ialta; între ei, Averell Harriman, ambasadorul S.U.A. la Moscova

Liderul P.N.T., Iuliu Maniu, și emisarul atotputernic al lui Stalin la București A.I. Vișinski

România s-a aflat (după cum am văzut în numărul trecut) de la început în focarul timpuriu al războiului rece. Practic, după problema Poloniei, cea a României ocupă un loc aparte în zigzagul politicii internaționale din acei ani, de altfel ca și de mai târziu. Este extrem de instructiv să urmărim cum arată o diagramă a opiniilor lui Averell Harriman despre includerea țării noastre în marele joc internațional.

La 14 septembrie 1944, el a prezis că „Înaltul comandament sovietic va exercita un control nelimitat asupra vieții economice a țării și, de asemenea, o putere polițienească fără frâu”. El a prevăzut că „rușii vor trata cu diferitele grupări politice din coaliție – conservatorii moderați, socialiștii și comuniștii – în măsura în care fiecare se va adapta dorințelor Moscovei”. Două săptămâni după Ialta prevederile sale s-au confirmat. Într-o întâlnire cu înalți funcționari din Departamentul de Stat, la 20 aprilie 1945, Harriman spunea, printre altele: „Un alt caz în care presiunea (asupra U.R.S.S.) poate fi aplicată cu succes este România. Rușii au golit la început câmpurile petrolifere românești de tot utilajul esențial, reducând prin aceasta producția, iar apoi au cerut S.U.A. să dubleze cantitatea de petrol pe care o primeau pe baza programului de împrumut și închiriere. În loc să accepte aceasta, S.U.A., ar

fi trebuit să preseze pe sovietici să refacă producția în România”.

La 28 decembrie 1945, împreună cu Vișinski și cu ambasadorul britanic la Moscova, Sir Archibald Clark Kerr, Harriman sosește la București. După numai câteva ore în București, Harriman și Clark Kerr și-au dat seama că posibilitățile lor de influențare sunt strict limitate. Ei au găsit guvernul de la București aproape la ordinele lui Vișinski. Groza i-a lăsat lui Harriman impresia unui om „foarte simpatic la suprafață dar fără scrupule, fidel liniei rusești, deși el însuși nu era comunist. În fapt, guvernul apărea a fi condus de comuniști duri ca Ana Pauker și Gheorghiu-Dej...”.

Lui Harriman îi era greu să creadă că alegeri libere vor fi permise în România, în ciuda angajamentelor oficiale ale lui Vișinski și Groza. Prezintă impresiile sale în fața personalului diplomatic al Ambasadei S.U.A. de la Moscova, Harriman spunea: „Fără îndoială vor fi voturi aranjate și tot felul de presiuni se vor exercita asupra poporului... Rusia va exploata România în folosul Rusiei. Rămâne de văzut dacă românii vor avea destul sentiment național pentru a rezista rușilor”.

Harriman s-a întors la Moscova cu o reală admirație pentru regele Mihai și regina-mamă, apreciind rolul monarhului în lovitura de stat de la 23 august 1944. Chiar după ce a plecat de la Moscova,

Harriman a avut din nou o participare directă în problema României.

În vara lui 1946 (în acea perioadă Harriman era ambasadorul S.U.A. la Londra), el a fost convocat la Paris de către secretarul de stat Byrnes pentru a se ocupa de negocierile privind Tratatul de pace. El și-a terminat repede munca, după o conversație particulară cu omologul său sovietic, Dimitri Manuilski. „După cum îmi amintesc, i-am spus că am putea petrece multe săptămâni polemizând despre prevederile Tratatului, în întâlniri mari, publice. Sugestia mea ar fi însă ca să ne așezăm împreună în liniște, să identificăm dificultățile serioase și să încercăm să le înlăturăm repede. Rezultatul net este că noi am avut tratatul gata cu mult înaintea tratatelor cu Ungaria și Italia”.

Din păcate, Harriman nu dă nici cea mai mică indicație cu privire la conținutul discuțiilor cu Manuilski, la natura dificultăților și la modul în care cei doi le-au rezolvat.

Sper că după primele episoade ale acestei scurte istorii a N.A.T.O., episoade care schițează de fapt preistoria sa, cititorul înțelege că noua situație postbelică din Europa Centrală și de Sud-Est ajunsă sub hegemonia sovietică a însemnat nu numai primul laborator al războiului rece, ci și unul dintre argumentele hotărâtoare ale creării pactului Atlanticului de Nord. ■

A 43-a Conferință

Generală A.T.A.

16 PLUS 16

Atunci când în noiembrie 1996, la Conferința Generală de la Roma, a apărut ideea colegului nostru dr. Solomon Passy, președintele Clubului Atlantic Bulgar, ca următoarea Reuniune anuală a Asociației Tratatului Atlantic să se țină în capitala Bulgariei, o undă de scepticism și rețineră (datorată situației extrem de dificile a țării în acel moment) s-a resimțit între membrii A.T.A. Propunerea dr. Passy (pe care Centrul Euro-Atlantic de la București a susținut-o din primul moment, ca și candidatura sa la unul din posturile de vicepreședinte al A.T.A.), argumentată constant și inteligent, a avut câștig de cauză la sesiunea Biroului și Cosiliului de la Bruxelles (unde am fost reprezentați de un tânăr membru al Centrului Euro-Atlantic, domnul Dorin Matei). Iată-ne așadar la 1 octombrie 1997 la Sofia la Hotelul Zografsky, unde avea să se desfășoare activitatea organismelor A.T.A. Trebuie spus că succesul Clubului Atlantic Bulgar și al lui Solomon Passy personal au fost reale, gazdele reușind – evident cu concursul principalelor autorități de stat și a numeroși sponsori – să asigure cele mai bune și normale condiții de lucru celor peste 700 delegați din 32

Dr. CRISTIAN POPIȘTEANU

de țări și reprezentanților organismelor internaționale (echipa care s-a ocupat în amănunt de organizarea conferinței, condusă de dr. Liubomir Ivanov și dr. Augustina Tvetkova, merită apreciată).

Ce a însemnat momentul Sofia 1997 pe lungul drum al Adunărilor Generale ale Asociației Tratatului Atlantic?

1. O amplă și multidisciplinară discuție a tematicii de lucru a Adunării Generale: *Alianța nord-atlantică după întâlnirile la vârf de la Madrid și perspectiva unui nou concept de securitate euro-atlantică*. O anume semnificație a dobândit-o și împrejurarea că săptămâna atlantică de la Sofia s-a ținut într-un context în care

la Varna, la 3 octombrie, s-a întrunit la cel mai înalt nivel trilaterală Bulgaria-România-Turcia și tot în zilele de 3 și 4 octombrie a avut loc o reuniune a miniștrilor apărării din nouă state: Albania, Bulgaria, Grecia, Italia, FYROM (fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei), România, Slovenia, Turcia, S.U.A. dintre care unii cu participare la Adunarea A.T.A.

Dezbaterile asupra celei mai importante problematice a momentului au dat posibilitatea exprimării tuturor punctelor de vedere. S-a reținut în final ideea că reforma N.A.T.O. include în mod necesar continuitatea procesului de lărgire a alianței, proces demarat la Madrid în vara lui '97 prin anunțarea Cehiei, Poloniei și Ungariei. S-a insistat cu necesitate pentru examinarea noilor candidaturi din 1999, în apropierea semicentenarului Tratatului de la Washing-

ton din 4 aprilie 1949, a căruia scurtă istorie cititorii o pot citi începând cu numărul din octombrie 1997 în revista *Magazin istoric*. Am aflat la Sofia că politica externă americană și-a stabilit între priorități sud-estul european.

Menționarea repetată a frazei din comunicatul de la Madrid care citează Slovenia și România a ilustrat percepția corectă a eforturilor

făcute de țara noastră pentru a acceda la organizația cea mai eficientă de asigurare a securității. Reprezentanții Centrului Euro-Atlantic din România (dr. Vlad Andrei Moga, secretar executiv, și dr. Cristian Popișteanu, membru în Comitetul director) au insistat asupra corelațiilor dintre aportul N.A.T.O. la securitatea României și ceea ce oferă țara noastră în materie de furnizor de securitate și stabilitate într-o zonă de mare sensibilitate geostrategică. Delegații Centrului au evidențiat activitatea de stimulare a legăturilor dintre obiectivele euro-atlantice ale țării noastre și interesele naționale, ca și cunoașterea lor în opinia publică. Dincolo de aspectele politice, economice, militare discutate, s-a vorbit mult în Comitetul educațional despre experiența românească, precum și despre necesitatea ca istoria să se ocupe în școli și facultăți de învățăminte războiului rece și de asemenea de rolul jucat de N.A.T.O. în ultima jumătate de secol.

Numeroșii reprezentanți ai Clubului Atlantic Bulgar au depus în Adunare și în afara ei insistente diligențe pentru a-și răspândi convingerile că Bulgaria se află în perspectiva imediată de a fi invitată să adere la N.A.T.O. în același timp cu România și Slovenia și eventual cu alte candidate până în anul 2000. Mass-media din Bulgaria a acordat spații largi acestui punct de vedere ca și desfășurării Adunării Generale. Personalitățile cu care m-am întreținut – doamna Bohlen, ambasadoarea S.U.A. la Sofia, domnii Mark Grossman, asistent al secretarului de stat al S.U.A., David Acheson, președintele Consiliului Atlantic American, Daniel Tarschys, secretarul general al Consiliului Europei, Alan Lee Williams, directorul executiv al Consiliului Atlantic Britanic, Chris Prebensen, Jean Antoine Giansily (care a sprijinit efectiv prezența la Adunarea de la Sofia a câtorva tineri delegați români din Camera Deputaților și Senat), amiralul viconte Edmond Poulet, dr. Antonio Rodrigues, Oleg Kokosinski, Troels Froling, conducătorii centrelor din Danemarca, Franța, Belgia, Portugalia, Ucraina,

Norvegia, Italia au fost printre cei care au reluat ideile exigențelor procesului de lărgire a N.A.T.O. La fel au făcut fostul premier italian, Emilio Colombo, și vicepreședintele Adunării Atlanticului de Nord, Rafael Estrella, expresedintele Poloniei Lech Walesa, colonel François Moreau de Balasy, dr. Antonio Borges de Carvalho, general Wesley Clark, comandantul suprem al forțelor N.A.T.O. din Europa, ambasador Sergio Malanzino, secretar general adjunct al N.A.T.O., însă în argumente extrem de șocante începând cu problemele costurilor aderării noilor candidați și până la aspectele educaționale și de interoperabilitate ale armatelor, Doamna Elfie Wörner (văduva fostului secretar general N.A.T.O., Manfred Wörner) devenită la Sofia membră a Comitetului de patronaj al A.T.A., și fostul premier israelian Shimon Perez au avut numai amintiri excelente și bune urări pentru România.

2. Biroul, Consiliul și Adunarea Generală au rezolvat la Sofia solicitările a trei centre euro-atlantice de a deveni membri asociați ai A.T.A. Prin acceptarea Azerbaidjanului, Lituaniei, FYROM, numărul lor se ridică la 16 (celelalte sunt: Albania, Belarus, Bulgaria, Cehia, Georgia, Ungaria, Polonia, România, Federația Rusă, Slovenia, Slovacia, Suedia, Ucraina). Președintele în exercițiu la Sofia al A.T.A., ambasadorul Halük Bayülken, remarca extinderea organizației noastre într-un ritm considerabil în așa fel încât în prezent cei 16 membri fondatori sunt dublați de 16 membri asociați cu drept de vot.

Rapoartele Comitetelor politic, militar, economic, de tineret și cele ale secretarului general și trezorerului au înfățișat o situație bună, temeinic consolidată a A.T.A. Ar trebui făcută mențiunea că la Sofia toți am fost de acord că tinerii atlantiști trebuie să se bucure de o atenție sporită prin nou-creata Asociație de tineret a Tratatului Atlantic.

Dările de seamă ale secretarului general, ambasadorul Alfred Cahen, și ale raportorului general, domnul

Nicholas Sherwen, au fost impulsionate prin bogăția analizei, inteligența formulărilor și frumusețea limbajului. Este adevărat că în cazul ambasadorului Cahen și-au spus cuvântul anii mulți de diplomatie și de catedră universitară, iar la domnul Sherwen, experiența de două decenii în stafful N.A.T.O., unde răspunde de publicații în cadrul Oficiului de presă și informații. Am avut plăcerea să oferim la Sofia al patrulea număr din *Curierul Centrului Euro-Atlantic*.

3. Schimbarea găzui. La Sofia a avut loc alegerea președintelui A.T.A., ambasadorul Halük Bayülken, ales la Haga în 1994 (când Centrul Euro-Atlantic din România a fost admis în A.T.A.), și-a încheiat mandatul. Elogiul care i s-a făcut se adresa în egală măsură experimentatului diplomat, fost ministru de externe al Turciei, și energicului președinte.

Acum, prin consensul propunerilor Biroului și Consiliului, cea de a 43-a Adunare Generală a ales pe domnul Theodossios Georgiou, președintele Centrului grec pentru cooperare euro-atlantică, drept președinte al A.T.A. Centrul de la București a fost primul care a susținut încă din 1996 această candidatură și ne felicităm împreună cu colegii noștri, pentru alegerea făcută întrucât îmbracă o semnificație aparte: un președinte din Turcia predă ștafeta unui președinte din Grecia. Președintele T. Georgiou (emoționat alături de soția sa, doamna dr. Alice Georgiou, și de fiul lor), ne-a asigurat pe toți cei prezenți la momentul final că, împreună cu ambasadorul Cahen, nu va face economie de energie pentru ca obiectivele A.T.A. – sinonime cu idealurile N.A.T.O: Democrație-Pace-Securitate – să fie deplin puse în valoare.

Felicitându-l pe dr. Solomon Passy pentru că a câștigat pariul, centrele euro-atlantice și continuă opera pentru a putea prezenta la Lisabona, în acest an, o imagine viguroasă. O ultimă informație: la Sofia s-a decis definitiv ca a 45-a Adunare Generală aniversară din 1999 – când este semicentenarul N.A.T.O. – să se țină la Strasbourg. ■

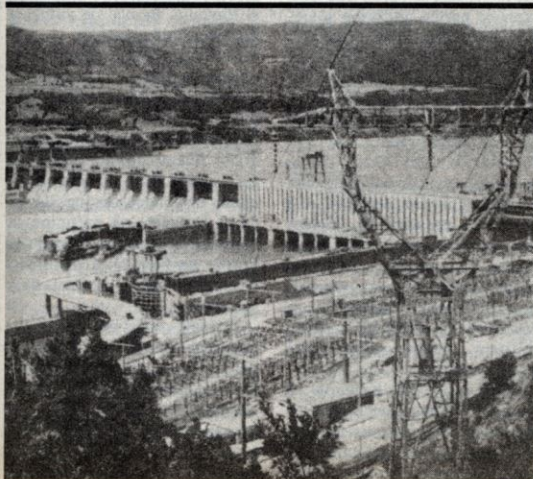
Istoria din culise a relațiilor dintre liderii comuniști din diferite țări a reprezentat și reprezintă încă un subiect de prima pagină. Mai ales când investigația se cantonează în perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial. Atunci, Stalin și-a rezervat dreptul de a gândi și de a acționa în numele tuturor. Cum a influențat „genialul conducător” relațiile dintre diferiți fruntași comuniști? În ce măsură au reușit aceștia să iasă de sub strivitoarea lui tutelă? Sunt întrebări ale căror răspunsuri, de cele mai multe ori surprinzătoare, ajută la descifrarea unor importante capitole din istoria mișcării comuniste internaționale. O istorie care, după prăbușirea regimurilor comuniste europene, poate beneficia de rezultatele investigațiilor din

GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ –

IOSIP BROZ TITO:

FAȚA ASCUNSĂ A UNEI RELAȚII

arhive și de mărturiile cu caracter memorialistic ce altă dată reprezentau „un teritoriu neexplorat”.

Respectând întrucâtva proporțiile, „un teritoriu neexplorat” sunt și însemnările inedite ale lui Paul Sfetcu, timp de 13 ani șef de cabinet al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (Magazin istoric, nr. 12/1997). O confirmare a acestei afirmații se dorește a fi și fragmentele pe care le publicăm în acest număr.

Lavinia BETEA

Noiembrie 1963. I.B. Tito și soția sa Iovanka alături de Gh. Gheorghiu-Dej, în timpul vizitei acestuia la Belgrad

Hidrocentrала de la Porțile de Fier, a cărei piatră de temelie a fost pusă la 7 septembrie 1964, de către Tito și Gheorghiu-Dej

Stalin dictează ideile principale

Prezentarea raportului intitulat *Partidul Comunist din Iugoslavia în mâinile unor trădători și asasini*, la 28 iunie 1948, la consfătuirea Biroului informativ al partidelor comuniste și muncitorești, desfășurată la București, n-a fost făcută la propunerea raportului.

„Ideile principale ale raportului – mi-a povestit autorul acestuia, Gheorghe Gheorghiu-Dej – mi-au fost dictate personal de Stalin. În discuțiile ce le-am avut cu el, l-am rugat să-mi pună la dispoziție documentele pe baza cărora Tito a fost învinovat și demascat drept trădător pentru a le cita în raport. Stalin mi-a răspuns că acestea există și îmi vor fi puse la dispoziție în timp util. M-a sfătuit să redactez mai întâi raportul, iar completările impuse de documente să le fac direct pe textul redactat. Ca urmare, m-am apucat de întocmirea raportului, l-am redactat integral, a venit consfătuirea, l-am expus și chiar l-am publicat, dar documentele învinovatoare tot nu le-am primit. Am întocmit și prezentat, deci, un raport pe bază de idei dictate, pe „încredere”, fără documente care să ateste vinovăția lui Tito și injustețea politicii partidului comunist din Iugoslavia. De ce am procedat așa? N-am avut încotro”.

Că „nu avea încotro” în acea perioadă este evident și din alte relații ale sale. Oamenii de încredere ai Moscovei infiltrați în conducerea Partidului Muncitoresc Român l-au acuzat pe Gheorghiu-Dej de legături cu Tito chiar și după ce acesta fusese „demascat” ca dușman al comunismului. Într-o ședință a Comitetului Central ce a avut loc în 1948, Iosif Chișinevski l-a învinovățit pe Gheorghiu-Dej că poartă corespondență personală cu Tito; tocmai atunci – afirma el – Dej ar fi primit o scrisoare de la Tito, al cărei conținut cerea să fie adus la cunoștința plenarei. Atunci, lui

Gheorghiu-Dej i-a venit în ajutor Teohari Georgescu. Fie că acesta se temea să nu fie și el tras la răspundere, în calitate de ministru de interne, că nu și-a făcut datoria, denunțând el primul asemenea legături, fie că nu fusese informat sau lămurit de cei care pusese la cale atacul. Fapt e că Teohari Georgescu a ajutat la deșurarea calomniei care nu și-a atins ținta. Apărât de Ana Pauker și susținătorii acesteia, Iosif Chișinevski a scăpat de tragerea la răspundere ce i se cuvenea.

Tot în anul 1948, asupra mașinii cu care Gheorghiu-Dej călătorea pe Șoseaua Ploiești-București, însoțit de I. Vladu [fost și el șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej – n.n.] care mi-a relatat acest eveniment, s-au tras focuri de armă de către persoane îmbrăcate în uniforme militare sovietice. I. Vladu, care avea și misiunea de a asigura securitatea secretarului general al C.C. al P.M.R., a răspuns, cu aprobarea lui Gheorghiu-Dej, cu foc de armă automată. Sosit la București, Gheorghiu-Dej i-a cerut lui Teohari Georgescu, secretar al C.C. și ministru de interne atunci, să trimită forțe de securitate la locul faptei care să-i prindă pe teroriștii ce purtau uniforme sovietice. După efectuarea cercetării, Teohari Georgescu i-a comunicat concluziile: acolo nu s-au găsit urme că au fost trase focuri de armă, oamenii locului au declarat că n-au auzit nimic, că în ziua respectivă n-au văzut ostași sovietici în zonă. În pofida faptului că Gheorghiu-Dej declarase că-i văzuse pe atacatorii săi, Teohari Georgescu i-a replicat că lui I. Vladu „i s-a năzărit” atacul. De altfel, la scurtă vreme după aceea, același Teohari a hotărât ca I. Vladu să fie trimis la o unitate militară, „pentru perfecționare profesională”.

După anul 1955, legăturile cu Iosip Broz Tito au ocupat un loc important în relațiile internaționale ale României. Multe discuții s-au purtat în legătură cu construirea

hidrocentralei de la Porțile de Fier, inițiativa aparținând statului nostru. La început, propunerile românești n-au fost receptate cu prea mult interes. Vecinii noștri dispuneau de un mare potențial hidroenergetic pe râurile interioare, valorificat în mică măsură. Până la urmă, documentațiile întocmite de reputați oameni de știință români au convins partenerii iugoslavi, care și-au dat acordul. Lucrurile decurgeau, în continuare, „cu pași de melc”, deoarece vecinii noștri treceau în acea perioadă prin dificultăți financiare. În această situație, Gheorghiu-Dej a avansat ideea ca partea română să acorde un împrumut Iugoslaviei, returnarea creditului urmând a se face în mod eșalonat, după intrarea în funcțiune a hidrocentralei, prin livrări de energie electrică României.

Jivkov minte

Între timp, vecinii noștri, bulgarii, s-au prezentat ca parteneri cu bani și „candidați de drept” la construirea hidrocentralei. Își motivau pretențiile prin faptul că țara lor era situată pe malul drept al fluviului, în aval de viitoarea hidrocentrală care, în caz de cutremur sau bombardament, prin revărsarea apelor din bazinul de retenție, ar produce incalculabile pierderi umane și materiale Bulgarii. La o adunare populară, Todor Jivkov, primul secretar al C.C. al P.C.B., a afirmat că s-a înțeles cu conducerea Iugoslaviei ca și Bulgaria să participe la construirea hidrocentralei de la Porțile de Fier. Deși înștiințat, Gheorghiu-Dej s-a prefăcut că nu știe nimic.

În 1960, primii secretari ai comitetelor centrale ale partidelor comuniste și muncitorești din Uniunea Sovietică și țările de democrație populară europene, cu excepția lui Tito, au plecat la New York cu nava sovietică „Baltica”, pentru a participa la sesiunea

anuală a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. Cu ocazia unui prânz la care participau toți primii secretari, fără nici o legătură cu ceea ce se discuta, Todor Jivkov a spus:

— Stimaiți tovarăși, trebuie să vă comunic că tovarășul Gheorghiu-Dej nu este de acord că Bulgaria să participe la construirea complexului hidroenergetic de la Porțile de Fier, deși eu m-am înțeles în acest sens cu tovarășul Tito...

„Am fost surprins, chiar descumpănit — povestea Gheorghiu-Dej —, deoarece vedeam că Jivkov urmărește să mă discrediteze prin calomnie și totodată să-mi forțeze mâna, mai ales că eu știam precis că iugoslavii nu pusese niciodată, în fața noastră, o asemenea chestiune. Căutând să mă stăpănesc, am răspuns la rândul meu:

— Sunt contrariat de ceea ce a afirmat tovarășul Jivkov. Nu-mi este clar cum s-a putut înțelege cu tovarășul Tito pentru rezolvarea unei chestiuni asupra căreia noi încă nu am căzut de acord cu partea iugoslavă; problema este în continuare dacă construim sau nu construim hidrocentrala? Promit ca la întoarcerea mea acasă să angajez o discuție cu tovarășul Tito pe această temă și să-i comunic că partea română apreciază ca pozitivă și o asemenea participare.

Pricepeam — a încheiat Gheorghiu-Dej — că era vorba de un șantaj ordinar, pus la cale, poate, de acord cu Hrușcirov, care nu intervenise cu nimic în discuție”.

Întros în țară, Dej s-a ținut de cuvânt. A transmis o notă lui Tito prin ambasadorul României la Belgrad. Îi comunica că Todor Jivkov l-a încunostiințat că s-a înțeles cu tovarășul Tito ca și Bulgaria să participe la construirea hidrocentralei de la Porțile de Fier și-i făcea cunoscut că România primea cu bunăvoință înțelegerea survenită între Bulgaria și Iugoslavia. După citirea notei, Tito l-a chemat pe ambasadorul României la Belgrad și l-a întrebat ce trebuia să înțeleagă din con-

ținutul ei. Nu cumva România nu mai era de acord să construiască, în comun cu Iugoslavia, hidrocentrala? I s-a răspuns de către ambasador — exact cum fusese instruit — că nici vorbă de așa ceva. Gheorghiu-Dej cerea un răspuns exact la conținutul notei. Tito a solicitat la rândul său să se transmită că nu a perfectat nici o înțelegere și nici nu avea cunoștință să se fi discutat cu bulgarii o asemenea combinație; el nici nu putea încheia asemenea înțelegeri deoarece, potrivit legilor statului iugoslav, pe teritoriul acestuia nu se puteau construi decât întreprinderi proprietate a statului iugoslav.

Acest răspuns scris pe care Gheorghiu-Dej l-a primit de la Tito a fost trimis, împreună cu nota noastră, lui Todor Jivkov. Cu aceasta s-a pus capăt tergiversării înțelegerilor referitoare la construirea hidrocentralei.

Sprijin pentru Hrușcirov?

În ziua de 7 septembrie 1964, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Iosip Broz Tito au participat la punerea pietrei de temelie a șantierului de la Porțile de Fier. Trecuseră numai cinci luni de zile de la publicarea Declarației din aprilie a Partidului Muncitoresc Român, care nu fusese bine primită de conducerea P.C.U.S. și în primul rând de Hrușcirov.

După terminarea ceremoniei de la Porțile de Fier, Tito a solicitat o întrevvedere „între patru ochi” cu Gheorghiu-Dej. Au convenit ca discuția să se desfășoare pe o navă de agrement, în cursul unei plimbări pe Dunăre. Așa după cum mi-a povestit ulterior Gheorghiu-Dej, după ce a auzit cererea lui Tito, el a început să se gândească la posibilele subiecte secrete pe care le-ar fi putut aborda acesta în cursul discuției. A ajuns la concluzia că Tito, inevitabil, se va cantona în problematica Declarației din

aprilie. „Probabil că Tito știa că Hrușcirov începe să aibă neplăceri din partea celorlalți conducători sovietici că «scapă din mână» conducerea partidelor muncitorești. Poate că Tito se temea de o posibilă înăsprire a relațiilor cu Uniunea Sovietică în cazul în care Hrușcirov nu ar mai fi rămas la conducere. Se putea și ca Hrușcirov să-i fi sugerat să-mi vorbească, cerându-mi o atenuare a poziției românești. În orice caz, ajunsesem la concluzia că Tito va cere ceva pentru Hrușcirov. Și pentru că nu voiam să aibă de la mine un refuz direct și deschis, am hotărât ca înainte de a-mi spune el pentru ce îmi solicitase întâlnirea «între patru ochi», să-i prezint toate argumentele cu care aș fi motivat refuzul. Bănuielile mele se dovedeau întemeiate deoarece, la urcarea pe navă, Tito i-a cerut translatorului său să facă drumul înapoi. Nu dorea un martor iugoslav care să poată confirma sau infirma spusele sale.

Conform planului pe care mi-l stabilisem, la sosirea sa pe navă, am început eu să vorbesc. I-am expus considerentele care au condus la adoptarea Declarației, insistând asupra faptului că suntem ferm hotărâți să nu ne abatem de la ele, deoarece P.C.U.S. și Hrușcirov personal nu doresc să renunțe la politica lor de centru al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, politică asemănătoare cu cea practică de Stalin. M-a ascultat cu atenție, fără să spună nimic, fără să-mi ceară vreo lămurire. Când am terminat de vorbit, Tito a solicitat ca nava să ia calea întoarsă, fără să facă vreo referire la subiectul pe care voise să-l dezbată cu mine în întrevvedere de el dorită. La debarcader, am observat că Tito a coborât gânditor dar nu supărat. Aprecia poziția noastră din Declarație? Aprecia tactul de care dădusem dovadă spre a evita să-l tratez cu un refuz?

Mi-am dat toată silința pentru a nu-l pune într-o situație delicată și cred că am procedat loial, corect și prieteneste.” ■

Paul SFETCU

Unul dintre evenimentele despre care românii au aflat, înainte de decembrie 1989, de la postul de radio „Europa liberă” și pe care, după căderea regimului comunist, l-au comentat – inclusiv semnatarii – în fel și chip l-a constituit „Scrisoarea celor șase”.

În rândurile ce urmează vrem să introducem în circuitul științific un set de documente legate de acest episod, cât și altele, de factură similară, privind o serie de personalități ale vieții culturale și științifice românești care au avut, și ele, probleme cu „dosarul de cadre”. Motivul principal pentru care nu comentăm aceste documente îl constituie faptul că, luate izolat și ținând cont de sursa care le-a emis, ele nu pot fi, deocamdată, interpretate. Dar sunt suficiente de semnificative pentru atmosfera de spaimă din acei ani întreținută în cele mai largi cercuri ale opiniei publice ca și în fond pentru stupiditatea unui regim care urmărea în permanență viața personală a oamenilor, ceea ce nu l-a putut salva în ceasul judecății istorice. Pe lângă valoarea lor documentară, un alt fac-

tor care ne-a determinat să le dăm publicității este acela că, deși se vorbește tot timpul despre dosare, despre amestecul Securității în viața oamenilor, foarte puțini dintre noi știm de fapt până unde și cu ce consecințe se producea acesta. Asemenea documente – chiar dacă provin de la organisme de partid – dovedesc rolul de poliție politică pe care l-au jucat multe departamente ale Securității. După cum, coroborate și cu alte documente și corect

interpretate, ne pot lămurii, în timp, mai bine asupra celor petrecute în acei ani.

Dosarul de cadre

Prezentăm mai întâi referatele întocmite pentru sancționarea pe linie de partid a patru dintre cei șase semnatori ai „Scrisorii celor șase” (Magazin istoric, nr. 1/1990; să îi reamintim: Alexandru Bărlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Părvulescu, Grigore Răceanu, Silviu Brucan, Gheorghe Apostol). De asemenea, sunt și câteva „note” alcătuite în preajma Congresului XIV al P.C.R. pentru delegații dintre oamenii de știință și cultură sau tablele cu „tovarăși cu probleme”, membri ai Marii Adunări Naționale ori ai Comitetului Central.

FIȘETE DESFERECATE

Corneliu Mănescu mai avu-
sesse probleme la o verificare pe
linie de partid în anii '50, după
cum declara într-un interviu
publicat în revista *Dosarele
istoriei*. Intrase apoi în conflict
deschis cu familia Ceaușescu, în
parte și datorită soției, care îi
provoca o puternică antipatie
Elenei Ceaușescu. Ea constatase
în cursul unei vizite în străinătate
că doamna Mănescu o eclipsa.
Îndepărtat în 1972 din funcția de
ministru de externe, Corneliu
Mănescu fusese „exilat” ca
ambasador la Paris. O soartă
similară avu-
sesse și Gheorghe
Apostol, trimis din 1977 și până

D. TĂNĂȘESCU

în 1988 ambasador în Argentina
și Brazilia. Referatul întocmit lui
Corneliu Mănescu se referea mai
ales la perioada cât acesta se
aflase în capitala Franței. Era
acuzat că „a nesocotit obligațiile
înscrise în Statutul partidului,
Angajamentul Solemn, Jură-
mântul de credință și prevederile
Legii nr. 23/1971 privind pă-
strarea secretului de stat în
perioada cât a îndeplinit funcția
de ambasador al R.S. România”.
Vina lui îmbrăca două aspecte.
Mai întâi, „a folosit fondurile de

protocol ale ambasadei în interes
personal, pentru întreținerea și
cultivarea unor legături particu-
lare, cea mai mare parte a
timpului afectat programului de
lucru îl folosea în scopuri
personale...”. Apoi, „în comen-
tariile făcute cu persoane oficiale
franceze, cât și cu membri ai
Corpului diplomatic acreditat la
Paris, a exprimat aprecieri și
puncte de vedere personale, în
dezacord cu instrucțiunile pri-
mite din țară, cu poziția partidului
și statului nostru, aducând în
acest mod deservicii țării pe plan
extern. În diferite împrejurări, a
desfășurat activitate de defăimare

a politiciii partidului și statului nostru..." Cei ce redactaseră referatul primiseră, în mod evident, informații și de la Securitate. „Încă din 1983 s-a întâlnit, în repetate rânduri, cu Apostol Gheorghe; comentând tendențios politica partidului și statului nostru, formulând acuzații și denigrări în legătură cu realizările obținute în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră". În sfârșit, acuzația capitală: „Urmare a decăderii sale morale și politice... s-a alăturat unor elemente dușmănoase, înrăite, puse în slujba unor agenți de spionaj occidentale... a intrat în contact cu trădătorul Brucan Silviu, agent al unor servicii străine imperialiste de spionaj, cu care a discutat și a încercat să pună la cale acțiuni ostile împotriva orânduirii de stat".

Concluzia venea în mod logic. Deși se discutate în repetate rânduri cu Corneliu Mănescu „pentru a-l ajuta să-și schimbe comportamentul moral", acesta a continuat „până la săvârșirea unor fapte de trădare a intereselor patriei și poporului român". Într-un fel, partea cea mai interesantă a documentului o constituie tocmai finalul. Iată de ce: „Având în vedere toate acestea și faptul că în discuțiile purtate cu Mănescu Cornel la Colegiul Central de Partid, acesta a adoptat o poziție nesinceră, nu a recunoscut și nu a regretat faptele comise, Secretariatul Comitetului de Partid al Sectorului 1 propune Biroului..." Aici se încheie textul. S-a lăsat spațiu liber, în așteptarea deciziei care trebuia, ca de obicei, să vină „de sus". O situație similară mai apare și la Alexandru Bărlădeanu, în vreme ce pentru Silviu Brucan și Grigore Răceanu se prevedeau direct sancțiunile, așa cum vom vedea.

Elemente în descompunere

În cazul lui Grigore Răceanu, prima vină care i se reproșa era că „este tatăl adoptiv al trădătorului Răceanu Mircea". Apoi, și el „a făcut comentarii denigratoare, calomnioase la adresa politiciii partidului și statului nostru". De asemenea, intrase „în legătură cu trădătorul Silviu Brucan și cu alte elemente care au concepții și manifestări ostile". Referatul lui este și cel mai scurt, pentru că „în discuțiile purtate de Colegiul Central de Partid, Răceanu Grigore a avut o poziție autocritică, recunoscând că a greșit intrând în relații cu anumite persoane care desfășurau activitate dușmănoasă, denigratoare, ostilă orânduirii de stat, a intereselor poporului român. S-a angajat că pe viitor va avea o comportare demnă, cinstită, corectă, în spiritul prevederilor Statutului partidului și legilor statului, respectând disciplina și morala de partid". Drept urmare, „Secretariatul comitetului de partid al Sectorului 1 București propune Biroului sancționarea lui Răceanu Grigore cu «vot de blam»".

Alexandru Bărlădeanu era acuzat în referatul întocmit de Secretariatul comitetului de partid al Sectorului 1 de spionaj și speculă, inclusiv de „tranzacții ilicite, de vânzare a unor bunuri care fac parte din patrimoniul cultural național". În plus, „folosindu-se de atitudinea lui Bărlădeanu Alexandru, anti-partinică, antinațională, dușmănoasă, de degradarea sa civică și morală, agentul vest-german Bujaker Alexandru l-a contactat și a obținut de la el unele declarații și informații cu caracter denigrator, calomnioase... În relațiile cu agentul vest-german, Bărlădeanu Alexandru și-a manifestat în termeni agresivi, dușmănoși, concepțiile sale

profund ostile privind politica partidului și statului nostru, proferând denigrări și acuzații, solicitând sprijinul acestuia în străinătate, în cercurile reacționare din Occident, pentru a i se face publice concepțiile sale de trădător de patrie și pentru formarea dezidenței (sic!) în R.S. România. A convenit cu agentul străin mijlocirea unor persoane din exterior, interesate în acțiuni dușmănoase față de patrie și de poporul nostru". I se mai reproșa și faptul că „fiul său, Baladier Alexandru, rămas ilegal în Elveția și stabilit la Paris, desfășoară acțiuni deosebit de ostile și provocatoare la adresa orânduirii de stat, a realizărilor obținute de poporul nostru, folosind informații denigratoare furnizate de Bărlădeanu Alexandru". Ca și în alte cazuri, referatul nu conținea și sancțiunea propusă.

În schimb, în cazul lui Gheorghe Apostol în referat se regăsea propunerea excluderii lui din partid. Principalul motiv îl constituia faptul că „în perioada anilor 1977-1988, cât s-a aflat la post în străinătate, ca ambasador al R. S. România în Argentina și Brazilia, în discuții cu reprezentanți diplomatici, a făcut comentarii denigratoare cu privire la politica partidului și statului, la construcția socialismului în țara noastră". I se reproșa și că a insistat pentru încheierea unor contracte cu firme care s-au dovedit ulterior insolabile. De asemenea, „a întreținut contacte în afara cadrului legal cu elemente descompuse din emigrație, cunoscute cu poziții anticomuniste, aflate în slujba serviciilor de spionaj occidentale. A acordat, în mod ilegal, un interviu trădătorului Aristide Buhoiu, care a fost preluat de presa occidentală și de postul de radio «Vocea Americii», prezentând în mod ostil și denigrator situația eco-

nomică și social-politică din țara noastră, sfidând munca și realizările poporului român". În sfârșit, „după ce a revenit în țară (iunie 1988), la scurt timp, a uneltit cu Silviu Brucan, trădător, dușman, agent al serviciilor occidentale de spionaj și a contactat unele elemente cunoscute cu concepții și manifestări ostile față de patrie, partid și poporul nostru”.

Un efort inutil

Rudele în străinătate constatau un grav păcat și un motiv de permanentă suspiciune pentru organele de partid și de securitate. Iată în continuare – după ce am văzut în numărul trecut asemenea cazuri din rândul membrilor Comitetului Central, al Marii Adunări Naționale, dar și dintre simpli delegați la Congresul XIV al P.C.R. – câteva „fișe cu probleme” ale unor reprezentanți ai lumii științifice și culturale.

Întâlnim și printre aceștia membri de partid din ilegalitate. Astfel, Mihai Beniuc era trecut într-un tabel ce cuprindea deputați din Marea Adunare Națională pentru că „soția are un frate care în 1947 s-a stabilit, prin căsătorie, în Italia”. Pe același tabel apare menționat Constantin Chiriță, care era și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, pentru că „soția are o soră căsătorită cu un ofițer american, stabilindu-se în 1946 în S.U.A.”. Constantin Marin, dirijorul corului „Madrigal”, avea o cumnată, un unchi și o mătușă în Israel, motiv pentru a fi prezent și el în tabel. La fel, Alexandru Oproiu, directorul spitalului Fundeni, a cărui soție „are un unchi în S.U.A., două mătuși și patru veri în R.P. Ungară”.

Pe o „Notă cu delegații la Congresul al XIV-lea al P.C.R. care au unele probleme de cadre” erau menționate mai multe persoane. Scriitoarea Maria-Luiza Cristescu apărea pentru că

era soția unui delegat și pentru că îl cunoscuse pe „cetățeanul israelian Solomovici Herescu, cunoscut ca fiind cadru al serviciului de informații israelian”. Laurențiu Profeta și soția sa aveau veri stabiliți în Canada și Israel „cu care întrețin relații”. Într-o altă notă, din 12 octombrie 1989, se vorbea despre părinții soției sale, un frate și o soră ai acesteia stabiliți în Israel din perioada 1950-1952.

Un alt delegat, pictorul Eugen Popa, „în perioada 1970-1971 a avut manifestări negative – injurii, denigrări și calomnii privind orânduirea socialistă, fapt pentru care a fost atenționat”. În plus, soția avea un nepot stabilit legal în S.U.A., iar tatăl ei fusese membru P.N.L. Marele sculptor Ion Irimescu avea „un văr, Cazaban Teodor, stabilit în 1947 în Franța, care lucrează pentru postul de radio «Europa liberă»”.

Pe o altă listă întâlnim numele lui Vasile Tomescu, muzicolog, secretar al Uniunii Compozitorilor, care „are legături neoficiale în străinătate, inclusiv cu unele persoane din rândul emigrației”. Celebrul actor Radu Beligan, artist al poporului, este prezent pe mai multe liste, pentru că soția sa era „originară din Belgia” și pentru că „în anul 1946 a intrat în Loja masonică «Osiris», iar în 1948 a fost investit maestru în Marea Lojă Națională Română”. În plus, „este vizitator al Bibliotecii americane din București”.

Scriitorul Titus Popovici „față de mai multe persoane a făcut comentarii denigratoare la adresa politicii partidului și statului nostru”, motiv pentru care figura și el pe un tabel. Mai era prezent Voicu Tache, rector al Institutului Politehnic din București, al cărui tată fusese membru P.N.L., iar cei doi frați suferiseră condamnări la închisoare.

„Probleme de cadre” aveau și profesorul Costin Carp, șeful

clinicii de cardiologie de la spitalul Fundeni (o cumnată rămasă în R.F.G.), dirijorul Mihai Brediceanu, directorul Filarmonicii „George Enescu” (inițiat, în 1947, în francmasonerie în Marea Lojă Națională Română, „întreține relații neoficiale cu cetățeni străini”), Nicolae Călinoiu, președintele Uniunii Compozitorilor (fosta noră rămăsese „ilegal” în S.U.A.) și Marius Butunoiu „sculptor pensionar (avea o fiică stabilită „prin căsătorie” în R.F.G.).

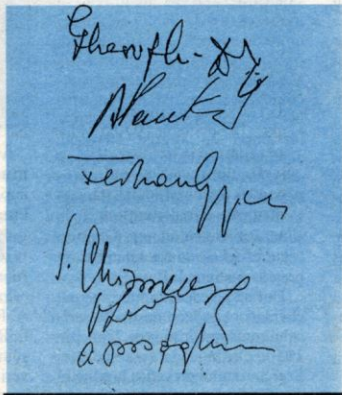
În tabelul cu membrii Comitetului Central, membrii pleaupăi și ai comisiei de revizie erau prezenți și Theodor Grigoriu, secretar al Uniunii Compozitorilor (un frate vitreg stabilit în Suedia din 1945 cu care corespundea și se vizita), acad. Ștefan Pascu, directorul Institutului de istorie din Cluj-Napoca (ginerelul îi rămăsese în Anglia), Valeriu Răpeanu, directorul Editurii „M. Eminescu” (soția avea un unchi și o mătușă stabiliți în Franța) și Valter Roman, directorul Editurii politice (părinții și rudele soției se aflau în Spania). Toate aceste tabele, note și referate purtau mențiunea „Secret”, uneori și pe cea de „Exemplar unic.” Hârtie consumată inutil.

Parcurend documentele prezentate aici și în numărul trecut nu se poate să nu remarci numărul foarte mare de „tovarăși cu probleme de cadre” care dețineau funcții de răspundere în conducerea statului și a partidului, în instituții importante, inclusiv din domeniul culturii și științei. Au existat asemenea tabele și pentru armată, securitate, interne, ca și pentru economie, finanțe, agricultură. Poate că imaginea cea mai plastică este cea a unui baraj plin de crăpături, prin fisurile căruia apa a început să curgă în șuvoaie și care va fi măturat dintr-o clipă într-alta. ■

1950: cine merge la Institutul francez să fie arestat, iar Zaharia Stancu să fie exclus din partid...

Anul 1950 a marcat o accelerare a procesului de stalinizare a României prin adoptarea unor măsuri extrem de dure împotriva unor vechi oameni politici (care au fost arestați și trimiși în închisorile din Aiud, Sighet sau Râmnicu-Sărat), precum și a „clăselor exploatare” – foști proprietari de moșii, fabrici, bănci, magazine etc.

Concomitent, s-a accentuat presiunea ideo-

Prof. univ. IOAN SCURTU

logică exercitată de regimul comunist, teoria marxist-leninist-stalinistă fiind impusă în toate formele de învățământ, în întreaga viață culturală: presă, teatru, radio și sectorul editorial. Circulația presei și a cărții occidentale a fost interzisă, iar emisiunile de radio străine bruiate. Ofensiva s-a abătut și asupra institutelor culturale occidentale care mai funcționau în România.

• Batalioane de muncă din intelectuali • Să-i excludem, dar să nu-i îndepărtăm • Pe statele de plată ale Siguranței • Un antisovietic în Lagărul de la Târgu Jiu

În ședința Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 1 martie 1950 s-a luat decizia de închidere a acestor institute, deoarece constituiau „oficii de informații”, făceau propagandă prin cărți și filme, fiind frecventate de mulți români, îndeosebi intelectuali, studenți și elevi. Dar pentru ca măsura să aibă efectele scontate, s-a stabilit ca, după comunicarea hotărârii de desființare a acestora, pe care ministrul de externe Ana Pauker trebuia să o aducă la cunoștința reprezentanților diplomatice respective, ministrul de interne Teohari Georgescu să procedeze la arestarea tuturor celor care frecventaseră

aceste institute și trimiterea lor „în batalioane de muncă”.

Iată ce se spune în procesul verbal nr. 6 al ședinței amintite:

„Ședința se deschide la ora 18. Prezidează tov. Gheorghiu-Dej. Participanți: Ana Pauker, V. Luca, T. Georgescu, L. Rădăceanu, I. Chișinevski și Al. Moghioros.

Ordinea de zi:

1. Închiderea oficiilor de informații american, englez și italian.

Tov. Ana Pauker: Trebuie să închidem oficiile de informații, pentru că le folosesc pentru propagandă, dau filme, au bibliotecă, vin acolo copii de școală.

Tov. Chișinevski: Numai că trebuie să vedem cum procedăm,

pentru că noi am mai luat hotărârea să închidem Institutul francez și totuși el continuă să funcționeze.

Tov. Gheorghiu: Completez de aceea propunerea, tov. Ana să-i cheme și să ia măsura închiderii. Să se publice după aceea în presă și Ministerul de interne să ia apoi măsuri împotriva acelor care merg acolo, să fie trimiși în batalioane de muncă. La fel trebuie procedat și cu Institutul francez, italian etc. Așadar, să fie clar, trebuie luate măsuri de arestare împotriva tuturor acelor care merg acolo.”

Timp de un deceniu și jumătate s-a putut acredita sloganul potrivit căruia „lumina vine de la Răsărit”.

adică din Uniunea Sovietică, în timp ce cultura occidentală era calificată drept „decadentă”, „reacționară” etc. Intelectualii români, cu foarte mici excepții, nu au mai putut participa la manifestări științifice și culturale în țările occidentale, au fost izolați de o lume cu care se aflaseră într-un continuu și fertil dialog.

Abia după retragerea trupelor sovietice din România, în 1958, și mai ales după Declarația din aprilie 1964 presiunea a mai scăzut și s-au făcut primii pași spre reluarea contactelor cu centrele de cultură din Europa occidentală. S-au făcut primele demersuri inclusiv, pentru reînființarea unor institute culturale în București, precum cele francez, american, german, italian. Dar timpul pierdut și mai ales impunerea modelului sovietic pentru mulți ani lăsase urme adânci în societatea românească, făcându-și simțite efectele până în 1989.

Pe aceeași linie a stalinizării vieții culturale și a intensificării controlului strict al partidului comunist prin impunerea modelului sovietic în toate sferile vieții, se înscriu și măsurile îndreptate împotriva scriitorilor. La 22 martie 1950, Secretariatul Comitetului Central a hotărât să

excludă din partid un număr de 16 scriitori, unii dintre ei personalități bine cunoscute: Zaharia Stancu, Eusebiu Camilar, Alexandru Kirijescu, Ioana Postelnicu sau Lucia Demetrius.

În climatul politic de atunci, excluderea din partid era o sancțiune extrem de gravă, în multe cazuri soldându-se cu ani mulți de temniță. În cazul de față, fiind în cauză personalități ce activaseră în publicistica democratică, luând atitudine împotriva fascismului și a războiului hitlerist, iar după 23 august 1944 se alăturaseră partidului comunist sau celui social-democrat, problema era mult mai delicată. Este și motivul pentru care s-a hotărât să se acționeze cu prudență, pentru ca cei excluși să nu fie aruncați „în brațele dușmanului”.

Dar să-i vedem la lucru pe cei chemați să judece destinele scriului românesc în ziua de 22 martie 1950. Ordinea de zi a ședinței Secretariatului prevedea la punctul 4: „Excluderea din partid a 16 scriitori: Zaharia Stancu, Eusebiu Camilar, Popescu Victor Tulbure, Teodorescu Cicerone, Șerban Mihai, Mătase Elena, Lucia Demetrius, Farago Coca, Petre Bellu, Maria Aderca (Sanda Movilă),

ZAHARIA STANCU –

Cavarnali Vladimir, Postelnicu Ioana, Verzea Ernest, Șerban Luiza, Dragomirescu Mihai (Mihu Dragomir), Kirijescu Alexandru”.

Din câte înțelegem din procesul-verbal al ședinței, Alexandru Moghioroș a citit în fața celor prezenți (Gh. Gheorghiu-Dej, A. Pauker, V. Luca, T. Georgescu, L. Rădăceanu, I. Chișinevski) un scurt raport al unei comisii de verificare, raport ce se încheia cu propunerea de excludere din partid a scriitorilor respectivi. Luând cuvântul, Ana Pauker a cerut totuși un tratament diferențiat: „De exemplu, cu Eusebiu Camilar și Lucia Demetrius va trebui procedat în mod deosebit, pentru că pe lângă

...și reprimiți în 1960

Peste 14 ani, Zaharia Stancu era reprimiți în rândurile Partidului Comunist Român. În același an era

reprimiți și George Ivașcu. Câteva luni mai târziu, avea să devină membru de partid și Costin Murgescu. Zaharia Stancu mai făcuse anterior cel puțin încă o cerere, în 1960. Rămășă fără rezultat practic. Îndrăznim să avansăm ca o ipoteză ideea unei conexiuni între procesul de distanțare de Moscova – declarat public în luna aprilie 1964 –, cel de regăsire parțială a istoriei naționale și acela de recuperare a unor intelectuali.

Referatul întocmit de comisia controlului de partid, prin care se supunea aprobării Biroului politic reprimirea în partid a lui Zaharia Stancu, oferă o serie de date interesante privind motivele excluderii.

Subliniind faptul că Zaharia Stancu se născuse într-o familie de țărani săraci, referatul arăta că

T. DUMITRESCU

tânărul fusese nevoit ca, de la 13 ani, să-și asigure existența lucrând ca servitor, telefonist, practicant la judecătorie, vânzător de ziare, muncitor, picol, funcționar.

La verificările din 1950 i s-au reproșat două lucruri: colaborarea cu Siguranța și publicarea unor articole cu caracter antisovietic.

Primul aspect fusese explicat chiar de Zaharia Stancu în autobiografiile date anterior. El arăta că în 1928, în timp ce se afla la Turnu Măgurele și era fără serviciu, a fost recomandat de niște cunoscuți prefectului, iar acesta i-a asigurat o sinecură, trecându-l pe statul de salarii al Siguranței, pe un post vacant de agent acoperit. Salariul era de 2-3000 lei. După spusese lui Zaharia Stancu, figura doar pe listele de plată, fără să fie prezent la serviciu și fără să desfășoare vreo activitate. După șase luni, la 1 noiembrie 1928, și-a dat demisia.

REPERE BIOGRAFICE

S-a născut la 5 octombrie 1902 în comuna Salcia, jud. Teleorman. După bacalaureat, a intrat la Facultatea de litere și filosofie, pe care a abandonat-o, însă. A debutat ca ziarist la publicația Victoria, în 1920, iar ca poet la Adevărul literar și artistic, în același an. Primul volum, Poeme simple, l-a tipărit în 1927. Între 1932-1940 a editat revista Azi, iar în 1940 a condus Revista română. A fost internat în lagărul de la Târgu Jiu. Succesul pe care l-a cunoscut în 1948, cu publicarea romanului Descult, l-a hotărât cariera de prozator. Cu un an înainte, în 1947, fusese ales președintele Societății Scriitorilor Români. A fost apoi, din nou, din 1966 și până la moartea sa, la 5 decembrie 1974, președintele Uniunii Scriitorilor. În 1971 a primit Premiul Herder.

părțile lor negative au început să scrie, așa că trebuie să continue să lucreze, să nu se demoralizeze, însă trebuie să li se arate că nu este locul lor în partid. Trebuie să le explicăm că și în Uniunea Sovietică sunt mulți scriitori care nu sunt membri de partid, ca Ehrenburg și alții...”

Pornind de la propunerea Anei Pauker, I. Chișinevski a și precizat anume cu cine trebuia să se discute în acest fel: „Aș propune să se stea de vorbă în felul acesta cu următorii: Zaharia Stancu, Cicerone Teodorescu, Eusebiu Camilar și Kirilescu”. Ana Pauker insistă să fie avută în vedere și Lucia Demetrius. După care,

Chișinevski și-a continuat intervenția: „Nici nu începe îndoaială că n-au ce căuta în partid, dar oamenii trebuie să rețină, au posibilitatea să scrie. Să stea de vorbă cu ei Răutu și încă un tov. eventual Petrescu.”

Gheorghiu-Dej este și el de părere că „trebuie avut grijă să nu-i îndepărtăm, să nu-i aruncăm în brațele dușmanului. Trebuie stat de vorbă cu acei care au început să scrie bine.”

Și dialogul a continuat astfel:

„Chișinevski: Trebuie să stabilim cu cine să stea de vorbă.

Luca: Stabiliți voi. Trebuie arătat că ei pot servi poporul, că se pot reabilita, dar ca nemembri de partid.

Tov. Ana: Eu aș propune ca Răutu și Miron să stea de vorbă cu ei.

Tov. Gheorghiu: Bine.

Ședința s-a încheiat la ora 19.”

Hotărârea ședinței avea două puncte:

„1. A se aproba excluderea din partid a scriitorilor arătați în anexa 2.

2. Hotărârea le va fi comunicată în mod individual de către tovi M. Constantinescu și L. Răutu”.

Se pare că cei doi intelectuali ai partidului au fost destul de convingători în discuțiile individuale cu scriitorii menționați, deoarece toți au continuat să scrie. Ei au fost doar trecuți pe un plan secund, „fotoliul de onoare” revenind acum scriitorilor „profund angajați”: Mihai Beniuc, Petru Dumitriu, A. Toma, Victor Tulbure, Maria Banuș sau Dan Deșliu.

După trecerea anilor și potolirea furiei proletcultiste, cei excluși din partid în 1950 și-au reluat treptat locurile, iar unul dintre ei, Zaharia Stancu, a ajuns chiar președintele pentru mulți ani al Uniunii Scriitorilor. Și după cum susțin scriitorii cel mai demn apărător al lor. Ceea ce ne face să credem că nu a uitat rușinea acelei excluderi. ■

Peste ani, la înapoierea la București dintr-o călătorie făcută la Cernăuți, s-a întâlnit pe stradă cu agentul Secăreanu. Acesta l-a întrebat cu ce impresii revenise. Zaharia Stancu i-a relatat în ce condiții mizere trăiau evreii cernăuțeni. După un timp, același agent l-a invitat la Prefectura Poliției Capitalei, la directorul care anterior îi eliberase permisul de călătorie la Cernăuți. Acesta i-a propus să devină informatorul Siguranței, în schimbul unui salariu. Zaharia Stancu a refuzat, dar la insistențele comisarului a acceptat să dea o notă „cu aspecte din cafenea”. I-a înmănat-o peste câteva zile, prezentând comentariile defavorabile la adresa războiului contra U.R.S.S. și „cancanuri” privind-o pe Veturia Goga. Referatul accentua că nu se găsiseră dovezi că ar fi furnizat informații despre comuniști sau antifasciști.

De altfel, imediat după intrarea României în război, Zaharia Stancu fusese arestat pentru a fi internat în lagăr. În urma intervenției unor cunoscuți, a fost eliberat, cu obligația să dea o declarație că nu

este comunist. A făcut-o la 23 iunie 1941. În 1942, a fost totuși internat pentru trei luni, în lagărul de la Târgu Jiu.

Al doilea aspect care i se reproșa ținea de articolele pe care le publicase, în ianuarie și februarie 1940, în ziarul Azi, împotriva agresiunii U.R.S.S. contra Finlandei (*Magazin istoric*, nr. 12/1990). O serie de comuniști care colaborau la aceeași publicație au redactat o scrisoare deschisă, luând poziție contra respectivelor articole. Zaharia Stancu a continuat însă în plus, atacându-i și pe semnatarii scrisorii. Abia în luna martie 1940 a putut fi convins să înceteze campania lui de presă, pentru că – afirma referatul citat – „primind multe scrisori de la muncitori, și-a dat seama că a greșit”.

Comisia controlului de partid propunea Biroului Politic ca Zaharia Stancu să fie reprimat în rândurile membrilor de partid, cu stagiul din 26 martie 1960, și în documentele sale să se menționeze că a fost membru de partid din 1945 până în 1950. ■

Cititorii noștri au putut lua cunoștință din numerele anterioare, 8, 9 și 12/1997, ale revistei de discuțiile din cadrul Biroului Culturii (care funcționa pe lângă președinția Consiliului de Miniștri din anii '50), despre activitatea sportivă, despre probleme ale presei și radioului sau despre pregătirea Festivalului Mondial al Tineretului așa cum le-au păstrat stenogramele de atunci.

Sunt documente care, așa cum am mai precizat, contribuie la cunoașterea epocii și a mentalităților conducătorilor comuniști, a modului autoritar în care partidul controla toate sectoarele de activitate. Parcurgându-le, adeseori nu-ți poți stăpâni un amar zâmbet, văzând searbăda lor demagogie, cu pretenții de directive. Dincolo de zâmbet însă rămâne constatarea tristă că, în acest fel, se luau decizii importante pentru viața țării.

Să participăm, acum, la o altă ședință a Biroului Culturii, din ziua de 21 iulie 1952. Se discută probleme ale cinematografiei naționale.

Sunt prezenți Leonte Răutu, Eduard Mezincescu, Ilie Murgulescu, Ofelia Manole, Nicolae Ceaușescu, Tatiana Bulan, Mihail Roșianu. Ședința este condusă tot de Iosif Chișinevski, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

Nicolae Bellu, președintele Comitetului Cinematografiei, prezintă o lungă informare asupra activității în domeniul cinematografic, presărată cu numeroase temenele autocritice, menite să ascundă, de fapt, șovăielile și deficiențele, inerente unui început de drum. Să nu uităm, cinematografia românească postbelică se afla la începuturi.

1952.

FILMUL ROMÂNESC LA RAPORT ÎN CONSILIUL DE MINIȘTRI

IOAN LĂCUSTĂ

• Se scrie foarte mult • Iluzia că hopul a fost depășit
• Scenariile deviază spre dreapta • Se reface Mitrea Cocor • Când să se dărâme decorurile • Dușmanii își repară aparatele noaptea • La cinematografie 14 consilieri sovietici care sunt nemulțumiți și vor mașini
• Elemente declasate plasate de partid • Directorul nu bagă Minerii Donețului ci Primăvara pe gheață

În 1948 producția de filme și exploatarea cinematografulor fuseseră naționalizate, dar aparatura preluată era insuficientă și învechită. În 1950, s-au creat studiourile cinematografice „București” (pentru filme artistice) și „Alexandru Sahia” (pentru jurnale de actualități, docu-

mentare etc.). Tot în 1950 s-a început construirea Centrului cinematografic de la Buftea.

Dar să-l urmărim pe Nicolae Bellu în expunerea sa, nu înainte de a reaminti cititorilor că stenograma pe care o parcurgem se află în fondurile Arhivelor Naționale ale României.

Nicolae Bellu începe prin a arăta că, după 1948, s-au făcut „unele progrese” în ceea ce privește „problemele tehnico-organizatorice” ale producției de filme. Cu toate acestea, „noi nu am asigurat o muncă suficient de bună în primul rând în ceea ce privește realizarea de scenarii cinematografice de bună calitate și suficiente din punct de vedere cantitativ”.

Insistă deci asupra „problemei dramaturgiei cinematografice”, care „este baza ideologică și artistică a filmului”. Autocritic, socotea că „munca noastră în acest domeniu a fost nesatisfăcătoare”.

Munca a fost organizată „pe un front îngust, în sensul că am legat munca noastră de un număr relativ mic de scriitori consacrați, care nu au depus interes și căldură în munca pentru crearea scenariilor”. Cele câteva realizări „sunt destul de slabe din punct de vedere al fondului ideologic și artistic”.

Este nevoie ca „secțiile de scenariu”, compuse „din 2-3-4 oameni în care intră și postul de director”, să-și sporească numărul de membri, deoarece „pentru ca o secție de scenariu să realizeze o muncă bună, ea trebuie să cunoască unele lucruri, să citească foarte mult, pentru că la noi în țară se scrie acum foarte puțin”.

Carențele în domeniul scenariilor vin și din aceea că „timp de 2 ani de zile noi am tolerat-o pe Elisabeta Luca¹ în munca de conducere a acestui sector. Elisabeta Luca ducând în fond o muncă distructivă în domeniul scenariului nostru. Deși noi am observat această lipsă de principii și de calitatea muncii ei, noi nu

am fost destul de pătrunși ca să lichidăm această stare de lucruri înainte de a fi fost ajutați prin descoperirea abaterii de dreptă”.

El „însăși” (sic!) a avut „unele momente când m-am autolînștit cu iluzia că am depășit hopul și că lucrurile vor merge mai bine în direcția scenariilor”.

Exigența a fost „destul de mică față de scriitori” și s-au prezentat „o serie de scenarii nesatisfăcătoare, care au trebuit redactate scriitorilor să fie refăcute”. Chiar el, „de multe ori”, și-a „tocit exigența în munca cu scriitori” și a „acceptat o serie de slăbiciuni și greșeli politice în scenarii”.

Nu a fost „destul de vigilent față de Beti Luca” și în ceea ce privește încheierea contractelor. „În felul acesta s-au încheiat o serie de contracte cu elemente necorespunzătoare, cu așa-zii scriitori care nu sunt scriitori, sunt elemente vechi, dușmănoase, sau dacă nu dușmănoase, străine de realitate și de lupta noastră, care au venit la cinematografie numai ca să mai găsească un prilej să mai încheie un contract”.

La acestea „se adaugă politica foarte gravă și cu rezultate negative pe care Beti Luca a dus-o în această privință”. În jurul ei, „se învâneau tocmai aceste elemente, foști scriitori din lumea burgheziei, care veneau la ea și ea avea o poziție foarte cuconescă, foarte dărnică față de aceste elemente. Ea a mers pe o popularitate ieftină, lipsită de principialitate și a exercitat permanent asupra noastră o presiune pe această linie, ceea ce m-a determinat și pe mine uneori să accept unele concesiuni neprincipiale pe linia contractelor”.

În privința remunerării scenariilor, „am avut o poziție neprincipială, cam stângistă”, în sensul că „am determinat niște sume minime, necorespunzătoare pentru plata scenariului”, cu toate că acesta „este baza ideologică și artistică a filmului”. Din totalul

de cheltuieli pentru film, plata scenariului „nu ajunge la unu la sută”. Aceasta reprezintă cca „25 000-35 000 lei noi, sumă care este foarte mică, ținând seama că în mediu la un scenariu un scriitor trebuie să lucreze aproape un an, dacă nu un an încheiat”.

Dar nu aceasta este „principala lipsă a noastră în munca scenariului. Principala lipsă este politica noastră generală greșită în acest domeniu. Cred că dintre toate lipsurile noastre, aceasta este cea mai gravă și pentru faptul că se repercutează foarte negativ asupra incapacității noastre de a folosi întreaga capacitate de producție.

În ceea ce privește „problema producției de filme”, continuă N. Bellu, deficiențele s-au manifestat „prin felul nesatisfăcător în care noi am asigurat îndrumarea și controlul realizării filmului, după ce scenariul a fost aprobat de noi și a intrat în procesul lui de creație artistică”. Au fost „multe și grele slăbiciuni în această privință”.

Filmul *Mitrea Cocor* – adaptare după romanul cu același titlu al lui Mihail Sadoveanu, o scriere propagandistică, eșuată literar – deși se vroia o realizare cinematografică deosebită s-a născut chinuit, dând bătăi de cap realizatorilor (regizori Marietta Sadova și Victor Iliu; în rolurile principale Septimiu Sever și Aurelia Sorescu).

Este cazul filmului *Mitrea Cocor*, unde „am descoperit târziu, abia atunci când filmul a fost tras în proporție de 25 la sută, o serie de lipsuri în scenele trase, lipsuri care nu îngăduiau mersul mai departe al filmului și a trebuit să renunțăm la o mare parte a materialului tras, să schimbăm o serie întreagă de actori”. Aceasta deoarece „s-a dovedit că o serie întreagă de actori nu au corespuns ca concepție regizorală, au falsificat o serie de scene și a trebuit să luăm măsuri foarte serioase care, bineînțeles, au dus la pierderi materiale și de timp”.

¹ Soția lui Vasile Luca, fost secretar al C.C. al P.M.R. și ministru de finanțe, „demascat” la Plenara C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952 pentru „deviere de dreptă”, respectiv „activitate fracționistă, antipartinică, antistatală” (împreună cu Ana Pauker și Teohari Georgescu). Ulterior a fost arestat.

Filmul a fost „terminat târziu” și a fost trimis la Festivalul de la „Karlo-Vivari [Karlovy Vary] nu în cele mai bune condiții”.

Aceeași este situația și cu filmul *Nepoții gornistului*, „intrat în producție de o lună și ceva” și care ridică „o serie întreagă de probleme”, din cauza muncii „nesatisfăcătoare a regizorului Doru Negreanu și a operatorilor principali. Problemele sunt grele – continuă N. Bellu – și noi am folosit prezența consilierilor sovietici pentru a studia împreună situația creată și, în concluzie, câteva scene din film trebuie refăcute din nou”.

Ca în toate domeniile de activitate din România acelor ani, consilierii sovietici sunt prezenți și în cinematografie, urmărind îndeaproape bunul mers al lucrurilor.

Numai că lucrurile nu mergeau prea bine. Primii pași sunt grei, cu multe eșecuri. Entuziasmul nu suplinește talentul și profesionalismul și nici frazeologia partinică – experiența. Este vorba, între altele, de lupta cu... decururile. Când se cuvine a fi ele demontate?

Lipsa de experiență se vădește și în aceea că greșelile nu sunt descoperite la timp, ci după „dărâmarea decorurilor respective”. Se întâmplă că, se trage un material, decorurile sunt dărâmate și descoperim că trebuie filmat încă o dată. Și atunci trebuie din nou construite decururile ș.a.m.d. Acest lucru ni s-a întâmplat la *Mitrea Cocor* și la filmele anterioare, *Viața învinge* și *În sat la noi*”.

Situația nu este una deosebit de gravă, deoarece „tovarășii sovietici cu care ne-am consultat în oarecare măsură ne-au făcut să nu fim cuprinși de panică, pentru că au arătat că în producția de filme chiar și în Uniunea Sovietică asemenea cazuri se întâmplă și ne-a dat exemplu cu *Neuitatul an 1919*, care a fost inițiat pentru 2 filme și s-a ajuns la 1 film”. Regretă totuși că „în

această privință nu avem în momentul de față o indicație și o anumită linie mai clară, pentru că noi ne-am orientat cât ne-a ajutat mintea și spiritul critic și autocratic”.

În ceea ce privește sunetul filmelor, realizările sunt firave. „De aceea noi nu am fost în stare să dăm rezultate cu dublarea filmelor sovietice în limba română. De asemenea, *Mitrea Cocor*, din punct de vedere al sunetului, este sub orice critică; claritatea cuvintelor – într-o sală perfectă se aud foarte prost, ceea ce ne arată că într-o sală de cinematograful nu se va auzi deloc, ne obligă să înregistrăm din nou întregul film”.

Între alte probleme abordate sunt și cele referitoare la cadre. În 1950-1951 au fost date afară „200 de elemente dubioase și dușmănoase”, iar în prima jumătate a lui 1952 „am putut să descoperim până acum încă aproape 150 elemente necorespunzătoare din care 118 au fost până în momentul de față scoase”. Cu toate acestea, „noi mai avem și ținem încă o serie întreagă de elemente pe care declarăm că nu putem să le înlocuim și în momentul de față descoperim și ne pătrundem de adevărul că aceste elemente, deși nu suntem capabili să le înlocuim cu alte elemente, duc o muncă distructivă în sectoarele lor și fără să putem să le prindem, îi simțim”.

A existat „o poziție de auto-liniștire” și „o poziție de cocoșare a unor elemente necorespunzătoare, de care cu greu ne-am despărțit și după aceea ne-am dat seama cum a înflorit munca acolo când am scos acest putregai”.

Aceste „elemente” nu „cresc cadre”. „Acești oameni cu foarte multă încăpățănare și tenacitate păstrează secretul profesional. Când au de reparat un aparat, vin noaptea ca să-l repare, ca să nu vadă cadrele tinere secretul meseriei”.

Grav este și faptul că nu există solicititudine nici din partea organizațiilor de partid. Mai mult, „elementele cele mai slabe, incapabile, sunt secretari de organizație de bază și așa mai departe și că în afară de aceasta că sunt elemente foarte slabe, ajutorul este foarte slab sau inexistent”.

În continuare, N. Bellu se referă și la mașinile din dotarea Cinematografiei. Sunt insuficiente, atât pentru necesitățile de producție, cât și pentru transportul consilierilor sovietici. „Acum avem 14 consilieri sovietici, dintre care 6 pentru Buftea, care trebuie să meargă mereu la Buftea și atunci am dat toate mașinile noastre și totuși tovarășii sunt nemulțumiți pentru că nu pot să lucreze suficient de bine, nu au cu ce să se miște. La întregul Comitet al Cinematografiei există o singură mașină: nu poți să controlezi, nu poți să te duci pe teren. La ultima ședință când au venit tovarășii sovietici și a fost și tovarășul de la Reprezentanta sovietică, ne-a făcut o indirectă mustrare. Pe lângă celelalte păcate ale noastre ideologice și organizatorice”, recunoaște trist N. Bellu, „aceasta este o situație foarte grea”.

Întrebat de I. Chișinevschi: „Câte mașini aveți în total?”, Bellu precizează: „Nu aş putea să spun”. Altcineva îl ajută: „În total 14 mașini de circulat, dar acestea mai trebuie să intre și în reparație”.

N. Bellu se referă și la „problema construirii de noi săli”, cele existente fiind insuficiente. „La noi – arată el – există o situație intolerabilă, când cartierele cele mai populate, cartiere muncitorești, nu au nici un cinematograful. De la Podul Grand până la Dămăroaia și Chitila, nu mai este nici un cinematograful și acolo trăiau sute de mii de oameni. Nu mai vorbesc de Vergului, unde au fost o serie de cinematografe care au fost transformate în săli de câmine, săli de ședințe ale partidului,

sindicatului. Sunt cartiere, de altfel cartiere muncitorești, unde noi nu avem cinematograf. În cartierul 23 August nu există cinematograf. A fost unul și acum este o sală de sindicat”.

De asemenea, personalul de serviciu este insuficient. „De aceea, majoritatea cinematografelor noastre sunt într-un hal de mizerie, în afară de faptul că sunt păduchi, ploșnițe”.

Sunt multe greutăți, desigur, dar, mărturisește N. Bellu, „cei care lucrăm în colectivele de conducere a Cinematografiei atât ne-am frecat de aceste greutăți, încât la un moment dat ne-am învățat cu ele și la multe din ele ne-am resemnat. O anumită perioadă de timp față de aceste lucruri am avut o atitudine de resemnare”.

Mai reținem din cele relatate de N. Bellu și aceste constatări despre rolul propagandistic al filmului, negreat însă de spectatori. „Directorul de cinematograf – arată el – a fost transformat de noi într-un agitator pentru atragerea muncitorilor de fabrici la filme. Și am mers pe linia aceasta să se ia legătura cu organizațiile sindicale, de femei, ca să se ducă o asemenea politică. O asemenea politică este necesară pentru că la noi se întâmplă ca un film profund politic, în special filmul sovietic, să fie mai puțin vizionat decât o serie de maculatură, cum ar fi *Tigrul Akbar*, *Copilul Dunării* sau *Primăvara pe gheață*. La aceste filme încă vine lumea să se bată și la *Marele Cetățean* s-a întâmplat ca a treia zi de la premiera la Republica [actualul cinematograf Scala] să fie sala aproape goală. Noi am sesizat Comitetul Capitalei [este vorba de Comitetul municipal P.M.R./P.C.R.] să facă convocare și am arătat că este vorba de o muncă politică; cu toate acestea ne-am lovit de un perete”.

În fine, sunt „mari lipsuri” și în „domeniul muncii rețelei”. În rândurile personalului din cine-

Consfătuire la Comitetul Cinematografiei; de la stânga la-dreapta: N. Moraru, N. Bellu, P. Constantinescu, G. Lavrov („Ghiprokin”, Moscova), Victor Ilie, Mihai Noviacov

În p. 46: secvență din *Mitrea Cocor*, cu Aurelia Sorescu și Septimiu Sever

matografele din țară, „s-au strecurat foarte multe elemente declasate, descompuse, aruncate din toate părțile și care și-au găsit aici un loc de activitate”. Mulți dintre aceștia vin din organizațiile de partid, care „ne-a recomandat lepădături, elemente de care vroia să scape, că sunt din activul de partid și să nu le lase fără bani. Când tovarășii cereau dosarul, se răspundea că vin din activul de partid”. Din cei peste 2 000 de angajați ai Cinematografiei, aproape jumătate sunt „elemente necorespunzătoare și care fac ca munca să fie slabă”.

Cum se realizează planul de spectacole? În detrimentul filmelor politice, pentru care directorii de cinematografe „trebuie să dea o muncă serioasă. Ca să realizeze planul cu *Primăvara pe gheață* nu trebuie să facă nimic. Și se întâmplă când un director are distribuit un film, de exemplu *Minerii Doneșului*, și el zice că filmul a fost văzut, că a mai rulat la el o dată, și este la alt cinematograf *Primăvara pe gheață*. El nu bagă *Minerii Doneșului*, bagă *Primăvara pe gheață* și atunci depășește planul. Se mai fac asemenea excocherii, datorită nivelului scăzut al unora din elemente și poziția dușmănoasă

și antisovietică a multor elemente care încadrează rețeaua cinematografică”.

În încheierea discuțiilor, N. Bellu răspunde la câteva întrebări ale participanților privind pregătirea cadrelor în perspectivă, folosirea filmului în învățământ, plata scenariilor, controlul peliculei după ce a fost filmată, îmbunătățirea calității sunetului, importul de filme științifice sovietice etc. Nicolae Ceaușescu se interesează „dacă pentru Comitetul Cinematografiei a fost o preocupare pentru filmele militare și jurnale și cum vede Comitetul problema creării unei secții de filme militare în cadrul Comitetului, după organizarea sovietică?”.

N. Bellu precizează: „Preocupare pentru filmul militar nu am avut. Până acum 3 ani nici nu intra în domeniul nostru de preocupări, întrucât Ministerul forțelor armate își are unitatea lui. Noi am avut o serie întreagă de discuții pentru preluarea acestei munci. În ceea ce privește filmul artistic care ar fi depins de noi, noi nu cu seriozitate și perseverență am urmărit de a realiza un film pe tema armatei noastre”. ■

Fondul Proprietății de Stat

BUCUREȘTI Str. C.A. ROSEITI Nr. 21 Sector 2
Tel.: 211.48.10, 211.80.18 Tel/Fax: 211.92.90 Fax: 210.44.59

„Fondul Proprietății de Stat inițiază, în conformitate cu art. 4, din „Normele Metodologice privind procedurile de privatizare și condițiile de organizare și desfășurare a vânzărilor de acțiuni, de părți sociale și de active” aprobate cu H.G. 457/1997, procesul de vânzare a pachetelor de acțiuni deținute la un număr de 33 societăți comerciale cuprinse în Lista nr. 5 (anexată). Pentru cumpărarea pachetelor de acțiuni la aceste societăți comerciale, persoanele fizice și juridice române sau străine pot depune scrisori de intenție. Scrisorile de intenție se primesc la SERVICIUL OPERTE din cadrul Departamentului Relații Internaționale, București, Str. Stavropoleos nr. 6, sector 3. Menționăm că Fondul Proprietății de Stat va face o nouă publicitate individuală conform H.G. 457/1997, art. 21 și 38 din Normele Metodologice aprobate prin H.G. 457/1997 prin care se va aduce la cunoștința investitorilor interesați că se pot prezenta pentru a-și procura (contra cost) DOSARUL DE PREZENTARE, pe baza căruia se vor formula și depune ofertele de cumpărare de acțiuni.”

LISTA NR. 5

cu societăți comerciale care se scot la vânzare conform H.G. nr. 457/1997

Nr. crt.	Denumire societate	Nr. registru comerțului	Localitate Adresă	Obiect de activitate	Capital social (mii lei)	Ciră afaceri (mii lei) 1996 Profit brut (mii lei) 1996	Struct. acțio- nară %	Nr. total acțiuni	Procent din cap. soc. pus în vânzare	Nr. acțiuni oferite la vânzare
1	AGROMEC	J12/1592/1995	MIHAI VITEAZU PRINCIPALA 7	AGRICULTURĂ ȘI SERVICII AUXILIARE. Prestări servicii pentru agricultură	1401600	777799 0	FPS SIF PPM Alții	50064	10.495	5884
		7638260								
2	AGROMEC CORNEȘTI	J26/607/1996	CORNEȘTI CORNEȘTI	AGRICULTURĂ ȘI SERVICII AUXILIARE. Prestări servicii pentru agricultură	194875	46302 -9384	FPS SIF PPM Alții	7795	40.000	3118
		8172559								
3	AGROMEC GIRBAU	J12/1594/1995	GIRBAU NR. 5-6	AGRICULTURĂ ȘI SERVICII AUXILIARE. Prestări servicii pentru agricultură	486650	326943 150	FPS SIF PPM Alții	19466	1.392	271
		7644246								
4	ARIEȘUL TURISM	J12/777/1991	TURDA REPUBLICII 34	TURISM, TRATAMENT BALNEAR, ALIMENTAȚIE PUBLICĂ, AGREMENT.	3430825	775293 -108057	FPS SIF PPM Alții	137233	81.030	111201
		199648								
5	ASAM	J22/275/1991	IASI A. VLAICU 77	INDUSTRIA MULOACELOR DE TRANSPORT RUTIER. Piese auto	16548900	3044236 1565662	FPS SIF PPM Alții	661956	69.680	461278
		1965018								
6	AVICOLA SERVICE TAUTI	J12/397/1991	TAUTI TAUTULUI 19	AGRICULTURĂ ȘI SERVICII AUXILIARE. Prestări servicii pentru avicultură	1117250	544805 -159831	FPS SIF PPM Alții	44690	94.804	42368
		2891652								

7	BOBILNA	J12/52/1991	199818	DEJ MIHAI EMINESCU 2	IND. CHIMICĂ ȘI A FIBRELOR SINTETICE ȘI ARTIFICIALE	877125	1237274 SIF 18330 PPM 41670 Alții	40000 SIF 18330 PPM 41670 Alții	35085	40.000	14034
8	C.P.C.A. CRAIOVA	J16/724/1991	2306953	CRAIOVA ION MAIORESCU NR.10	Cercetare-dezvoltare	47875	299424 SIF 6495 PPM 31640 Alții	68360 SIF 6495 PPM 31640 Alții	1915	68.360	1309
9	COMALIM	12/29/1991	1681776	ARAD STR. URSULUI NR. 21	COMERT CU RIDICATA, Comerț cu ridicata produse alimentare și parțial comerț cu amănuntul	2715525	5133813 SIF 3051 PPM 9630 Alții	39995 SIF 50370 PPM 9630 Alții	108621	39.995	43444
10	COMAUTOSPORT	J40/226/1991	1552984	BUCUREȘTI B-DUL MAGHERU NR. 6-8 SECT. 1	VÂNZARE ÎNȚET, ȘI REP. AUTO COMERT CU AMĂNUNTUL (fost IDMS).	15194725	26639939 SIF 2248380 PPM Alții	43550 SIF 4320 PPM 52130 Alții	607789	43.550	264715
11	COMPLEX COMANDOR	J13/2087/1995	7939999	CONSTANTA STAT. MAMAIA - HOT. COMANDOR	Hoteluri și restaurante	2569875	165000 SIF 37407 PPM Alții	51000 SIF 48195 PPM 0805 Alții	102795	51.000	52425
12	COMPLEX PALAS PELICAN	J13/1990/1995	7740723	CONSTANTA MAMAIA	Producția, prel. și conservarea cărnii (excl. carnea de pasăre)	3828675	281929 SIF 51120 PPM Alții	51000 SIF 46743 PPM 2257 Alții	153147	51.000	78105
13	CONFECTII COVOARE MANUALE	J12/186/1991	201578	GERLA HASDATTI 2	INDUSTRIA TEXTILĂ ȘI A PRODUSELOR TEXTILE	368100	64127 SIF 22912 PPM Alții	40000 SIF 22912 PPM 60000 Alții	368100	40.000	147240
14	CONSTR. ȘI PREST. IN C-TII	J12/245/1991	201985	CLUJ-NAPOCA B-DUL 21 DECEMBRIE 1989 NR. 104	ALTE ACTIVIT. DE SERVICII PREST. ÎN PRINC. ÎNȚET. Lucr. construcții și prestări servicii în construcții	1289375	2624275 SIF 68626 PPM Alții	39928 SIF 68626 PPM 0072 Alții	1289375	39.928	514829
15	CONSTRUCTORUL HUEDIN	J12/95/1991	199834	HUEDIN STADIONUL 19	CONSTRUCTII	130425	351168 SIF 1201 PPM Alții	59710 SIF 1201 PPM 40290 Alții	5217	59.710	3115
16	DOMENIUL PUBLIC	J12/2263/95	7929510	CIMPIA TURZII 1 DEC. 1918 NR. 4	Asanarea și îndepărtarea gunoaielor; salubritate	154450	519650 SIF 33710 PPM Alții	100000 SIF 33710 PPM Alții	6178	100.000	6178
17	DOROCA	J7/149/1991	622100	DOROHOI B-DUL VICTORIEI 3-5	COMERT CU AMĂNUNTUL. Marfuri alimentare și nealimentare, alimentație publică	2481610	1352468 SIF -8642 PPM Alții	66715 SIF -8642 PPM Alții	101282	66.715	67570

(Continuare în p. 82)

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

1940
a fost un an dramatic în istoria continentului european, dar cu deosebire în viața poporului român. Istoriografia românească, în ciuda numeroaselor studii și lucrări consacrate acestor evenimente, nu s-a pronunțat încă în mod clar și convingător asupra lor.

Pe fondul unei situații externe extrem de complexe – în cursul căreia procesul de izolare a României a căpătat concretizări dramatice – viața politică românească înregistrează efectele unei crize ce va avea efecte de lungă durată. Atmosfera răzbate și din însemnările profesorului Hudiță, iar punctul său de observare se afla în interiorul Partidului Național-Tărănesc, deci în elita clasei politice românești. Fără a exagera, trebuie să spunem că această formațiune politică exprima la acea dată convingerile și opțiunile majorității populației românești. Acest fapt a dus ulterior la mișcarea de opoziție și rezistență împotriva regimurilor totalitare pe care avea să le traverseze societatea românească pe parcursul mai multor decenii.

Dar să facem loc fragmentelor pe care le găzduiește Magazin istoric, mereu preocupat să aducă, cu un ceas mai devreme, sub ochii cititorilor săi cele mai proaspete informații din domeniul istoriei. Să facem și precizarea că întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte; uneori prin același procedeu am marcat și eliminarea unor exprimări ușor licențioase, a căror îndepărtare nu alterează însă cu nimic conținutul textului. Cu câteva excepții, am renunțat la micile note biografice pentru persoanele menționate în jurnal, considerând că ele sunt deja cunoscute cititorilor. Titlul generic sub care au fost reunite aceste fragmente, ca și acelea ce vor fi publicate în numerele viitoare, aparține redacției Magazin istoric.

Acad. Dan BERINDEI

Un nou volum din însemnările zilnice inedite ale istoricului și omului politic Ioan Hudiță (vezi Magazin istoric, nr. 6-9/1993 și 2-9/1994), bine cunoscut cititorilor noștri, se află în pregătire pentru tipar. De astă dată este vorba despre perioada 1 ianuarie - 6 septembrie 1940. Volumul va fi editat de Editura Institutului European din Iași.

Însemnările politice ale profesorului I. Hudiță, tatăl soției mele, reprezintă o frescă a evenimentelor interbelice, a celor din timpul celui de-al doilea război mondial și din perioada imediat următoare marii conflagrații. Istoricul și omul politic a înregistrat evenimentele dintr-o perspectivă privilegiată, aceea de membru marcant – secretar general adjunct – în conducerea uneia din principalele formațiuni politice ale timpului – Partidul Național-Tărănesc. Fără îndoială, ca și volumul deja publicat în 1997, în Editura Roza Vânturilor, și acesta excelează printr-o bogăție de fapte relatate în calitate de participant nemijlocit și care s-au consumat într-un cadru restrâns. Și cum partidul din care autorul făcea parte a fost puternic implicat în dinamica desfășurărilor politice din acea perioadă, punctele de vedere exprimate de el sunt extrem de importante pentru reconstituirea și analiza critică pe care istoricii sunt datori să le realizeze astăzi. Chiar dacă multe din opinii sunt uneori contradictorii și evident subiective.

Fragmentele pe care le publicăm se referă la ultimele luni ale domniei lui Carol II. Ele coincid cu dramaticele ciuntiri teritoriale suferite de România în vara anului 1940 și prăbușirea regimului personal al lui Carol II.

Joi 27

junie... Pe la 10

vine Lupu¹ cu C. Mihăiescu², aproape desfigurați; să-mi spună că Sovietele ne-au adresat ieri noapte un ultimatum prin care ni se cere evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord în termen de patru zile, cu începere de la 28 iunie. Termenul răspunsului e în noaptea aceasta la 12. Pe Lupu l-a informat ziaristul Teodorescu-Braniște, iar pe Mihăiescu prietenul său Bungeteanu. Tocmai acum lipsește Maniu. Lupu telefonează de la mine lui Dinu Brătianu și se înțelege cu el să ne ducem la dânsul în jurul orei 11 să vedem ce putem face. Telefoniez lui Ghiță Pop și lui Ionel Pop, care nu știu nimic, să vină și ei la Dinu Brătianu. Telefoniez apoi lui Madgearu și-l rog să vină și el la Brătianu. El era în curent cu ultimatumul Sovietelor. Îmi răspunde că nu vede „ce rost are să ne vedem la Brătianu, întrucât răspunsul la ultimatum e treaba guvernului și a Consiliului de Coroană”. Ca să nu lungesc discuția la telefon, i-am răspuns că invitația e din partea lui Lupu, care-l mai roagă să telefoneze și lui Mihalache să vină imediat în Capitală.

La 11, când am ajuns la Brătianu, am găsit pe V. Sassu, pe Gh. Brătianu și pe Gh. Fotino. Imediat după noi au sosit și Madgearu, Ghiță Pop și Ionel Pop.

Lupu propune ca înainte de a începe ședința Consiliului de Coroană și a Consiliului de Miniștri, partidul nostru și cel liberal să le prezinte o notă scurtă în care să fie fixată atitudinea noastră în două puncte: formarea unui guvern național imediat, respingerea categorică a ultimatumului și mobilizarea generală

a armatei. Toți s-au declarat de acord cu această propunere, în afară de Gh. Brătianu și Madgearu, care au făcut o singură rezervă în ce privește respingerea ultimatumului: ei nu cred că putem duce un război cu Sovietele, care, probabil, zic dânsii, sunt înțelese cu Hitler. Totuși admit și ei să se trimită nota propusă de Lupu. Acesta a și redactat-o imediat. „Subsemnații, membri ai Biroului Politic al Partidului Național-Tărănesc și ai Partidului Național Liberal, semnați mai jos, rugăm pe membrii Consiliului de Coroană să binevoiască a hotărî formarea imediată a unui guvern național, respingerea categorică a ultimatumului și mobilizarea generală a armatei”. Semnează din partea noastră: Lupu, Madgearu, Ghiță Pop, eu și Ionel Pop, ca din partea lui Maniu; din partea liberalilor au semnat Dinu Brătianu, V. Sassu, Gh. Brătianu și Georges Fotino. S-au redactat două note, scrise amândouă de Lupu; Dinu Brătianu s-a angajat să predea una dr.-ului Angelescu, iar V. Sassu și Ghiță Pop să predea, cealaltă, lui Tătărescu.

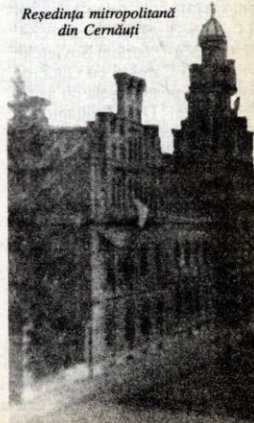
Ședința n-a durat decât trei sferturi de oră. Lupu l-a însoțit pe Dinu Brătianu la dr.-ul Angelescu, iar eu am ieșit cu Madgearu și cu Ionel Pop. Ne-am înțeles să ne vedem seara, la ora 6 la Dinu Brătianu pentru a vedea rezultatul demersurilor noastre.

Madgearu e f. sceptic în privința capacității noastre de a rezista atacului sovietic, cu atât mai mult cu cât el e convins că, odată cu rușii, ne vor ataca și bulgarii și ungurii. Ionel Pop tace și dă mereu din cap, ferindu-se să ia o atitudine precisă. În fond și el e de părerea lui Madgearu, dar se teme să se pronunțe de frica lui Maniu. Eu l-am combătut pe Madgearu, amintindu-i că ceea ce se întâmplă azi nu trebuie să ne surprindă, întrucât noi știam de mult că aici

vom ajunge într-o zi... „Pentru mine e clar că lumina zilei că nu avem decât o singură soluție logică și politică: să ne batem cu toți și să cădem cu arma în mână pentru apărarea frontierelor noastre; numai așa vom avea stima lumii, iar la pacea generală să ne putem prezenta cu capul sus, în calitatea noastră de victime ale nazismului și aliatului său, bolșevismul”. „Desigur, e f. frumos ce spui d-ta, mi-a răspuns Madgearu, și, hotărât lucru, așa ar trebui să facem, dacă am fi siguri că până la urmă Anglia ar câștiga războiul, dar cine ne poate asigura de acest lucru?; impresia mea este că Hitler a câștigat partida și nouă nu ne rămâne decât să ne înțelegem cu el, oricât ar trebui să plătim de scump”. Ajunsesem în Piața Brătianu. Continuarea discuției găsind-o inutilă, iar Ionel Pop continua să tacă, i-am pus capăt, mi-am luat rămas bun de la ei și m-am urcat în tramvaiul 14, ducându-mă acasă.

Mobilizarea fiind inevitabilă, mi-am scos hainele militare la aerisit și am început să fac pregătirile necesare în vederea concentrării. Ne gândim dacă n-ar fi nimerit să-mi duc familia la Bogdănești, unde e un loc ferit,

Reședința mitropolitană din Cernăuți

¹ Dr. N. Lupu (1876-1946), medic și om politic.

² Unul dintre frații Mihăiescu, proprietari ai Garajului Mihăiescu.

ar sta și la aer curat în timpul veri și ar avea posibilități mai ușoare de aprovizionare. Milica¹ înclină și ea pentru această soluție. Zi gree și pentru noi și pentru țară.

La 6 m-am dus la Dinu Brătianu. Am fost prezenți toți cei de dimineață, afară de Madgearu, care i-a telefonat lui Lupu că pleacă la Mihalache să-l aducă în Capitală. Dinu Brătianu și V. Sassu povestesc cele discutate cu Angelescu și cu Tătărescu. Primul a aprobat conținutul notei și s-a angajat s-o citească în ședința Consiliului de Coroană; al doilea, nici n-a voit să audă. Tătărescu i-a explicat lui Sassu că noi n-am putea rezista nici o săptămână trupelor rusești, „care ar face praf populația românească din Basarabia, profitând de pretextul războiului pentru a o extermina”. „Tătărescu mi-a făcut o confidență extrem de importantă, zice Sassu, bineînțeles dacă nu e o minciună, de care el este capabil, și anume că regele este sigur că va relua f. curând, cu ajutorul Germaniei, nordul Bucovinei și Basarabia pe care n-avem interesul să le distrugem acum printr-un război cu rușii”. „Cine poate pune bază pe cuvântul unui mincinos ca Tătărescu și al unui bandit nerușinat ca șeful său, zice Lupu; adică, Hitler s-a dat pe mâna lui și i-a încredințat un atare secret, că va ataca f. curând Sovietele; s-o creadă Carol și cu Guță; pe noi nu ne poate înșela cu astfel de gogorițe!” Dinu Brătianu e de aceeași părere. În schimb, Gh. Brătianu e dispus să ia în serios istoria cu războiul apropiat germano-ruș. El crede că un război germano-ruș este „inevitabil” într-un an, maximum doi, și de aceea el găsește bună hotărârea luată azi de Consiliul de Coroană și de Consiliul de Miniștri, de a accepta ultimatul sovietic. Dinu Brătianu îl combate spunând, printre altele, că în cursul ședinței de azi, la

prânz, de la Palat, prezidată de Carol, numai 25 de persoane au votat pentru primirea ultimatului, în timp ce 11 au fost contra, neluând în serios asigurările date de Carol și Tătărescu. „Și notați că printre acești 11 nu era nimeni adversar al lui Carol”, a adăugat Dinu Brătianu...

Sassu a ridicat chestiunea dacă noi am putea totuși susține un război cu Sovietele, cu bulgarii și cu ungurii, conchizând la zădărnicia lui. I-am repetat și lui ceea ce spusesem dimineața lui Madgearu, că e mai bine să cădem cu arma în mână și să ajungem victimele nazismului și bolșevismului, căci victoria nu va fi a lor până la urmă. Sassu mi-a răspuns, ca și Madgearu, că nu crede în victoria Angliei. Cum Gh. Brătianu spunea că o victorie engleză, acum, când Franța e la pământ, „este de domeniul fanteziei” și că odată cu rușii ne vor ataca și bulgarii și ungurii, „ceea ce ar însemna dispariția noastră de pe harta Europei”, i-am răspuns și lui... „Mai întâi, de unde ești d-ta chiar așa de sigur că ne vor ataca mâine și bulgarii și ungurii? Bulgarii nu sunt de capul lor, chiar dacă ar voi să ne atace; o simplă demonstrație din partea Turciei și Greciei ar fi de ajuns ca să stea liniștiți, pentru că nu văd aceste două țări acceptând cu inima ușoară instalarea rușilor la Gurile Dunării; nu văd apoi nici pe iugoslavi dispuși să permită bulgarilor un atac la adresa noastră; alianța balcanică, după cât știu eu, nu este încă desființată; în ce privește pe unguri, nu-i văd nici pe ei atacându-ne odată cu rușii; în calitatea lor de aliați ai lui Hitler și Mussolini, pot ei colabora cu Sovietele la distrugerea noastră, pentru ca rușii să pună mâna pe petrolul și resursele noastre economice? Nu văd pe Hitler și Mussolini dându-le această dezlegare; pentru aceasta e nevoie însă să le dovedim toți voința noastră hotărâtă de a ne bate; și aliații noștri balcanici vor

căpăta curaj în fața hotărârii noastre ferme de a ne bate, iar Hitler, căci el e factorul decisiv, dacă se gândește serios să atace într-o zi pe ruși, atunci, sunt și mai sigur că nu va permite Ungariei să participe la o victorie rusească asupra noastră; pentru aceasta, repet însă încă o dată, noi trebuie să fim hotărâți să ne batem; soluția este un guvern național imediat și abdicarea bestiei din fruntea statului”.

Lupu, Dinu Brătianu, Ghiță Pop m-au felicitat, rând pe rând, declarându-se de acord cu vederile mele; ne-am despărțit fără să ajungem la vreo înțelegere. „Să așteptăm să vină dl. Maniu, ca să vedem ce am mai putea face”, a zis Dinu Brătianu, ridicând ședința. La ora 9 el are întâlnire cu dr-ul Angelescu și cu alți fruntași liberali, iar Lupu ia masa la fratele său, cu Malaxa. Eu m-am întors acasă...

Vineri 28 iunie... La 8.30 mă duc la Maniu, care a sosit în cursul nopții din Ardeal. Găsesc pe Ghiță Pop și pe Leucutiă. Aceștia îl pusese deja la curent cu cele întâmplate la Consiliul de Coroană și cu nota noastră și a liberalilor pentru respingerea ultimatului. Eu l-am informat despre discuțiile mele cu Madgearu, cu Sassu și cu Gh. Brătianu, lucru care i-a făcut multă plăcere. Maniu găsește pur și simplu „criminală” acceptarea ultimatului sovietic. Îl însoțesc cu Ghiță Pop la dr-ul Lupu. De acolo, el a telefonat lui Dinu Brătianu cu care a luat întâlnire la el acasă, la ora 11. Se va duce cu Lupu. Ne vom vedea la ora 6 la Mihai Popovici, unde vor fi și Mihalache și Madgearu, care sosesc în cursul zilei de la Dobrești.

M-am întors acasă să-mi termin pregătirea celor necesare pentru mobilizare. Încă nu avem informații complete despre cele întâmplate și discutate la Consiliul de Coroană. Circulă tot felul de versiuni. În drumul spre casă am trecut un moment pe la

¹ Emilia Hudiță (1900-1989), soția autorului.

biroul lui C. Mihaiescu. L-am găsit discutând cu Georgescu-Cocoș¹, cu Serdici și Leon. Georgescu pretinde că lorga s-a pronunțat pentru respingerea ultimatului rusesc și că acum vede și el că trebuia făcut un guvern cu Titulescu și Lupu, care ar fi putut ajunge la o înțelegere cu Sovietele. Tot Georgescu spune că lorga e furios pe rege și pe Tătărescu pentru politica lor de colaborare cu legionarii și cu Germania...

La ora 6 ședință de birou la Mihai Popovici, întors și el azi după masă, de la Govora, unde face o cură de ape. Sunt prezenți toți membrii biroului. Mihalache și Popovici au mutre plouate. Madgearu face eforturi să țină capul drept. Lupu are o față agitată ca în ajunul unei bătălii parlamentare. Numai Maniu e calm, ca de obicei, însă Dumnezeu și cu el știu ce

se petrece în sufletul său. Ghiță Pop și cu mine suntem liniștiți, căci în ierarhia de partid noi nu avem vreo vină oarecare pentru situația de azi. Din contra! Noi doi am făcut tot ce omenește e posibil pentru a susține pe Maniu și politica preconizată de el. Lupu, cu oarecări ezitări, a fost în general alături de noi; marii răspunzători în partidul nostru, care au sabotat în permanență pe Maniu, sunt Mihalache, Popovici și Madgearu. Acum, ei culeg roadele greșelilor lor. Lupu îndeplinește azi rolul ingrat de cenzor al acestor greșeli. El a cerut cuvântul, imediat ce s-a deschis ședința. Timp de o jumătate de oră, el i-a judecat pe

cei trei ca pe niște hoți de cai, reproșându-le toate greșelile făcute în vara lui 1936, de când noi am scăpat unica ocazie de a ne înțelege cu Sovietele... „Vă surprinde, azi, ultimul Sovietelor? Litvinov ne-a prevenit de mai multe ori, încă din 1936, că Sovietele nu vor permite prezența Germaniei sub vreo formă oarecare, pe Nistru; d-stră trei să vă luați azi de mână cu Tătărescu și cu toată banda de trădători din jurul său și al lui Carol pentru răspunderea pe care o aveți față de nenorocirea care a dat peste noi“.

Refugiați din Basarabia și Bucovina

Adresându-se lui Maniu, Lupu a continuat astfel: „Și d-ta, d-le Maniu, ai o parte de vină, pentru că n-ai folosit puterile discreționare care le ai pentru a ne pune pe toți la zid și a ne sili să ne lămurim situațiile, mergem cu d-ta și cu politica preconizată de d-ta, ori plecăm din partid, așa cum au mai făcut și alții; eu îmi recunosc cinstit partea mea de vină, că nu trebuia să rămân pasiv și să mă mulțumesc cu ideea că dacă majoritatea fruntașilor nu sunt de acord, atunci eu nu pot face nimic și rămân astfel nepăsător față de niște evenimente, care știu precis că deservesc interesele țării; noi, d-le Maniu, ca oameni politici, suntem răspunzători în fața națiunii nu

numai de ceea ce am făcut și am greșit, ci și de ceea ce știam că e bine și n-am făcut; rog pe cei trei prieteni ai mei să nu se supere pentru ce le-am spus; trăim evenimente prea dureroase pentru neamul nostru; am conștiința răspunderii – care apasă pe umerii mei – că n-am făcut tot ce trebuia ca s-o scutesc de așa nenorociri; rog pe prietenii mei să-și facă aici acest control de conștiință, pentru că toți avem răspundere față de biata noastră națiune, care ne-a onorat o viață întreagă cu încrederea ei, iar noi n-am fost la înălțime!“

A răspuns Mihalache în numele celor trei. Mă așteptam să fie violent și chiar dur față de Lupu. Partea finală a declarațiilor lui Lupu, prin care acesta se recunoaște și el vinovat, ba îi găsește și lui Maniu o parte de vină, a contribuit desigur într-o bună măsură ca să-l domolească.

Mihalache a trecut ușor peste partea lui de vină, pe care n-a negat-o în fond, însă a încercat s-o scuze prin aceea că el a fost totdeauna „sincer“ și că dacă s-a întâmplat să fie în dezacord cu politica preconizată de Maniu, n-a făcut-o din rea credință sau din cine știe ce considerații egoiste sau meschine, ci numai din conștiința lui curată! Se declară cu totul de acord cu teoria lui Lupu privitoare la răspunderea pe care omul politic o are față de națiune și se arată dispus să tragă oricând consecințele pentru greșelile sale politice.

Popovici și Madgearu necerând cuvântul, a vorbit Maniu. „Trăim vremuri așa de grele, începe el, încât problema răs-

¹ N. Georgescu-Cocoș, ziarist, director al ziarului *Neamul românesc*.

punderilor noastre politice față de națiune o putem lăsa deoparte, ea aparținând acum Istoriei; desigur, toți avem răspundere pentru evenimentele de azi, unii mai mare, alții mai mică; în orice caz, am fost sau n-am fost de acord, noi între noi, acest lucru îl știm numai noi; ca partid însă, cel puțin de când îl conduc eu, este singurul care și-a spus curajos cuvântul în toate chestiunile politice la ordinea zilei și care nu are, azi, absolut nimic să-și reproșeze, afară doar de ceea ce a spus dl. Lupu, că în loc de memorii și declarații publice, n-am ieșit în stradă să provocăm tulburări; desigur, este și aceasta un fel de răspundere. Toate celelalte partide politice, cu excepția d-lui Dinu Brătianu, personal, s-au bălăcit într-o atmosferă de inconștiență și de oportunism, permițând nenorocitului de Carol să-și impună regimul său personal, de bun plac. Astăzi putem vedea cu toții unde ne-au dus toate aceste greșeli, pe care noi le-am semnalat tot timpul opiniei noastre publice și le-am combătut cu toate mijloacele de care am dispus; vă amintiți protestele noastre, atât contra alianței poloneze, pe vremea când Beck și clică lui făceau o politică de provocare la adresa Sovietelor, precum și-n contra provocărilor lui Carol și ale primului său ministru Tătărescu, la adresa acelorazi Soviete; vă amintiți de declarațiile acestor doi inconștienți, care declarau că de la Baltica la Marea Neagră zidul polono-român va apăra ordinea în Europa, iar la Chișinău, aceiași doi inconștienți provocau Sovietele, amenințându-le că nu le vom ceda nici un petec de pământ; acești domni nerușinați, în loc de un petec de pământ, cedează azi Sovietelor toată Basarabia și o parte din Bucovina. Putem noi colabora cu ei?, iată problema pe care trebuie s-o discutăm astăzi”.

A vorbit întâi Lupu. „La această oră, Cernăuții și Chi-

șinăul, zice Lupu, sunt în mâinile rușilor; dacă n-am rezistat când ei se aflau dincolo de Nistru, mai putem noi face ceva acum când ei se apropie de Prut?, desigur că nu. Singurul lucru care-l mai avem de făcut este să salvăm restul teritoriului, ori pentru aceasta rămânerea lui Carol și a complicilor săi la conducerea statului constituie o piedică de netrecut; ...deci, ceea ce mi se pare mie urgent de făcut este organizarea unei campanii pentru răsturnarea lui Carol și a clicei lui de la conducerea statului, fără acest lucru, noi mergem inevitabil spre prăbușirea și a frontierelor care ne-au mai rămas”.

A luat apoi cuvântul Mihălache. „Nu văd practic, începe el, cum am putea organiza această campanie; să facem un memoriu?, să ieșim în stradă acum când țara sângerează și când nu știm ce ne mai poate aduce și ziua de mâine? În orice caz, pentru a nu mi se mai reproșa că fac și azi opinie separată, declar dinainte că mă supun majorității biroului, orice hotărâre ar lua el”. Popovici și Madgearu s-au raliat declarației lui Mihălache.

Eu am vorbit un sfert de oră, trecând în revistă datele principale de politică externă, în legătură cu țara noastră, pentru a ajunge la concluzia că Hitler va pierde războiul și ca atare noi trebuie să adoptăm politica noastră în cadrul acestei perspective. Am repetat apoi teza mea cunoscută, că noi trebuie să ne batem cu toți acei care ne atacă frontierele, indiferent dacă suntem învinși... „Nu provocăm pe nimeni, dar ne apărăm cu arma în mână până la ultima suflare. Cum vă imaginați d-stră că lumea va putea accepta actuala situație creată de victoria militară a lui Hitler și va lăsa Franța, Belgia, Olanda, Norvegia, Polonia, Cehoslovacia, eventual România, sub dominația germană? Noi suntem încă la începutul răz-

boiului și nu trebuie să ne lășăm impresionati de evenimentele din Franța; noi nu putem ști ce se va petrece în această mare țară și dacă, până la urmă, ea nu se va trezi pentru a relua lupta și, apoi, atâta timp cât Statele Unite nu și-au spus cuvântul lor, Hitler și Mussolini stau în vânt, amenințați în orice moment să se prăbușească. Eu am mare încredere în Anglia și Statele Unite; alături de ele, n-am nici o teamă pentru viitorul țării mele. În lumina acestui adevăr, matematic pentru mine, văd eu orientarea politicii noastre externe, în momentul de față”.

După mine a vorbit Ghiță Pop, care a declarat de la început că el este sută [la sută] de acord cu teza mea și a continuat apoi s-o apere, aducând argumentul că ungurii au promisiuni formale din partea lui Hitler și Mussolini în privința Transilvaniei! „Teza colegului nostru Hudiță este mai mult decât justă; eu vă pot asigura, pe d-stră toți, a zis el, că îndată ce Hitler va fi liber de pe frontul occidental, el ne va obliga să ne înțelegem cu ungurii, redându-le o parte importantă din Transilvania... Iată pentru ce mă raliez cu toată convingerea la teza prietenului nostru Hudiță, că trebuie să ne batem cu toți și să ajungem mai degrabă victimele Germaniei naziste decât aliații unei țări care va fi învinsă sigur până la urmă”.

Popovici a combătut pe Ghiță Pop, afirmând că el e convins de contrariul... „Teza prietenului Hudiță este perfect exactă, a continuat el, dacă plecăm de la ipoteza că Hitler va pierde războiul; eu însă nu prea sunt convins că va fi așa, pentru că nu văd pe englezi, care au fugit ca potârnichele de la Dunkerque, debarcând pe continent și înfrângând pe Hitler; dar admit cazul că războiul s-ar prelungi și că Statele Unite ar interveni și ele și că Germania ar fi silită să accepte pacea; ei bine, chiar în

cazul în care ea ar fi învinsă, ceea ce eu nu cred, Germania va rămâne totuși o mare forță în Europa, de care noi trebuie să ținem seama". În concluzie, el crede că noi ar trebui să păstrăm o strictă neutralitate față de Germania și să nu facem nici un act de solidaritate cu ea. Popovici este de acord că acum ar fi momentul să scăpăm de Carol și de toți... din jurul său, însă se întreabă dacă acțiunea noastră nu este riscantă pentru cazul că ei s-ar crampona de putere și ar refuza să plece. El lasă acest lucru la aprecierea lui Maniu și declară că se supune majorității.

Mihalache și Madgearu au reluat în general teza lui Popovici, făcând totuși rezerve în ce privește posibilitatea de a ne putea păstra neutralitatea. „Ce facem în caz că Germania ne constrânge totuși să ne înțelegem cu ungurii?“, întreabă Mihalache. „Ne batem și cu ea și cu ungurii“, i-a răspuns imediat Lupu. Ghiță Pop și cu mine am adăugat într-un glas: „În acest caz, ne batem fără pic de ezitare!“ „Declar, ca și prietenul Popovici, a răspuns Mihalache, că las totul la aprecierea d-lui Maniu și mă supun majorității biroului“. Madgearu a declarat la fel.

A răspuns Maniu, vorbind aproape o oră. Pentru el, înfrângerea lui Hitler „este o certitudine matematică. Prea multe crime a făcut pentru a fi iertat, a început el; ordinea nouă pe care vrea el s-o impună Europei atinge prea multe interese pentru ca el să reușească;

ca dictator lacom ce este, Hitler nu s-a putut opri la timp și dacă mâine, prin imposibil, el s-ar putea înțelege cu Anglia, el va continua să ocupe restul Europei, atacând și Sovietele. Niciodată Statele Unite nu vor admite hegemonia Germaniei asupra Europei, căci, aliată cu Japonia, ea ar amenința interesele lor vitale. Nenorocirea vine de la faptul că războiul se va lungi mult și cât timp va dura el noi suntem la discreția lui Hitler și Mussolini și chiar așa, încă poate ne-am

circulară adresată cadrelor noastre pentru a le informa și a fixa totodată poziția partidului nostru față de problema răspunderilor și a evenimentelor din aceste zile; odată cu ea, voi lua contact și cu alți reprezentanți ai partidelor de opoziție în vederea unui front comun pentru apărarea democrației și păstrarea unei neutralități stricte; pentru aceasta am să vă rog ca de data aceasta, circulara să fie semnată de toți membrii biroului, cu excepția d-lor Madgearu și Hudiță, dacă ei vor să-și păstreze catedrele din învățământ“. „Personal, consider evenimentele prin care trece țara atât de grave, încât nu-mi pasă de catedră și voi semna circulara“, am declarat eu. Madgearu a făcut la fel, declarând că va semna „cu toate riscurile, deși catedra e singura sursă de existență“.

Lupu a adăugat că „salută propunerea d-lui Maniu, care-i dă în fine și lui posibilitatea de a face un act de curaj, întrucât, silit să ascundă partidului și țării neînțelegerile dintre membrii biroului, el a fost silit să nu semneze circularile către partid, lăsând această onoare numai d-lui președinte Maniu“. Mihalache și Popovici s-au angajat să semneze și ei circulara, care va fi redactată chiar în noaptea aceasta. Maniu ne-a rugat să trecem mâine dimineață între 9 și 10 pentru a semna circulara. După o mică gustare și un pahar de vin, am plecat la casele noastre, pe la 11.30, toți frânți de oboseală! ■

(Va urma)

Zile de pribegie pentru mii și mii de români

putea descurca mai ușor, dacă am scăpa de nelegiuirea de Carol și de banda lui de impostori. D-stră nici nu bănuieți că individul acesta a și făcut propuneri de alianță lui Hitler și n-așteaptă decât un cuvânt de la el, pentru a se arunca cu totul în gura lupului; el e convins că acum este momentul cel mai potrivit, când opinia publică este toată ostilă Sovietelor; să nu vă mire dacă mâine vă veți trezi cu un guvern numai de filogermani, din care nu vor lipsi, desigur, nici câțiva legionari. Dacă nu reușim să ne debarasăm cât mai repede de acest ticălos, suntem pierduți definitiv. Ca primă măsură de luat este o nouă

Asociația Manfred Wörner a reușit, la împlinirea unui an de existență, un simpozion de o factură aparte. Sub genericul *Să ne amintim de Manfred Wörner*, asociația a reunit câteva personalități care l-au cunoscut pe regretatul secretar general al Alianței Nord-Atlantice. L-au evocat astfel în cuvinte calde și cu accente particulare, fiecare pentru relația personală, domnii Petre Roman – președintele Senatului României, Ion Iliescu – senator, președintele P.D.S.R., Chris Donnelly – consilier special pentru Europa Centrală și de Est al secretarului general N.A.T.O., dr. Leopold von Bredow – ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Federale Germania, ambasador Ovidiu Popescu – primul ambasador al României la N.A.T.O., ambasador Gheorghe Tinca – președintele Asociației Manfred Wörner, col.(r) Ion Ionescu – primul atașat militar al României la Bon, doamna Gabriela Langada – Radio România și Sorin Encutescu – vicepreședinte al Asociației Manfred Wörner.

În final, a reieșit imaginea unei personalități ce a făcut onoare istoriei germane contemporane, înaltelor însărcinări ale N.A.T.O. și totodată cea a unui prieten adevărat al României, datorită căruia s-au făcut primii pași ai apropierii țării noastre de structurile euro-atlantice. Manfred Wörner a inaugurat, la 24 februarie 1992, Centrul Euro-Atlantic de la București.

*

Istoriografie și istorici în perioada comunismului stalinist (Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, 16-17 septembrie), *Colocvii de istorie și istoria artei decorative. Ediția a VI-a* (Muzeul Național Cotroceni, 24-25 septembrie), *Din tezaurul documentar al Bucureștilor* (Direcția Municipiului București a Arhivelor Naționale, 26 septembrie) și *1867-1997. Sesiune omagială* (Biblioteca Academiei Române, 25-26 septembrie) sunt alte patru manifestări științifice desfășurate în Capitală în toamna anului trecut.

Prima și ultima dintre ele au avut un caracter deosebit, fiind ocazionate de împlinirea a șase decenii de la inaugurarea oficială a institutului, respectiv, a 130 de ani de la crearea Academiei Române. Celelalte două s-au înscris în seria sesiunilor de comunicări științifice anuale, devenite tradiționale pentru instituțiile respective.

Simpla lectură a programelor acestor manifestări evidențiază prezența unor nume

consacrate din diferite domenii ale cercetării, dar ceea ce este și mai îmbucurător, aproape în toate cazurile se poate vorbi despre un veritabil asalt al tineretului, dornic de afirmare. Intervențiile academicienilor Cornelia Bodea și Șerban Papacostea, ale cunoscuților cercetători Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, Ioan Chiper, Apostol Stan, Alexandru Duțu, Nicolae Șerban Tanașoca, Mihai Sturdza, dar și ale mai tinerilor sau foarte tinerilor Claudiu Secașiu, Florin Müller, Cristian Maner sau Dănuț Doboș au asigurat nu doar diversitatea tematică a sesiunii

organizată de Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, ci și un spirit deosebit de combativ și un spor de valoare științifică a dezbaterilor care au avut loc.

Sesiunea omagială a Bibliotecii Academiei Române a fost deschisă printr-o ședință festivă în Aula Academiei Române, în cadrul căreia au prezentat comunicări academicienii Gabriel Țepelea, N.N. Constantinescu, Gheorghe Mihăilă, Răzvan Theodorescu, prof. dr. Gabriel Ștrempel și prof. univ. Nestor Vornicescu, ambii membri

de onoare ai Academiei Române.

Sesiunea de comunicări propriu-zisă s-a desfășurat în cadrul a trei secțiuni, cu largă participare a specialiștilor din cadrul Bibliotecii și a celor din alte instituții de cultură din Capitală și din țară. În comunicarea aparținând colegului nostru Ioan Lăcustă s-a subliniat rolul pe care *Magazin istoric* l-a jucat timp de 30 ani în difuzarea către marele public a bogatului tezaur pe care îl deține Biblioteca. Cele peste 50 de milioane de exemplare ale revistei au ajuns în sute de mii de case, în instituții de cultură, în biblioteci din țară și în marile centre din străinătate.

În cadrul sesiunii *Din tezaurul documentar al Bucureștilor* am reținut ca deosebit de interesante comunicările prezentate de istoricii Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici, Valeriu Stan, de episcopul Teodosie Snagoveanu și prof. univ. Viorel Cosma. Revista noastră a fost prezentă și la această manifestare prin colegul Marian Ștefan.

În fine, este cazul să remarcăm ritmicitatea manifestărilor științifice inițiate de Muzeul Național Cotroceni, sângeauna depusă de organizatorii colocviilor anuale ale acestuia așezământ de a aduna de fiecare dată pe cei mai buni specialiști din Capitală și din celelalte centre ale țării, prilejuindu-le utile schimburi de păreri și experiențe, atât de necesare progresului cercetării științifice.

1944. TRANSILVANIA

PE MASA COMISIEI LITVINOV

Dr. TATIANA POKIVAILOVA
(Moscova)

În istoriografie este foarte răspândit punctul de vedere că, încă din decembrie 1941, la întâlnirea dintre I.V. Stalin și A. Eden, problema Transilvaniei a fost rezolvată în favoarea României (Magazin istoric, nr. 7/1997). Totuși, după cum reiese din documentele de care dispunem în ultima vreme, Moscova nu a ajuns dintr-o dată și fără ezitări la soluția trecerii Transilvaniei la România. Un interes deosebit prezintă în acest

sens Nota despre Transilvania al cărei autor este locțiitorul comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., M.M. Litvinov, și pe care a expus-o la ședința Comisiei de pregătire a tratatelor de pace și a ordinii postbelice. Ședința a avut loc la 8 iunie 1944, cu participarea lui Litvinov, Lozovski, Manuilski, Suriț, Stein și Iunin, iar lucrările ei au fost redată într-o stenogramă purtând mențiunea „Strict secret“.

Românii – majoritari

„În această notă – afirmă Litvinov – am încercat să dau temeiuri atât pretențiilor ungurești asupra Transilvaniei, cât și celor românești, am zăbovit în amănunt asupra argumentației istorice, pe care își bazează pretențiile ungurii, mai mult decât asupra celei etnice, care oricum este limpede și clară, pentru că nimeni nu neagă că românii reprezintă acolo [în Transilvania – T.P.] naționalitatea

predominantă. Cât privește aspectul istoric, el este controversat. Am expus cele mai importante evenimente din evoluția istorică a Ungariei, dar, evident, problema nu se va rezolva pe baza unor argumente, fie ele de un fel sau de altul.

Eu văd patru posibile rezolvări. Nu este totuși atât de greu să alegem dintre acestea patru. Deci: fie să păstrăm situația actuală (deocamdată nu am găsit una mai bună), deși într-un fel este

inoportun din punct de vedere politic să lăsăm în vigoare arbitrajul de la Viena.

Aproape că exclud, dar nu cu desăvârșire – subliniază Litvinov – ideea predării Transilvaniei către Ungaria. Mă gândesc și la o evoluție a lucrurilor în care Transilvania ar putea fi dată Ungariei, dar asta este o posibilitate îndepărtată.

Mai curând – continuă el – se poate ajunge la un acord cu România în schimbul renunțării ei

Trupe române în orașul Cluj, eliberat la 11 octombrie 1944

totale și definitive la Basarabia și Bucovina, dar acest lucru este posibil în condițiile unor garanții și ale controlului nostru asupra politicii viitoare a României. Nu știu dacă vom putea obține aceste garanții, chiar dacă guvernul va fi înlocuit cu un altul și va duce o altă politică. Ar fi altceva dacă am reuși să obținem și baze și control acolo, dar, atâta vreme cât acest lucru nu va fi realizat, rămâne posibilitatea de separare a Transilvaniei într-un stat aparte. Ea poate fi fie temporară, până când vom putea ajunge la un acord cu Ungaria sau cu România, fie poate rămâne așa timp îndelungat, având în vedere că acest stat mic va avea nevoie de un protector, care poate fi numai Uniunea Sovietică, cea mai apropiată mare putere, deoarece în viitor eu nu exclud o federație formată din Ungaria, România și Transilvania, dacă realmente vom putea influența politica Ungariei și României". Un alt participant la sedință, I.Z. Suriț [fost ambasador al U.R.S.S. în Franța, 1937-1940, iar în 1944, cu muncă de răspundere în aparatul central al Comisariatului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S.], fără a contesta cele patru variante expuse teoretic privind rezolvarea problemei Transilvaniei, face observația că, în opinia lui, „două variante sunt pentru noi total inacceptabile: remiterea Transilvaniei către Ungaria ar fi o gravă încălcare a intereselor majorității populației din Transilvania, un act total nejustificat de recompensare pentru unul dintre cei mai zeloși sateliți ai Germaniei și un mare pericol pentru Cehoslovacia. Păstrarea în vigoare a statu-quo-ului actual ar însemna aprobarea de către Aliați a arbitrajului de la Viena și sancționarea de către ei a acțiunilor diplomației hitleriste. De aceea alegerea – consideră Suriț – trebuie făcută dintre celelalte două variante: remiterea Transilvaniei către România sau formarea unui stat separat de sine stătător, Transilvania". După părerea lui Suriț, ar fi de preferat „trecerea în viitor a Transilvaniei la România, dar numai în condițiile a două

premise de bază: schimbarea radicală a regimului de stat al României postbelice (în speță, crearea acolo a unui guvern prieten al U.R.S.S.-ului) și renunțarea totală a României la pretențiile ei privind Basarabia și Bucovina, întărită de garanții solide".

Momeala

„La prima vedere, prezintă atracție varianta formării unui stat de sine stătător. Dar eu am mari îndoieli, afirmă Suriț. Trebuie să mergem oare pe linia parcelării și balcanizării în reorganizarea viitoare a Europei postbelice, când în mod indubitabil acest fapt ar contribui la accentuarea anarhiei în Europa? Formarea unor noi state mici de sine stătătoare se mai justifică atunci când se urmărește fie slăbirea unui dușman puternic, prin ruperea din el a unei părți din teritoriu, fie când este vorba despre acordarea dreptului la existență separată ca stat al unei națiuni ce intră în componența unui alt stat, ca minoritate națională străină și asuprită. Ca argumente în plus pentru separarea unei asemenea națiuni într-un stat aparte pot sluji și lupta pentru eliberare națională și existența statală de sine stătătoare în trecut a acelei națiuni. Se pot aplica toate acestea la Transilvania? Mai întâi de toate, constituie oare populația Transilvaniei o națiune diferită de populația României și Ungariei? Fără îndoială că nu. În Transilvania majoritatea populației o formează românii, care nu sunt deloc diferiți de locuitorii de obârșie ai României, în condițiile existenței unei minorități maghiare, și ea puțin diferită de ungurii de obârșie. Nu dispunem de date cum că în perioada stăpânirii austro-ungare sau în perioada românească în rândurile populației din Transilvania s-ar fi manifestat tendințe sau s-ar fi purtat o luptă acerbă pentru formarea unui stat transilvănean separat sau cum că această idee i-ar fi unit pe ungurii și românii din Transilvania, făcându-i să uite neînțelegerile naționale dintre ei. Nici vorba. Noi

am observat ca totul altceva: atât în perioada austro-ungară, cât și în cea românească, ambele națiuni componente ale Transilvaniei chiar dacă au luptat, au luptat pentru unirea cu «patria-mamă». Deosebit de puternic a fost iredentismul românesc, în cadrul căruia motivațiile naționale s-au împletit cu cele sociale, întrucât românii transilvăneni, în marea lor majoritate țărani, au fost nevoiți să suporte aspirarea moșierilor unguri.

Mișcarea pentru existența unui stat de sine stătător Transilvania nu se poate fundamenta nici pe trecutul istoric, pentru că un stat separat Transilvania, din câte știu eu, nu a existat niciodată. Din toate aceste considerente, eu personal cred că cel mai corect obiectiv ar fi în viitor trecerea Transilvaniei la România. Este o hotărâre susținută, înaintea de toate, de considerente de ordin etnic (nimeni, nici chiar ungurii nu contestă că în Transilvania majoritatea o constituie românii). În interesul nostru este să acordăm întotdeauna prioritate factorului etnic în fața celui istoric, având în vedere litigiul nostru cu Polonia. O atare hotărâre, însoțită de garanțiile respective, se justifică prin aceea că prin prisma intereselor țării noastre, înlăturând litigiul dintre România și Rusia cu privire la Basarabia (creat intenționat de Berlin la Congresul de la Berlin) și remițând României Transilvania – această veșnică sursă de neînțelegeri între România și statele central-europene – punem bazele unei dependențe cu adevărat solide a României de politica noastră.

O asemenea perspectivă este cu atât mai reală cu cât, fără puțință de tăgădă, Transilvania reprezintă pentru România o ispită mai mare decât Basarabia. Despre faptul că România și Ungaria nu constituie una și aceeași lume vorbește cel mai bine toată istoria. Ungurii, în ciuda provenienței lor ugro-mongole, au reprezentat întotdeauna o avangardă a germanismului în sud-estul Europei și o armă de aspirare a tuturor popoarelor slave. Nu întâmplător

aproape în toate războaiele pe care le-a purtat Rusia, ungurii au fost invariabil de partea dușmanilor ei. Cât privește pe români este de observat o situație aproape contrară..."

Idei pentru divizare

În opinia diplomatului S.A. Lozovski, „ar fi mai bine să mergem pe linia creării unui stat transilvănean independent. La ce ne trebuie să creăm mari state și federații, care apoi vor fi contra noastră? Nu cred că o divizare în Europa este păguboasă pentru noi. Cu cât mai multe teritorii luăm de la țările inamice, cu atât mai bine. În sfârșit, dacă renunțăm la divizare, atunci vor fi afectate toate planurile noastre privitoare la Germania. În ce o privește, noi susținem divizarea, țara trebuie fărâmițată în câteva părți și chiar dv. [se pare că se adresa lui Surtiș - T.P.], mi se pare, ați elaborat, ce-i drept, cu mare greutate, planul statalității regiunii Rhinului. Și acolo se poate vorbi de divizare

artificială. Această argumentare mi se pare inconsistentă, din punct de vedere politic nu oferă nimic. Noi nu suntem deloc interesați să întărim Ungaria sau România. Trebuie să avem în vedere totuși că aceste țări au luptat împotriva noastră și deci ele nu trebuie să aibă forțe să se refacă. Ce-i drept, câteva sute de mii de români am omorât în acest război, dar se pare că nu-i destul. Nu i-am omorât pe toți nemții și nici pe toți ungurii. Alipirea Transilvaniei la România o va întări considerabil pe cea din urmă. Transilvania, care are 100 000 km², este foarte bogată și resursele sale pot restabili forțele slăbite ale României, or noi nu suntem interesați în aceasta, în condițiile regimului ce se menține acolo. Să vedem ce va fi în continuare, dar dacă locul lui Antonescu îl va lua partidul moșierilor români, liberal sau național [țărăniști], va fi același lucru. Ambele aceste partide sunt coruptibile, au fost întotdeauna contra noastră, vreme de 25 de ani. Faptul că din punct de vedere

istoric românii au ocupat o poziție sau alta în toate războaiele sec. XIX este o altă problemă. Pe noi nu trebuie să ne intereseze care va fi dispunerea de forțe față de Rusia, ci care va fi poziția față de U.R.S.S. Este o problemă de clasă, nu național-teritorială". S.A. Lozovski (locuitor al comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S.) a fost susținut și de B.E. Stein, istoric, specialist în istorie universală, profesor la Școala diplomatică superioară a Comisariatului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., și de D. Z. Manuilski.

În încheiere, M.M. Litvinov a reluat problema cu referire la toți vorbitorii, precizând, între altele, că în opinia lui „dependența României de noi va fi și mai mare dacă Transilvania rămâne de sine stătătoare și va depinde de noi în viitor trecerea ei la România". De asemenea, Litvinov a subliniat că, după părerea lui, „separarea Transilvaniei ca stat independent, în care românii și ungurii să se bucure de aceleași drepturi, ar

11 februarie 1945. Gheorghe Gheorghiu-Dej (1), dr. Petru Groza (2), Gh. Tătărescu (3), Lotar Rădăceanu (4) și alți membri ai guvernului român, alături de A.I. Vișinski (5) și generali Vinogradov (6) și Susaikov (7), în vizită la Legația sovietică din București, cu prilejul reinstaurării administrației românești în nordul Transilvaniei

răspunde intereselor și unora și celorlalți și ar corespunde mai bine autodeterminării popoarelor...”

Deci, până în iunie 1944 soarta Transilvaniei nu fusese cu totul „limpezită” în sfere înalte ale politicii sovietice. La 25 octombrie 1944, după cum se știe, prin eforturile conjugate ale trupelor sovietice și române, a fost eliberat ultimul colț de pământ românesc, fiind alungat inamicul de pe teritoriul Transilvaniei de Nord-Vest. Inițial, în zonele Transilvaniei de Nord eliberate prin eforturile conjugate ale armatelor sovietice și române, de comun acord cu U.R.S.S., a fost instalată administrația civilă românească. De la mijlocul lunii noiembrie 1944, administrarea Transilvaniei de Nord a trecut sub conducerea militară sovietică, deoarece comandamentul sovietic considera Transilvania spate nemijlocit al frontului. În lunile septembrie-noiembrie 1944 se constata o încordare a relațiilor interetnice din unele raioane și conflicte în această zonă.

Revenirea nord-vestului Transilvaniei sub autoritatea statului român a fost folosită de Stalin și de sovietici ca un factor de presiune pentru instaurarea unui guvern pro-sovietic. În 8 martie 1945, la două zile de la formarea guvernului prezidat de dr. Petru Groza (6 martie), Transilvania de Nord a fost integrată pe deplin în structurile administrative ale statului român.

La 13 martie 1945, la Cluj au avut loc festivitățile reînstaurării

administrației românești în Transilvania. Au participat regele Mihai I, primul ministru dr. Petru Groza, membrii guvernului, patriarhul Nicodim, A.I. Vișinski, primul locțiitor al comisariatului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., delegați ai Comisiei

declarat consecvent pentru rămânerea Transilvaniei la România, respingând încercările puterilor occidentale de a introduce anumite corecții de graniță, fie ele și neesențiale, în favoarea Ungariei, pe baza principiului etnic. Nu întâmplător

Petru Groza declara în legătură cu reorganizarea guvernului român (decembrie 1945 - ianuarie 1946) și cu propunerea opoziției de participare la guvern: „Mai întâi Maniu să obțină de la englezi și americani recunoașterea Transilvaniei ca teritoriu românesc și abia după aceea vom discuta despre intrarea lor în guvern...”

Iar în directivele către delegația sovietică la conferința de la Londra a adjunctilor ministrilor afacerilor externe, directive adoptate de Biroul politic al C.C. al P.C. (b) din U.R.S.S. la 7 ianuarie 1946, și consacrate tratatului de pace cu România, la punctul 3, se spunea, legat de punctul 9 al variantei engleze și de capitolul 1, punctul 2 al memorandumului american: „Să se susțină propunerea delegației sovietice (punctul 3) privind transmiterea întregii Transilvanii către România”. Delegației sovietice i s-a indicat „privind modificarea punctului 4 „să amâne dezbaterile problemei, motivând că delegația sovietică nu a primit încă materialele necesare”. La Conferința de pace de la Paris, Uniunea Sovietică a sprijinit fără echivoc transmiterea definitivă a întregii Transilvanii către România. ■

În cadrul Comisariatului poporului pentru afaceri externe fusese creată o comisie pentru pregătirea tratatelor de pace și a ordinii postbelice. Membrii permanenți - în afară de președinte, Maksim Litvinov (Magazin istoric, nr. 10-12/1987) - erau alți doi adjuncți ai lui Molotov, D. Manuilevski (Magazin istoric, nr. 9/1997) și S. Lozovski, cât și trei experți în probleme de politică externă, apropiați de Litvinov: I. Suriț, B. Ștein și istoricul E. Tarle. Asemenea omologilor lor din Departamentul de stat, membrii Comisiei aveau un mandat larg, dar puțină putere. Baza documentară pare să fi fost destul de extinsă, incluzând și surse deschise anglo-americane privind planificarea postbelică, dar Litvinov personal nu avea acces la corespondența diplomatică obișnuită, un lucru de care se plângea în rapoartele sale și care - după cum se exprima el - îl obliga să se „limiteze la probleme de prognoză generală”.

Vladimir O. Peceatnov, autorul unui studiu intitulat *The big three after World War II: new documents on Soviet thinking about post-war relations with the United States and Great Britain* (Cei trei mari după cel de-al doilea război mondial: noi documente despre concepția sovietică privind relațiile postbelice cu Statele Unite și Marea Britanie) crede că această Comisie fusese creată de Molotov, printre altele, pentru a folosi mințile lui Litvinov și ale colegilor săi, fără a le acorda însă vreo putere. Totuși, după cum arată arhivele ei recent deschise, „Comisia Litvinov”, în cei doi ani de existență, a fost capabilă să producă o cantitate importantă de analize și recomandări privind problemele postbelice, unele dintre ele fiind apoi folosite pentru luarea deciziilor, fără a li se mai preciza sursa. Pregătite cu ajutorul unei mici echipe de experți și scrise mai ales de Litvinov, multe documente importante erau discutate în plenul Comisiei și trimise apoi conducerii superioare. Discuțiile erau adesea serioase și uneori infernabile, dar Litvinov domina acest organism în asemenea măsură încât putem considera actele finale ale Comisiei ca reflectând (sau cel puțin fiind congruente cu) vederile sale personale.

În decembrie 1945, „Comisia Litvinov” a fost dizolvată pe motiv că „își îndeplinisese funcția”.

aliat de control din România. Totuși, până la Conferința de pace de la Paris, problema Transilvaniei nu a fost rezolvată definitiv, rămânând în centrul luptei diplomatice legate de pregătirea tratatelor de pace cu România și Ungaria. Documentele demonstrează că conducerea sovietică s-a

granițelor” punctul 4 „să amâne dezbaterile problemei, motivând că delegația sovietică nu a primit încă materialele necesare”. La Conferința de pace de la Paris, Uniunea Sovietică a sprijinit fără echivoc transmiterea definitivă a întregii Transilvanii către România. ■

Un act de trădare sau un gest conștient pentru salvarea omenirii de la catastrofa nucleară? Iată întrebarea care s-a născut din ziua în care s-a aflat despre primul savant implicat în transmiterea

către sovietici a secretului bombei atomice americane.

Și tot de o jumătate de secol apar nume noi pe lista celor care au participat la conspirația secolului. Ultimul sosit este „Mlad“.

ATOMUL ÎMPĂRȚIT „FRĂȚEȘTE“

25 septembrie 1949. O declarație TASS anunță că U.R.S.S. dispune de arma nucleară. În declarație se menționa că, întrucât S.U.A. au refuzat să înceteze producerea armei atomice, U.R.S.S. nu a avut altă ieșire decât să-și creeze propriile mijloace nucleare, înlăturând astfel monopolul american asupra armei atomice și întărind posibilitatea apărării păcii generale.

Comunicatul Agenției TASS marca finalul unui efort extraordinar făcut de serviciile de informații sovietice de a obține tehnologia fabricării bombei atomice. Asemenea avionului supersonic pentru transportul pasagerilor sau altor realizări tehnice, și bomba atomică sovietică s-a datorat într-o măsură importantă (fapt recunoscut chiar de savanții care au lucrat la fabricarea ei) furtului de tehnologie și date.

Există o foarte bogată literatură consacrată subiectului. Revista Magazin istoric a publicat câteva articole, între care amintim pe cele ale dr. Eugen Preda consacrate aspec-

telor colaborării oficiale americano-englze la proiectul „Tubul Alloys“ (Magazin istoric, nr. 8, 9/1975) și cele din revista Lumea, cele ale referentului principal la Centrul de relații cu publicul al KGB, colonelul Vladimir Matveevici Cikov, a șaptea persoană care a avut acces la dosarul nr. 13 676 și care a făcut publică prima oară activitatea soților Leontina și Morris Cohen (nr. 11, 12/1991), și ampla recenzie a cărții generalului Sudoplatov (nr. 9-12/1994; 1-3/1995), un episod întreg oprindu-se asupra bombei atomice (nr. 12/1994).

De altfel, dezvăluirile lui Sudoplatov au produs un șoc, el fiind primul oficial implicat în povestea atomului furat care a afirmat că savanții care au lucrat la proiectul american au transmis sau au acceptat să se transmită sovieticilor secretul pentru a evita ca noua armă să rămână un monopol al unei singure superputeri. Ar fi una dintre rarele ocazii în care oamenii de știință au influențat direct și decisiv evoluția politică a lumii.

Theodore Hall la vârsta de 13 ani, fotografiat pentru ceremonia de bar mitzva

Salvatorul lumii

Afirmația lui Sudoplatov a stârnit o furtună de indignare din partea rudelor celor numiți de el, care au respins ideea că înaintașii lor ar fi putut fi niște trădători. Imediat, s-au căutat inadvertențe în relatarea lui Sudoplatov. Și au fost găsite câteva, intens mediatizate.

Mărturiile recente confirmă afirmațiile lui Sudoplatov și lămuresc identitatea reală a lui „Mlad”. În privința acestuia Morris Cohen declarase în 1994 – anul apariției cărții lui Sudoplatov – în singurul interviu pe care l-a acordat în viața sa: „Sunt convins că și peste 100 ani numele lui nu va fi cunoscut”. Poate că așa ar fi fost dacă „Mlad” n-ar fi ținut – din motive pe care le vom vedea – să-și dezvăluie singur identitatea.

Confuzia lui Sudoplatov (atribuirea indicativului „Mlad” unui agent sovietic desconfiră deja) poate să fi fost voită. În fond, ziaristul căruia el se destăinuia, coautor al cărții, Jerrold Schecter, era un fost corespondent la Moscova al revistei *Time* și lucrase în cadrul Consiliului securității naționale a S.U.A. Sudoplatov respecta o lege nescrisă dar esențială a profesiei: să nu divulge vreodată o sursă care mai este încă în viață. Serviciul de informații externe al Rusiei (moștenitorul Direcției I generale din KGB) a negat toate afirmațiile lui Sudoplatov privind colaborarea deschisă sau tacită a savanților americani la împărțirea secretelor atomice către sovietici.

Toți cei care au recunoscut că au contribuit la transmiterea secretului Moscovei au invocat dezastrul pe care l-ar fi presupus monopolul unei singure puteri asupra bombei atomice. Simplă scuza menită să le potolească remușcările? Pentru că, prin testul reușit al bombei atomice sovietice, lumea a fost împărțită definitiv în două, fiind angrenată în următorii 40 ani într-o cursă a înarmării fără precedent. Doar faptul că ambele părți dispuneau de posibilitatea de a se anihila reciproc, susțin ei, a împiedicat confruntarea internațională să se

Hall împreună cu mama, tatăl și sora, Frances, în 1943

transforme dintr-un război rece într-unul adevărat.

Deci, cine a fost „Mlad”? O aflăm prima oară dintr-o carte semnată de Joseph Albright și Marcia Kunstel, intitulată *Bombshell. The Secret Story of America's Unknown Atomic Spy Conspiracy* (Bomba. Povestea secretă a conspirației necunoscute de spionaj atomic din America), publicată la New York în editura Random House, anul trecut. Cartea a fost semnalată și la noi. Cei doi autori, soț și soție, sunt ziarști și istorici. Din 1983 au lucrat în Afganistan, Liban, Africa de Sud, Filipine, Irak și Cecenia, în calitate de corespondenți de presă. Între 1994 și 1997 au lucrat pentru grupul Cox Newspapers la Moscova. Prima lor carte scrisă împreună a fost *Their Promised Land* (Țara făgăduinței), o istorie a conflictului palestinian-israelian. În 1980 au primit premiul Overseas Press Club pentru articolele despre folosirea muncii copiilor, iar în 1991 premiul Headliner pentru relatăriile despre cum s-a ajuns la războiul din Golf.

Pentru cartea lor, au strâns numeroase mărturii și documente, evident în primul rând de la „Mlad”, dar și de la soții Cohen și de la alte personaje implicate. Una dintre întrebările pe care și le-au pus a fost, desigur, dacă „Mlad” a trădat pur și simplu sau a acționat dintr-un impuls generat de dorința de a salva lumea. În buna tradiție a

presei anglo-saxone, se ferește să dea calificative și să stabilească vinovații. Prezintă însă, mai ales în primele șapte capitole, copilăria și adolescența lui „Mlad”, astfel încât tu, cititor, ești deplin lămurit de ce acesta a pornit pe calea respectivă. Portretul lui este cel al spionului din convingere, al inadaptatului care își închipuie că este chemat să joace un rol în istoria umanității.

Eternul revoltat

„Mlad” a aflat de la radio, din declarația făcută de președintele american Truman, la 23 septembrie 1949, despre succesul sovieticilor, la care își adusese și el contribuția.

Dar cum ajunsese „Mlad” să fie implicat? Pentru a înțelege acest lucru, să facem apel la reconstituirea biografiei lui întreprinsă de Joseph Albright și Marcia Kunstel.

Tatăl lui, Barnett Holtzberg, fusese un emigrant evreu fugit din Rusia. Reușise să pună pe picioare, la New York, o afacere cu blănuri. S-a căsătorit și a avut patru copii. Erul nostru, Theodore, era cel mai mic. S-a născut la 20 octombrie 1925. Peste ani, păstra încă amintirea șocului resimțit în momentul marii depresiuni. Cum vânzarea blănurilor a înregistrat o drastică scădere, familia lui a fost silită să se mute din casa cu trei etaje și servitorii într-un apartament mic din Manhattan. Ted era cel mai răsfățat – venise pe lume după ce mamei sale i se spusese, în urma unei complicații, că nu va mai putea avea copii – și a beneficiat de compensația dragostei părintești. O altă amintire a copilăriei erau diminețile de duminică, atunci când avea voie să meargă în patul părinților să se joace cu aceștia și să asculte poveștile spuse de tatăl său.

Ted era și un copil dificil. Ateu convins, le-a creat mari probleme părinților la ceremonia de bar mitzvah. L-a întrebat chiar pe rabin cum putea el, cu convingerile lui ateiste, să ia parte la o asemenea ceremonie. Pentru a nu provoca o criză în familie, Ted a acceptat în final. Dar în sinagogă, în locul

cântecului firesc, a interpretat o parodie pe care o compusese împreună cu fratele lui mai mare, Ed, cel care se ocupa direct de îndrumarea lui școlară. Fie că rabinul nu a auzit exact ce cânta Ted diferit de restul copiilor, fie s-a făcut că nu a auzit. În sfârșit, în locul discursului pe care trebuia să îl țină, Ted, un copil de 13 ani, s-a amestecat într-o controversată problemă administrativă a comunității și primăriei New Yorkului, scandalizându-i pe toți cei prezenți.

Avea această pasiune, a revoltei. Mama îi cerea adesea să o însoțească la cumpărături, la celebrul magazin Macy's, ceea ce el găsea plictisitor. La vârsta de cinci sau șase ani, într-o asemenea vizită, în mod voit, s-a lăsat prins în ușa rotitoare de la ieșire. Personalul magazinului s-a chinuit minute bune să îl scoată de acolo, în vreme ce mama sa turba de furie.

Un alt scandal a izbucnit în familie atunci când Ed și Ted au decis să își schimbe numele. În final, părinții au cedat în fața argumentului că astfel evitau mai ușor antisemitismul. Ed a fost cel care a venit cu ideea. „Urmasem colegiul, aveam două diplome și nu reușisem să capăt o slujbă. Mă duceam la agențiile de angajări, îmi lăsam numele și nu mă mai căuta nimeni.” A ales numele Hall, cu care Ted a fost de acord. În toamna anului 1936 ei au completat cererile pentru schimbarea numelui. Theodore Alvin Holtzberg a devenit Theodore Alvin Hall.

Ce l-a șocat pe Ted

Cooptarea lui Ted în cadrul programului nuclear american s-a datorat unei întâmplări. La insistențele fratelui său Ed – care susținea că trebuie să urmeze cea mai bună universitate din țară – s-a transferat de la Queens College la Harvard. O aleasă coincidență care l-a împins pe calea spionajului pentru Uniunea Sovietică a fost reparti-

Saville Sax cu soția, Susan, și cele două cuscere

zarea în cameră cu doi dintre liderii „roșii” ai campusului. Între cei 3 494 de studenți de la Harvard, nu existau mai mult de o duzină de activiști de stânga. Cu cei doi lideri ai lor a nimerit în cameră Ted Hall. Jake Bean era președintele Societății John Reed (după numele ziaristului american care a participat la revoluția bolșevică din octombrie), iar celălalt, Barney Emmart, unul dintre cei mai înfocați membri. Bean n-a terminat studiile, dar a ajuns unul dintre cei mai avizați cunoscători ai picturii italiene și franceze și curator la Metropolitan Museum of Art din New York.

În anul următor, Ted s-a mutat într-un alt corp de clădire, cu doi noi colegi de cameră: Roy Glauber, student la fizică, și Saville Sax. Ambii aveau să joace roluri neașteptate în viața lui.

Saville Sax era un tip foarte ciudat. Și el provenea dintr-o familie de emigranți evrei, care fugiseră în America de teama pogromurilor. Avea un dublu handicap. Se născuse cu o malformație la mâna stângă, iar la vârsta de 12 ani fusese șocat de moartea tatălui. Mama lui, nevoită să se interneze, îl lăsase să aibă grijă de soț, bolnav grav de inimă. În timp ce copilul a adormit, tatăl a făcut o criză. N-a avut cine să îi dea medicamentul. Mama i-a reproșat apoi că din cauza lui i-a murit tatăl. Și el era, în vremea cât s-a aflat la Harvard, adept al comunismului și membru al Societății John Reed. Hall și Sax au devenit buni prieteni.

În sfârșit, ultima coincidență care i-a deschis ușa lui Hall pentru echipa lui Oppenheimer s-a numit

Van Vleck. Acesta revenise ca profesor la Harvard, după ce lucrase la Berkeley, California, cu Oppenheimer, refuzând să îl urmeze pe acesta la Los Alamos. Dar a păstrat o legătură de prietenie cu Vannevar Bush, care ajunsese consilierul președintelui pentru cercetare științifică. Firesc deci ca Bush să îi ceară ajutorul lui Van Vleck pentru a găsi tineri

capabili să participe la proiectul Manhattan. L-a trimis la Harvard pe șeful său de personal, Merrill Hardwick Trytten. Între cei aleși s-a numărat și Ted Hall. După discuția purtată cu Trytten, Hall a revenit în clădirea unde avea dormitorul. Acolo s-a întâlnit cu un alt student care fusese selecționat. Amândoi erau intrigati de misterul ce învăluia locul unde urmau să lucreze. Saville Sax se afla prin apropiere. Auzind discuția, a murmurat către Hall: „dacă, cumva se dovedește că este vorba despre o armă într-adevăr teribilă, ar trebui să le spui și rușilor”.

Se pare că Ted nu a fost atât de șocat de ideea de a împărtăși secretul cu sovieticii. Mai mult, Joseph Albright și Marcia Kunstel sunt de părere că el avea deja în cap așa ceva. Ceea ce l-a surprins a fost că Sax se gândise la același lucru. L-a luat deoparte și i-a spus să nu mai discute vreodată cu cineva, nici măcar în glumă, despre un asemenea subiect.

Dacă ar fi să credem că există în viață o balanță a faptelor bune și rele, atunci cuvintele rostite de „Mlad” în primăvara anului 1994, la cea de a 50-a aniversare a absolvirii cursurilor de la Harvard, ne-ar arăta sugestiv cum a judecat soarta faptă lui. „Sufăr de maladia Parkinson și am un cancer care nu poate fi operat. Iar de curând am trăit experiența morții unei fiice iubite”. Din punctul lui de vedere, nu regreta nimic: „Totuși, viața încă pare uimitoare și frumoasă”. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

Anul trecut, în luna noiembrie, regina Elisabeta a Marii Britanii și prințul Philip de Edinburg au aniversat nunta de aur. La ceremoniile organizate în zilele de 19 și 20, printre oaspeții regali s-au numărat, potrivit ziarului The Daily Telegraph, și regele și regina Belgiei; regina Fabiola a Belgiei; regele Simeon și regina Margarita a Bulgariei; prințul moștenitor al Bulgariei cu soția; prințul Kiril al Bulgariei cu soția; regina Danemarcei și prințul consort; prințul moștenitor al Danemarcei; prințesa Benedikte și prințul Richard de Wittgenstein-Berleburg; regele și regina grecilor; prințesa Irina a Greciei; prințul moștenitor al Greciei cu soția; prințul Nikolaos al Greciei; prințul Philippos al Greciei; prințesa Alexia a Greciei; prințesa Theodora a Greciei; prințul Abdullah și prințesa Rania din Iordania; prințul moștenitor al Iordaniei Al. Hassan și prințesa Sarvath; marele duce și marea ducesă de Luxemburg; prințul Henri și prințesa Maria Tereza de Luxemburg; regina Olandei și prințul Claus; prințul de Orania; regele și regina Norvegiei; prințesa Martha-Louise a Norvegiei; regele Mihai și regina Ana; prințesa

Margareta și domnul Radu Duda; regele și regina Spaniei; prințul Austriei; infanta Dona Elena și ducele de Lugo; infanta Dona Cristina și ducele de Palma de Mallorca; regele și regina Suediei; prințul Alexandru și prințesa moștenitoare Caterina a Iugoslaviei.

Parcursând lista, remarci prezența, alături de suveranii unor regate occidentale (Belgia, Danemarca, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Spania, Suedia), a membrilor familiilor regale din țări sud-est europene, care astăzi au regimuri republicane. Subiect de discuții și în societățile occidentale, în special în Marea Britanie, instituția monarhică reprezintă o realitate istorică.

Dovada ne-o oferă și faptul că în țările fostelor monarhii sud-est europene de până la instalarea regimului sovietic, după căderea comunismului, ideea monarhică a revenit în debateri publice. Ne-am propus ca în acest an să prezentăm condițiile istorice în care s-a instaurat monarhia și apoi a fost înlăturată în Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia. Începem din acest număr cu o prezentare istorică a monarhiei albaneze.

D. M.

DE LA WILHELM DE WIED LA LEKA I

Dr. GELCU MAKSUTOVICI

La 28 noiembrie 1912, în micul oraș portuar Vlërë, unde s-a întrunit o adunare a reprezentanților regiunilor albaneze, a fost declarată independența Albaniei. S-a creat atunci un guvern național provizoriu, sub conducerea bătrânului patriot Ismail Qemali, dar recunoașterea internațională a actului independenței și a guvernului, precum și trasarea granițelor țării urmau să se facă de către reprezentanții marilor puteri europene întruniți, în 1913, la Conferința ambasadurilor de la Londra. Aici s-a hotărât ca pe tronul Albaniei să fie instalat prințul german Wilhelm de Wied, deși mai fuseseră și alți pretendenți, între care un nobil otoman, un descendent al Castroților, Alvo-

rado, din Italia, și chiar prințul român Albert Ghika.

Un candidat la sinucidere

Prințul de Wied era nepot al reginei Elisabeta a României, de aceea în presa românească a vremii au apărut numeroase relatări despre viitorul monarh al Albaniei. În revista *Gazeta ilustrată*, anul III, nr. 9, din 8 februarie 1914, de pildă, se consemna: „Principele de Wied a fost foarte entuziasmat primit la Roma și Viena. La 19 februarie stil nou, va primi la Neu-Wied delegația albaneză, care vine să-i ofere tronul și la începutul lui martie va merge în Albania să se instaleze”.

În situația de atunci a Albaniei, în plină dezordine și anarhie, generate de abolirea dominației

otomane și de cele două războaie balcanice (1911-1913), acceptarea tronului de către un prinț străin era o acțiune mai mult decât temerară. Perechea regală română a încurajat acordul prințului de Wied, cel puțin din două motive: existența unui număr însemnat de aromâni în Albania și consolidarea

monarhiilor în acest spațiu. Dar, în aceeași revistă citată, erau reproduse o caricatură preluată dintr-un ziar german, ce-l reprezenta pe principele de Wied pe vârful unui munte foarte înalt, sub care scria „Un candidat la sinucidere”, precum și un articol *Patria adoptivă a principelui de Wied. Impresiuni din Durazzo* (Dürres, capitala Albaniei, până în anul 1920, când va fi mutată la Tirana). În reportaj se arăta: „Nimic, absolut nimic în acest port al Albaniei nu amintește de trecutul glorios. Dominația turcilor, veche de sute de ani, a făcut Durazzo un orașel urât, sărac și murdar, un rai suspect

ceze. Această primă „perioadă monarhică” a Albaniei moderne avea să dureze numai șase luni, până la începutul lunii septembrie 1914, când Wilhelm de Wied a părăsit țara.

Monarhia a eșuat. De ce?

Prințul Wilhelm de Wied și ambițioasa sa soție Sofia, creștini, europeni, s-au trezit într-o lume de confesiune musulmană, cu obiceiuri în mare parte orientale, sfâșiată de numeroase rivalități tribale, dar și de puternice contradicții, dintre Italia, Austro-Ungaria și Turcia, pe de o parte, iar pe de alta dintre Grecia și Serbia. Ele aveau să fie acutizate de asasinarea la

ționale. Oamenii politici albanezi, inclusiv unii albanezi din România, au făcut eforturi susținute pentru a convinge marile puteri și opinia publică asupra drepturilor legitime ale Albaniei împotriva tendințelor șovine și anexioniste ale unor țări vecine. În 1920 Albania a fost primită în Liga Națiunilor.

Pe plan intern, în viața politică se va impune tot mai viguros omul de mână forte Ahmet Zogu Zogolli (1895-1961). În scurta istorie a monarhismului albanez figura lui rămâne cea mai interesantă, controversată și demnă de luat în seamă. Originar din nordul Albaniei (regiunea Mati), el se va impune de tânăr în viața politică a țării. La Congresul de la Lushnja (ianuarie 1920) va participa ca delegat al regiunii Mati pentru a se pune în „serviciul patriei”. Hotărârile acestui Congres au vizat elaborarea unei noi Constituții, mutarea capitalei de la Dürres la Tirana, activitatea delegației albaneze la Conferința de pace de la Paris, formarea unui guvern național condus de Sulejman Delvina, în care A. Zogu ocupa portofoliul Ministerului de interne. Energic, hotărât în luarea deciziilor, Ahmet Zogolli va avea o ascensiune rapidă, devenind prim-ministru între anii 1922-1924 până la victoria revoluției democrat-burgheze din iunie 1924, când va părăsi țara, plecând în Iugoslavia. Se va reîntoarce în fruntea unei armate în decembrie 1924, înfrângând slaba rezistență a guvernului democrat-revoluționar al scriitorului Fan S. Noli și instaurând „triumful legalității”.

Restaurarea zoghismului a fost urmată de aprobarea unui proiect de proclamare a „Republicii Albania” la 21 ianuarie, iar zece zile mai târziu, la 31 ianuarie 1925, Ahmet Zogu devenea primul președinte al Republicii. „Statutul republican” era o nouă Constituție, ce consacra preponderența absolută a președintelui. La 1 februarie se va forma un nou

Wilhelm de Wied (p. 66); Zogu I (stânga) și Leka I (dreapta); doar primii doi au ocupat tronul Albaniei

pentru funcționari trândavi, care, îl lăsau pe Allah să fie Allah, storceau bani ori de unde se poate stoarce ceva și-și linișteau conștiința foarte maleabilă de turci cu certitudinea că sultanul se află departe”.

În aceste condiții, România va trimite un batalion de circa 100 de ostași sub comanda maiorului Giurăscu, pentru a asigura ordinea în oraș și pentru paza noului suveran al Albaniei, sosit în portul Dürres la 7 martie 1914, cu nava de război austro-ungară „Taurus”, escortată de unități ale flotei italiene, engleze și fran-

Sarajevo a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, fapt ce va complica și mai mult situația în Balcani (*Magazin istoric*, nr. 10/1974).

Prim-ministru, președinte, rege

La sfârșitul primului război mondial, în debaterile Conferinței de pace de la Paris (1919-1920), a fost rediscuțată și chestiunea Albaniei: păstrarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității na-

guvern, menit a asigura stabilitatea politică și liniile directe ale relațiilor externe. Primele tratate au fost încheiate cu Italia, dându-i acesteia preponderență în viața economică și chiar politică a țării. Pactul de la Tirana de „amiciție și securitate”, semnat la 27 noiembrie 1926, aducea și mai mult Albania în sfera de influență a Italiei.

Ambițiile despotice și vanitatea lui Zogu de a deveni un „monarh reformator” aveau să prindă contur în vara anului 1928, când cele două Camere ale Parlamentului s-au pronunțat pentru revizuirea „statutului republican” și convocarea de alegeri pentru o nouă Adunare Constituantă.

La prima reuniune a noii Adunări, la 1 septembrie 1928, Albania a fost proclamată monarhie, iar A. Zogu rege al Albaniei sub numele de Zog I, situație care va dura până la 7 aprilie 1939, când trupele Italiei fasciste aveau să atace și să ocupe Albania. La 12 aprilie 1939 a fost declarată unirea Albaniei cu Italia, iar la 16 aprilie 1939 o delegație a plecat la Roma, oferind „coroana lui Skanderbeg” lui Victor Emmanuel III, căruia, alături de titulatura de rege al Italiei și împărat al Etiopiei, i se adăuga și cel de rege al Albaniei. Uniunea politică italo-albaneză însemna și integrarea economică, iar Victor Emmanuel, în calitate de șef suprem al statului albanez, era învestit și cu puterea legislativă și executivă.

Enver Hodja intră în Tirana

Din 7 aprilie 1939 până la eliberarea Albaniei, la 29 noiembrie 1944, poporul albanez a opus o dărză rezistență armată ocupanților italieni (aprilie 1939 - septembrie 1943) și celor germani (septembrie 1943 - 29 noiembrie 1944). În mișcarea de rezistență antifascistă au acționat trei organizații:

„Legaliteti”, în frunte cu maiorul zoghist Abaz Kupi, care urmărea restaurarea monarhiei, „Balli Kombëtar”, condusă de personalități ale burgheziei albaneze de orientare anglo-americană, și „Frontul național de eliberare a Albaniei”, de sub influența comunistilor, care avea să se impună pe parcursul anilor ca forța cea mai combativă, preluând puterea încă din vara anului 1944.

Când încă nu se terminase războiul, între 24 și 28 mai 1944, în orașul Përmet din zona eliberată, s-a desfășurat Congresul național antifascist de eliberare națională, la care s-a luat decizia istorică de „edificare a unei Albanii noi, democratice și populare”. La acest congres s-a hotărât crearea Comitetului antifascist de eliberare națională, cu atribuții de guvern, care, într-o altă reuniune de la Berat, din 22 octombrie 1944, va fi transformat în guvernul democrat al Albaniei, sub conducerea lui Enver Hodja. Tot aici s-a format un nou Consiliu antifascist de eliberare națională, fiind ales ca președinte dr. O. Nishani, naționalist democrat, și s-a luat decizia de a interzice revenirea în țară a regelui A. Zog și de a nu recunoaște nici un alt guvern creat în țară sau străinătate, precum și de a fi anulate toate acordurile politice și economice încheiate de guvernele zoghiste.

La 28 noiembrie 1944, cu o zi înainte de eliberarea completă a țării de sub ocupația trupelor străine, guvernul democratic al Albaniei, în frunte cu Enver Hodja, intră în Tirana, întreaga putere aflându-se sub influența partidului comunist.

În urma alegerilor din 2 decembrie 1945, când Frontul Democrat condus de comuniști obține 93% din sufragii, se întrunește o nouă Adunare Constituantă care, la 11 ianuarie 1946, proclamă „Republica populară”, abolind de jure monarhia lui Zog și confirmând

guvernul prezidat de E. Hodja. Astfel se încheia definitiv „problema monarhiei” în Albania, pentru o perioadă de o jumătate de secol, până după anul 1990, când foști susținători ai regelui Zog vor ridica problema succesiunii fiului acestuia, Leka I.

Ca rege, sub numele de Zog I, Ahmet Zogu s-a căsătorit cu Geraldina de Appony, o frumoasă contesă maghiară, și au avut un singur fiu, Leka, născut în Albania la începutul lunii aprilie 1939, cu câteva zile înainte de ocuparea țării de trupele Italiei fasciste.

Deși regele Zog I promisese poporului albanez că va lupta pentru apărarea independenței și integrității țării, atunci când amenințările Italiei au luat forma concretă a atacului armat, familia regală a mers în sudul Albaniei, trecând pe la Bilisht, ultima localitate din Albania, apoi în Grecia, de acolo în Turcia (unde va avea o convorbire cu ministrul român de la Ankara Vasile Stoica), iar la începutul lunii iulie 1939 va ajunge la București. Deși în registrul cenzurii (Direcția Presei), la ziua de 30 iunie, era consemnată indicația: „Măine seară sosește în țară Ahmet Zog, fostul rege al Albaniei; nu se publică absolut nimic despre această vizită sau în legătură cu ea”, probabil pentru a nu leza susceptibilitățile italiene. Zog a fost primit și compătimit de regele Carol II al României.

Familia regală albaneză se va stabili în Egipt, la curtea regelui Faruk (și el de origine albaneză), unde va trăi până în anul 1953, după care va pleca în Franța, unde regele Zog a și murit.

În infernul cu porțile închise

După moartea tatălui, împreună cu mama sa, Geraldina și o parte a familiei, Leka va locui la Madrid, până în anul 1979, după care va fi nevoit să plece în Africa de Sud, stabilindu-și

„Curtea“ la Johannesburg, bine păzită de o gardă de albanezi.

Absolvent al Academiei militare britanice, doctor în drept, cunosător a opt limbi, inclusiv albaneza, s-a lansat în diverse afaceri, unele prospere, ce i-au permis să înă legătura cu albanezii din exil, potrivit regimului totalitar al lui Enver Hodja.

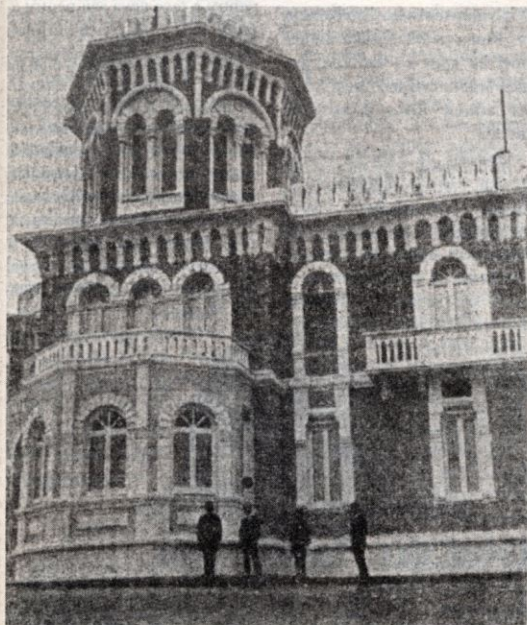
petrecute la Paris, în vila aghiotantului său, Hyll Spahija, se întâlnea cu albanezi, dintre care recruta oameni pentru comandourile sale pe care le pregătea în Africa de Sud pentru „a elibera Albania“. „Vreau să dau poporului albanez posibilitatea de a alege el însuși regimul pe care îl dorește: monarhie, monarhie parlamen-

considerat întotdeauna albanez, nerenunțând nici la patrie nici la tron.

De altfel, trebuie să amintim că, deși regele Ahmet Zog a părăsit țara în momentele cele mai critice ale invaziei trupelor Italiei fasciste, în mișcarea de rezistență antifascistă din Albania, în afara organizațiilor Lupta de eliberare națională a Albaniei, aflată sub influența comuniștilor, și Frontul național al burgheziei albaneze filo-occidentale, a acționat și organizația monarhistă „Legalitatea“, condusă de maiorul Abaz Kupi. În anii războiului rece, albanezii din exil, care luptau împotriva lui Enver Hodja, erau grupați în organizația „Balli Kombëtar“ (Frontul Național), dar și în jurul „moștenitorului tronului“ Leka I, susținând pe unii anticomuniști rămași în țară, răpândiți în munții Albaniei.

Insuccesul acțiunilor anti-enveriste s-a datorat în mare măsură spionului „Kim“ Philby, care, instalat la Washington pentru a efectua legătura între F.B.I., C.I.A. și serviciile secrete britanice, comunica sovieticilor orice acțiune, iar la rândul lor sovieticii îl preveneau pe Enver Hodja, care îi captura înainte de a pătrunde în adâncul teritoriului albanez.

Într-un interviu acordat de Leka I, prezent în ultimii ani în viața publică albaneză, revistei *Intervista*, la Tirana (mai 1997), la întrebarea dacă a susținut „grupările diversioniste“ ce pătrundeau în Albania, a răspuns afirmativ, adăugând că în planurile sale figura și un proiect de răsturnare prin forță a regimului comunist, neacceptat însă de unele guverne occidentale. Aflându-se în fruntea societăților albaneze din exil ce acționau pentru eliberarea Albaniei de comunism, el a mai afirmat că a finanțat acțiunile acestora din fondurile sale de om de afaceri, acumulate muncind din greu, deoarece adevărata sa avere este Albania. ■

Vila de la Durrës primită în dar de Zogu I

Leka I, ca fiu al regelui Zog și al reginei Geraldina, călătorește cu un pașaport diplomatic, în care este scrisă mențiunea „rege al Albaniei“.

Într-o convorbire avută în anul 1985 cu ziarista Antoinette Delylle de la revista *France Soir Magazine*, Leka s-a referit chiar la unele acțiuni împotriva regimului comunist din Albania, arătând că în timpul vacanțelor

tară sau republică“. În același timp s-a referit și la atentatele împotriva sa, motiv pentru care poartă în permanență un Colt 45 ascuns în centură, fiind convins că „revoluția va veni chiar de la albanezi“. Căsătorit cu o fermecătoare australiană, pe nume Susan, Leka I are un fiu, Leka Anouar Zog Boudouin, pe care-l educă în spiritul tradițiilor albaneze, așa cum el s-a

MAHATMA GANDHI

ÎN CĂUTAREA

IMAGINATEI TIHNE FATALE

„Oricum vei realiza acest film, nu-l zefifica pe Gandhi. Era mult prea mare ca om“. Iată sfatul pe care i l-a dat Jawaharlal Nehru, primul premier al Indiei independente, regizorului Sir Richard Attenborough. Sfat de care acesta a ținut cont atunci când a realizat *Gandhi*, filmul vieții lui, încununat cu opt premii Oscar.

Gandhi însuși nu se credea un profet. El nu și-a anticipat moartea, căci prevăzuse în program, peste câteva zile, un drum în Pakistan, unde spera să convingă pe liderul musulmanilor, Jinnah, că bunăstarea celor două țări depindea de bunăvoința și încrederea reciprocă. Este adevărat că vorbea tot mai des despre moarte cu strănepoata lui, Manu, cea care îi masa capul și picioarele noaptea, înainte să adoarmă. Părea chiar că își dorea să fie asasinat, ca un fel de punct culminant al vieții lui, decât să piară de moarte bună. Tot lui Manu i se confesa, la 29 ianuarie 1948, în ultima noapte pe care a mai petrecut-o pe acest pământ: „dacă cineva mă va împușca, așa cum cineva a încercat să arunce o bombă spre mine acum câteva zile, și dacă voi înfrunta glonțul cu pieptul gol,

fără vreun murmur și cu numele lui Rama pe buze, doar atunci poți să spui că am fost un adevărat mahatma. Acest lucru va aduce bine poporului indian“.

Gandhi se afla la Delhi pentru a începe un post care, spera, avea să pună capăt violențelor provocate de împărțirea Indiei, ce a însoțit proclamarea independenței, și care opuneau pe hinduși musulmanilor

(*Magazin istoric*, nr. 1-2/1991).

Gandhi se opusese de la început partajului. Încă cu șapte săptămâni înainte de 15 august 1947, data proclamării independenței Indiei, el îi scria lordului Mountbatten, ultimul vice-rege britanic:

„Țin să remarc faptul că inițiativa britanică de a diviza India în două este o eroare. Recunosc că

este deja prea târziu pentru a mai reveni asupra ei. Dar, chiar și în numele fair-playului, eu nu îi pot ajuta pe adeptii acestei decizii declarând că ea nu este o greșală“.

În scrisoarea prin care își anunța sosirea în Capitală pentru a începe postul, Gandhi scria: „trebuie să fiu la Delhi pentru a face ceva sau pentru a muri. Orice om, dacă sufletul lui este curat, nu are altceva mai de preț să ofere decât viața“. Și adăuga: „Moartea va fi pentru mine o eliberare glorioasă. O prefer decât să fiu martorul neputincios al distrugerii Indiei“. Textul acesta, alături de alte 70 documente inedite, a fost vândut anul trecut la o licitație la Londra, după cum informa revista franceză

Historia.

Era un mai vechi obicei al lui Gandhi să se roage împreună cu mulțimea. Oricine putea lua parte la ceremonie, fără vreo restricție.

Așezat pe o platformă înălțată, el oferea o țintă lesne de atins. Până atunci, singura protecție de care avusese nevoie fusese față de entuziasmul celor mulți care se înghesuiau să îi atingă picioarele, un semn de venerație la hinduși. Dar vremurile se schimbaseră. Ura dintre musulmani și hinduși atingea paroxismul. Gandhi fusese avertizat că era în pericol, dar a refuzat orice fel de protecție.

Deja, la 20 ianuarie se comisese un prim atentat la viața lui. Tocmai discuta cu mulțimea, după rugăciune, când a explodat o bombă în apropiere. Gandhi și-a continuat cuvântul, fără să se arate preocupat. Mai târziu, după ce atentatorul a fost prins și când Lady Mountbatten l-a felicitat ca o scăpat și că a arătat atâta bravură, Mahatma a explicat că nu avea vreun merit pentru că își închipuise că zgometul provenea de la un exercițiu de trageri al armatei.

Ultima zi din viață, 30 ianuarie 1948, și-a început-o, ca de obicei, la ora 3.30, cu rugăciuni. A primit apoi în audiență diferite personalități.

Când s-a apropiat ora rugăciunii publice, s-a urcat pe podină și s-a întors către mulțimea care îl aclama. Un tânăr solid a împins-o pe Manu, s-a prosternat în fața lui Gandhi ca și cum dorea să îl venereze și a tras trei gloanțe. Mahatma s-a prăbușit la pământ. Singurul sunet care i-a ieșit de pe buze a fost Rama, numele său favorit pentru Dumnezeu. Înainte ca mulțimea să realizeze ce se întâmplase, era mort.

Împins de Mountbatten în fața unui microfon, peste câteva ore, Nehru anunța populația Indiei: „prieteni, lumina a ieșit din viețile noastre și înținerul este pretutindeni... Lumina a dispărut, v-am spus, și totuși mă înșelam. Căci lumina care a strălucit în această țară nu era una obișnuită... Un mare dezastru este un prilej să ne reamintim toate lucrurile importante ale vieții și să le uităm pe cele mărunte, la care ne-am gândit prea mult. Prin moartea lui, el ne-a reamintit de lucrurile importante ale vieții, adevărul viu, și dacă vom ține minte aceasta, atunci va fi bine pentru India.”

Printr-o coincidență al cărei secret îl deține doar istoria, aproape simultan cu vinderea la licitație a documentelor lui Gandhi rămase inedite vreme de 50 ani era împrăștiată în Gange și ultima lui cenușă. La moartea sa, Mahatma ceruse ca resturile sale să fie răspândite în râurile celor 17 state câte compuneau atunci Uniunea indiană. Unul dintre recipiente a fost uitat în seifurile Băncii naționale, fiind descoperit abia în urmă cu doi ani. Nepotul lui Gandhi, Tushar, a trebuit să apeleze la Curtea supremă pentru a intra în posesia lui. 2 500 persoane au asistat la ceremonie, care a avut loc la confluența Gangelui cu Yamuna, în orașul Allahabad. Loc de pelerinaj pentru indieni, a fost ales și pentru semnificația lui istorică. Construcția a fost începută la sfârșitul secolului XVI de către Akbar, unul dintre ultimii suverani moguli, cel care a impus unitatea națională sub semnul toleranței religioase. ■

Dorin MATEI

Clio anunță

WILLY BRANDT – EXIL SUPRAVEGHEAT

În arhivele serviciilor de securitate ale Suediei, SEPO, se păstrează până astăzi o mapă intitulată „P-1738”, dosarul personal al imigranților german Herbert Fram, cunoscut apoi în întreaga lume ca Willy Brandt, lider social-democrat și cancelar al R.F.G. (1969-1974).

În 1933, când a venit la putere Hitler, Herbert Fram, om de stânga, a fost nevoit să se refugieze în Norvegia (*Magazin istoric*, nr. 2/1993), unde a trăit șapte ani. În 1940, după ocuparea Țării fiordurilor de Wehrmacht, Brandt s-a mutat în Suedia, unde s-a simțit excelent. Și nu a uitat niciodată acest lucru. Era țara care îi acordase adăpost în ani foarte grei. Willy Brandt a avut relații foarte apropiate cu Olof Palme, pe care îl vizita adesea la reședința din afara orașului a primului ministru

suedez, și „turuia” bine în suedeză, deși cu un puternic accent norvegian.

Și iată că acum arhivele dovedesc că, în anii războiului, Willy Brandt a fost supravegheat de serviciile speciale suedeze. Ziaristul suedez Sten Skanderbek, cu permisiunea guvernului suedez, a avut acces recent la dosarul de arhivă „P-1738”. El a comunicat că în mapă se păstrează diferite scrisori de la MAE, SEPO și departamentele militare, privitoare la activitatea lui Brandt.

Sten Skanderbek a mai declarat, într-un interviu acordat unei agenții suedeze, că membri ai SEPO au predat Gestapo-ului informații despre activitatea lui Willy Brandt. Ceea ce ridică mici semne de întrebare despre neutralitatea Suediei în timpul celui de-al doilea război mondial.

F.D.

Într-una din zilele verii trecute, dl. *Teodor Paveleanu*, din Brașov, strada Hirschler, nr. 14, ne-a făcut o vizită la redacție. O discuție lungă și interesantă, în cursul căreia domnia sa a zăbovit cu multă simpatie și emoție asupra prieteniei sale cu publicistul *Horia Roman*, evocat în paginile revistei noastre (nr. 11/1996). Dl. Paveleanu ne-a mărturisit că l-a cunoscut bine pe *Horia Roman*, cu care a continuat să rămână în legătură și după cel de-al doilea război mondial, când acesta a trăit în Italia. Din această ultimă perioadă a vieții publicistului, dl. Paveleanu posedă un important număr de scrisori primite de la prietenul său din Italia. Și tot ca o mărturie a prieteniei ce i-a legat, domnia sa ne-a oferit spre publicare două interesante

O PAGINĂ

ILUSTRATĂ DIN

ISTORIA PRESEI

fotografii. Prima fotografie este o „amintire” trimisă de *H. Roman* din Italia prietenului său din țară. Cea de a doua ni-l înfățișează pe *H. Roman* (dreapta) împreună cu *Mircea Grigorescu*, unul dintre „ucenicii vrăjitori” ai presei românești, omul care a risipit din harurile sale și în folosul redacției din anii de început ai revistei noastre (*Magazin istoric*, nr. 4/1996).

Îi mulțumim domnului *Teodor Paveleanu* pentru gestul său. Privind aceste imagini, reînnoim rugămintea pe care am mai adresat-o cititorilor ca, în cazul în care posedă fotografii de interes pentru istoria noastră, să ni le semnaleze pentru a le face loc în paginile revistei.

M. ȘT.

UN GÂND PE LUNĂ

„Cel mai bun mijloc de a se ascunde totul este de a dezvălui totul până la capăt”.

Serghei Eisenstein

Puțini dintre cititorii revistei își pot imagina că delicatul chip al miresii ce apare pe prima planșă din *Magazin istoric*, nr. 3/1997 ascundea figura unui as al aviației românești interbelice. Da, prințesa Marina Știrbei era cunoscută și sub numele de „prințesa aviației române”.

Un talent remarcabil

La început, i-a contrariat pe mulți, dar pe măsură ce lumea s-a obișnuit cu pasiunile sale, au sfârșit prin a o înțelege și a o admira. I s-a spus „prințesa aviației” nu pentru faptul că se trăgea dintr-o familie ilustră, ci pentru că performanțele sale au impus-o atenției contemporanilor.

Marina Știrbei, fiica lui George și a Elisabetei Știrbei, deci nepoată a prințului Barbu Știrbei și a Elizei Brătianu, începuse prin a fi o mare iubitoare a automobilului. La volanul unui „Bugatti” sport ajunsese până pe țărnișurile Golfului Persic și participase de mai multe ori la curse, atât în țară cât și în străinătate. Dar în 1935 și-a descoperit adevărata vocație, aceea de zburător. A învățat să piloteze la Școala „Mircea Cantacuzino”, avându-l ca instructor pe Constantin Abeles, iar printre colegi pe Mariana Drăgescu (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1991), Constantin Suțu sau Ionel Fernic. În septembrie 1935, după executarea unui program suplimentar, a devenit pilot gradul II, alături de C. Suțu și Spiridon Vărnăv. În același an, cu ajutorul statului, și-a cumpărat primul avion, un „Icar-Universal”, construit de fabrica cu același nume din București. Cu acest aparat sau cu avioanele școlii pe care abia o absolvise, a efectuat numeroase zboruri împreună cu acela care avea să devină ceva mai târziu vestitul Băzu Cantacuzino.

Marina Știrbei este unul din cazurile rare când, în numai câteva luni, un tânăr pilot reușește să se impună

Temerari ai zborului

atenției generale. De altfel, evenimentele din toamna anului 1935 nu fac decât să confirme acest lucru. În ziua de 13 octombrie a participat la un miting

aviatic la Oradea. Câteva zile mai târziu, a efectuat un program reușit de acrobație aeriană în cadrul unei manifestări similare desfășurată la Băneasa, cu participarea unor piloți cehi, polonezi și sovietici, fiind felicitată de așa ai aviației române, precum Gh. Jienescu, Gogu Ștefănescu sau Gh. Ciocărdan. După numai două săptămâni, împreună cu Băzu Cantacuzino și alți piloți români, participă la un miting aviatic desfășurat la Târgu Jiu.

În luna mai 1936, ziarul *Tempo* a organizat primul raliu aerian în țara noastră. Era vorba despre un zbor de regularitate, cronometrarea făcându-se în funcție de timpii declarați de fiecare concurent înainte de decolare. Pentru acest raliu se apelase, ca arbitrii, la personalități de marcă ale aviației de atunci: Traian Burduloiu, Gheorghe Iacobescu sau inginerul Perșu. Pe toată durata sa, raliul – la care, în afara Marinei Știrbei, au luat parte încă șapte-opt piloți – a fost supravegheat personal de G. V. Bibescu, președintele Federației Aeronautice Internaționale. Startul s-a dat în ziua de 24 mai.

Până la Dunăre, concurenții urmând să ajungă la Constanța, timpul a fost urât, cu ploaie deasă, apoi cerul s-a luminat; ajunși la Constanța, concurenții au pornit către Galați și de acolo spre Iași și Cernăuți, unde au și rămas peste noapte. A doua zi, pe același traseu, s-au întors la București. După verificarea documentelor de navigație și efectuarea calculului necesare, Marina Știrbei a primit locul I, fiind urmată de Spiridon Vărnăv și Constantin Suțu. Este și motivul pentru care, în ziua de 6 iunie 1936, alături de Ioana Cantacuzino (prima femeie cu brevet de pilot civil din țara noastră), regele Carol II a decorat-o pe Marina Știrbei.

În ziua de 12 iulie 1936, un public numeros a venit pe terenul de la Tătăra-

MARINA ȘTIRBEI

șeni-Ploiești pentru a urmări evoluțiile unui mare număr de piloți acrobați, între care: Al. Papană, M. Pantazi, Gh. Gherasim, Băzu Cantacuzino și Gogu Ștefănescu; alături de acești bine cunoscuți maeștri ai zborului acrobatic, o contribuție la reușita programului din acea zi și-au adus și foarte tinerii lor camarazi Nadia Ruso, Constantin Suțu și Marina Știrbei.

Fericită și încurajată de cercul prietenilor, îndeosebi Băzu Cantacuzino, Marina Știrbei a început pregătirile, în secret, pentru un raid în care își propunea să ajungă până în țările nordice. În total avea de parcurs o distanță de 6 000 kilometri. Avionul său „Icar-Universal” îi asigura o viteză de 150 km pe oră. Se înțelege de la sine că distanța respectivă urma să fie parcursă în etape. Și-a pregătit totul cu extremă grijă și a pornit la drum în dimineața zilei de 29 august 1936, propunându-și ca în prima zi să ajungă până la Tallin, capitala Estoniei. Cum avionul său avea o autonomie de zbor de 800 km, urma să facă escale la Cernăuți și Vilnius. Din pricina vântului din față destul de puternic, consumul a sporit, fiind nevoită să aterizeze și la Lwow, pentru alimentare și abia după aceea la Vilnius.

Tempul s-a dovedit în continuare potrivit, cum povestea ea însăși într-un amplu articol publicat de ziarul *Dimineața* din 6 septembrie 1936, încât de la Vilnius a pornit a doua zi târziu, îndreptându-se spre Riga. După o jumătate de oră, ceața s-a lăsat din nou, a început să plouă puternic, obligând-o să zboare la foarte mică altitudine. „Nu mai puteam continua, povestea ea. Din fericire, am găsit aerodromul militar leton de la Krustpils, lângă fluviul Dvina. Aterizând, am fost primită cu multă amabilitate, dându-mi-se tot concursul”. După câteva ore de așteptare, ceața s-a ridicat și a putut ajunge la Riga, capitala Letoniei.

Tinta escalei din ziua următoare era orașul Stockholm. Dimineața, norii acopereau capitala suedeză și i s-a comunicat să nu decoleze. „Mi-am schimbat planul – relata ea. Am plecat la Tallin, capitala Estoniei, iar de acolo spre Helsinki”. Aici, altă dificultate, nu găsea aeroportul. L-a dibuit până la urmă, „într-o insulă, în mijlocul unei păduri”.

Plecuse de trei zile și parcursese circa 2 000 km. A patra zi vremea a fost rea, rea și a cincea zi, dar a putut decola după ora prânzului, îndreptându-se spre Abo, un oraș pe coasta Mării Baltice și de aici „m-am angajat deasupra mării, luând direcția spre Stockholm... Vremea era ploioasă. Nu vedeam decât valurile mării și norii. La un moment dat, cerul s-a întunecat și norii au

coborât până aproape de valurile mării. Vizibilitatea era nulă... Timp de o oră am pilotat numai pe baza instrumentelor de bord pentru zborul fără vizibilitate. Zburam numai la câteva zeci de metri deasupra apei. Când am zărit pământul am avut o mare bucurie... Dar deasupra uscatului vremea era din ce în ce mai rea. Ploaia era torențială și ceața foarte deasă. Zburam deasupra vârfulor copacilor de pe dealurile din regiunea capitalei suedeze... După calculele mele eram la 50 km de Stockholm. Drumul era însă barat de ceață. În aceste condiții am căutat un loc potrivit și am aterizat. Eram lângă localitatea Roe, alcătuită din trei case și o gară. Toți locuitorii, circa 15 inși, au venit în goană spre avion. Nu am putut să mă înțeleg cu ei decât prin gesturi. Am reușit să ajung până la telefon și să anunț la Stockholm aterizarea mea forțată. Am lăsat avionul pe câmp, în paza poliției nu l-am putut da, pentru că aceasta nu exista. Totuși nimeni nu i-a făcut vreo stricăciune. Vântul fiind foarte puternic, a trebuit să priponesc avionul cu țărșuri.

După o oră jumătate a sosit cu automobilul dl. Kugler, secretarul Legației române, care m-a dus în capitala Suediei. A doua zi am revenit și am dus avionul pe aerodromul din Stockholm.

În capitala Suediei am fost foarte bine primită și sprijinită de membrii legației noastre...

Drumul spre casă s-a făcut în condiții normale, iar raidul efectuat a constituit o nouă probă dificilă trecută cu brio de Marina Știrbei.

Un suflet ales

Marina Știrbei a fost printre primele persoane din țara noastră care s-au ocupat în mod serios de crearea aviației sanitare. În acest scop, în ziua de 12-14 iulie 1937, s-a aflat la Budapesta, unde s-au desfășurat lucrările primei conferințe internaționale de ajutorare aeriană. Conferința a durat două zile, lucrările fiind deschise în prezența primului ministru ungar și a prințului G.V. Bibescu, președintele Federației Aeronautice Internaționale. Revenită în țară, Marina a prezentat un memoriu Subsecretariatului de stat al aerului, inițiativă susținută și de colonelul dr. I. Dobrescu, șeful serviciului sanitar al Subsecretariatului de stat respectiv. În urma demersurilor sale, s-a trecut practic la pregătiri în vederea înființării aviației sanitare în România și achiziționarea materialului volant trebuincios (în prima etapă două avioane bimotor de tip „Monospar”).

Paralel cu aceste preocupări, a continuat să se pregătească, fiind prima și singura femeie din țara noastră care a zburat cu un avion „Nardi FN-305”, destinat pregătirii piloților militari de vânătoare. La manevrele militare desfășurate în toamna anului 1938 la Galați (cu această ocazie, pentru prima oară la noi, au fost concentrate și primele 5 avioane civile) a participat și Marina Știrbei, alături de Nadia Russo, Mariana Drăgescu, Virginia Duțescu și Irina Burnaia.

După intrarea României în cel de-al doilea război mondial, Marina Știrbei a pus la dispoziția Subsecretariatului de stat al aerului proprietatea sa de la Dărmănești-Bacău, acolo unde încă din 1937 avea o pistă de aterizare. Aici a amenajat un sanatoriu pentru refacerea aviatorilor răniți pe front. Se înțelege că toate cheltuielile de întreținere a acestui sanatoriu erau suportate de Marina Știrbei.

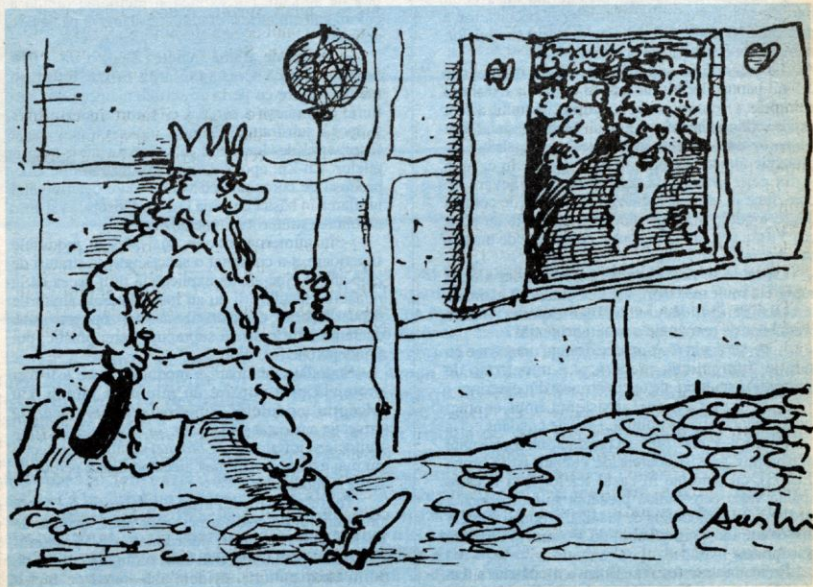
În 1942, la Mogoșoaia, Marina s-a căsătorit cu fiul lui Constantin Basarab Brâncoveanu, la nunta lor fiind prezenți un mare număr de aviatori și aviatoare. Cei doi cumnați ai Marinei,

Mihai și George, sublocotenenți (r) aviatori, erau piloți de vânătoare, murind pe rând în accidente de avion, în 1943 și 1944.

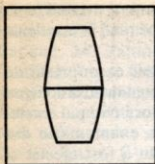
După război, până a fost expropriată de regimul comunist, Marina a continuat să activeze pe linia ajutorării înfometaiților în timpul secetei și a celor bolnavi de tifos exantematic din Moldova. În 1948, soțul său a fost arestat și întemnițat, iar Marina a rămas singură cu doi copii și fără nici un sprijin material. O vreme a muncit într-un garaj, dar a fost scoasă și de acolo. Aflând despre situația ei grea, buna sa prietenă Martha Bibescu a intervenit prin Crucea Roșie și a reușit s-o aducă la Paris împreună cu cei doi copii. Mai târziu, după eliberarea din închisoare, soțul Marinei a reușit să plece și el din țară.

O ultimă prezență a Marinei Știrbei în România s-a produs la invitația Patriarhiei române, cu prilejul sanctificării lui Constantin Brâncoveanu. Actualmente trăiește în sudul Franței. ■

V. TUDOR

Este imposibil să organizezi o petrecere-surpriză pentru Nostradamus (caricatură reproducă din revista britanică The Spectator)

STAREA DE FAPT (II)

Am văzut în numărul trecut că, în urma expertizei tehnice amănunțite efectuată de Oficiul de Protecție a Mediului din Târgu Jiu în colaborare cu Swedish Corrosion Institute, s-a stabilit starea tehnică a modulelor a *Coloanei fără Sfârșit*, de Constantin Brâncuși de la Târgu Jiu.

Să urmărim acum alte constatări privind starea de fapt a modulelor dezasamblate în septembrie și, respectiv, octombrie-noiembrie 1996.

Procesele de coroziune generală au afectat parțial toate modulele. Caracterul proceselor a prezentat trăsături diferite la exteriorul modulelor, comparativ cu interiorul acestora.

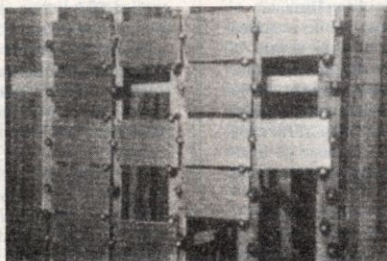
La exterior, pe suprafețe însumând în total cca 2,5 m² pentru fiecare modul, ca urmare a exfolierii complete a straturilor de acoperire, metalul a fost expus acțiunii directe a mediului. Metalul este afectat de coroziune chiar și în zonele în care stratul de protecție nu este exfoliat în mod vizibil. În cazul a 9 din cele 17 module apar fenomene severe de coroziune în crevasă localizate în zonele de contact dintre module unde pe alocuri interstițiile au atins cca 5 mm, precum și în zonele cu defecte de turnare sau reparate prin sudare.

La interior, procesele de coroziune au afectat suprafețe mult mai mari, acestea putând fi estimate la cca 60% din totalul suprafeței expuse. Analiza produsilor de coroziune a pus în evidență:

- pe verticala *Coloanei*, existența unor zone cu aeratie diferențiată, precum și a unor zone de infiltrații și scurgeri ale apei pătrunse din exterior;
- la baza *Coloanei*, existența unui contact îndelungat cu apa de infiltrație sau de condens.

Produsul de coroziune se prezintă sub forma unui strat relativ gros și aderent de culoare roșie-brună (Fe₂O₃), cu tendință în cazul fețelor S și E către nuanțe verzi care indică prezența sulfatilor bazici fero-ferici. La modulele de la bază, produsii formați sunt voluminoși, cu grosimi de 3-5 mm și clivează pe suprafețe mari.

Protecția suprafeței exterioare a modulelor a fost făcută prin metalizare: strat de zinc cu grosime 50...100 mm, strat de alamă cu grosimea de cca 300 mm și strat de lac. Compoziția chimică a alamei

Testele pentru identificarea agenților corozivi din atmosferă de la Târgu Jiu, începute în 1994

a fost asimilată cu cea a mărcilor CuZn 20/CuZn 37 conform STAS 95-90 „Aliaje Cu-Zn deformabile. Mărci”. Observarea suprafeței modulelor a relevat următoarele:

– stratul de lac nu a mai putut fi depistat ca atare în nici o zonă; pe alocuri, dăre lăsate de excesul de lac prelinș pe suprafață au permis să se deducă execuția neîngrijită a lăcuirii, probabil cu pensulă sau bidinea; calitatea slabă a lacului și, probabil, tehnica rudimen-

tară de aplicare pot explica și pierderea rapidă a culorii galben-aurie a stratului de alamă după fiecare aplicare;

– stratul de alamă înaintea lăcuirii nu a fost finisat sau, dacă această finisare a existat, a fost cel mult o periare cu peria de sămă, nicidecum o șlefuire; degradarea a evoluat prin coroziunea alamei și apoi a substratului de zinc; inițial s-a manifestat fenomenul de dezincare în urma formării micro-pilelor Cu-Zn; apoi s-a ajuns la substratul de zinc, producții de coroziune cu volum mare determinând umflarea în bășici de până la 1 dm², fisurarea și apoi exfolierea straturilor demetalizate;

– în numeroase zone, mai ales la modulele superioare, s-a constatat o succesiune de straturi de zinc-alamă-zinc-alamă explicabilă prin aceea că la refacerile metalizării nu au fost înlăturate straturile depuse anterior; caracteristica acestor zone este slaba aderență între cruste suprapuse care, practic, pot fi îndepărtate fără efort.

Suprafața interioară a modulelor pare a fi fost protejată prin vopsire cu miniu de plumb. Cu excepția modulelor superioare la care această protecție a rezistat satisfăcător, la modulele din zona mijlocie și inferioară a *Coloanei* stratul de protecție nu mai există, coroziunea afectând direct pereții de fontă ai modulelor.

Toate aceste rezultate obținute pe baza programului de cercetare al celor nouă institute de specialitate românești coordonate de Ministerul cercetării și tehnologiei în baza ordinului comun cu Ministerul culturii, evidențiază starea de fapt a monumentului și stau la baza proiectului de restaurare a *Coloanei fără Sfârșit* inițiat și elaborat de Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși.

ACASĂ

LA THEODOR AMAN

Dr. ADRIAN-
SILVAN
IONESCU

Visa de mult să aibă o locuință confortabilă și luxoasă. Încă în perioada studiilor de la Paris Theodor Aman (1831-1891) începuse să adune obiecte ce urmau să o decoreze. În februarie 1868, pictorul a încheiat un contract cu constructorul Fr. Pcheller, care se angaja să termine lucrarea până la 1 august 1869.

În imagine: atelierul pictorului din București (ulei pe pânză).

Clădirea a fost ridicată pe strada Clemenței (astăzi C.A. Rosetti), în apropierea Palatului domnesc. Toată decorația interioară a fost realizată de Aman însuși. În holul casei, maestrul a pictat două mari compoziții cu subiect istoric: Bătălia de la Călugăreni și Intrarea lui Mihai Viteazul în București după Bătălia de la Călugăreni. În colțuri, deasupra ușilor, a pictat alegoriile artelor, iar deasupra intrării principale, fuseseră montate două vitralii reprezentându-l pe Negru Vodă și doamna acestuia. Tot Aman a sculptat și ecusoanele

cu inițialele numelui său în caractere gotice și sigiliile înaintașilor săi iluștri întru arta penelului, ce decorau ușile: Rafael, Tițian, Veronese și Rembrandt. Câteva mobile în stil gotic – o masă, o vitrină și un bufet, ornamente cu medalioane purtând chipurile unor personaje istorice (Traian, Decebal, Radu Negru, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab) și cartușe cu scene de luptă – erau tot creații ale pictorului și fuseseră prezentate cu succes, în 1865, la prima Expoziție de artiștilor în viață.

O zi onomastică

Fațada clădirii fusese împodobită cu numeroase piese decorative din teracotă, realizate de sculptorul Karl Storck (1826-1887), prieten cu Aman și coleg de catedră la Școala de Belle Arte, pe care pictorul o înființase la București în 1864 și al cărei director era.

Când clădirea se afla aproape de finisaj, la 22 mai 1869, V.A. Urechia publica un articol în gazeta *Adunarea națională* în care atrăgea atenția bucureștenilor asupra frumuseții noului edificiu: „Excelentele nostru artist-pictore, d. Aman construiează în strada Minervei un atelier de pictură care până mai ieri, când abia era din roșu rădicat, avea către noi garantat bunul-gust în bunului-gustu alu pictorelui și care azi cându priimesce ornatațiunea esternă, se țiene de cuvântu și promite a fi una din cele mai frumoase construcțiuni ale Capitalei”.

Cinci ani mai târziu, publicând un articol dedicat onomasticii pictorului (*Trompeta Carpaților*, din 21 februarie 1874), Cezar Bolliac era și el entuziasmat de frumusețea edificiului, elogiind stilul pompeian al casei Aman – piesă singulară de bun-gust într-un oraș lipsit de stil: „Eată o puritate de styl, eată o arhitectură, eată o idee în mijlocul confusiunelor! Eată un styl grec măritat cu stylul roman în Grecia Mare. Eată că se trăda aci că un om s-a gândit când a făcut; și că gândirea lui a avut urmare. Este ceva de Neapole, unde artele Romei cu artele Athenei au trebuit să nască stylul napolitan, ale cărui vestigiuri le aflăm pe toată zioa în descoperirile din Herculenum și din

Theodor Aman

Zoe Aman, alias Zina de Nory, într-un costum de bal ce reprezenta pictura

Pompeia. Aceasta este casa pictorului Aman”.

Vom continua să cităm din Bolliac, în ciuda stilului său plin de prețiozități și mai greu de înțeles pentru cititorul de azi, pentru a pătrunde și mai adânc în intimitatea acestui spațiu anume creat de pictor pentru a găzdui arta și cultura. „Aici s-a celebrat duminica trecută [17 februarie 1874] zioa onomastică a artistului...”

În acest atrium unde frumusețile vii ale societății bucureștene – și disputau carmenii cu frumusețile imaginare ale pictorului, s-au ținut danțurile și veselia de la 9 ore seara până la 6 ore dimineața, cu o musică eschisă. Artistul în cofetărie, Capșa, s-a întrecut de cu seara până dimineața să-și ardice industria la adevărat grad de artă, în casa artistului, până la cina de sybarit. Parura de camee antice a doamnei I. Cantacuzino înfățișa arta radioasă a gravurei grecești în această casă în stylul grec.

Astfel s-a petrecut Sfântul Theodor de est-timp în casa lui Theodor Aman”.

„Un ocean de mătase și tul...”

Casa pictorului fusese anume concepută încât îmbina în mod admirabil funcția de habitat cu aceea de atelier de lucru, dar și cu acelea de salon de primire, galerie de artă și sală de concert. Artistul organiza expoziții cu vânzare a propriilor opere. O asemenea expoziție a fost deschisă, timp de zece zile, în anul 1876. Pictorul a tipărit chiar și o foaie volantă cu un „Anunț” prin care stabilea orele de vizitare și natura exponatelor: „D-nul Theodor Aman deschide atelierul său amatorilor de Belle-Arte, în care atelier sunt așezate diferite opere ale

sale în diferite genuri precum pictură, sculptură, aquarele și aquaforte; de la 10 ale acestei luni și până la 20, între 11 ore dimineața până la 3 ore după amiază, afară de duminică. S-a socotit destul zece zile deschiderii acestui atelier pentru ca partea societății pe care o poate interesa asemenea expunere să aibă tot timpul a o visita“.

Antrepriza n-a avut însă succesul scontat, fie din cauza sărăciei, fie din ignoranța vizitatorilor care n-au reușit în final decât s-o exaspereze pe soția gazdei. Aflăm acest lucru chiar dintr-o scrisoare a artistului trimisă fratelui său mai mare, Alexandru, la 20 ianuarie 1876: „Expoziția, care a durat zece zile, n-a făcut-o decât pe Annetta să țipe pentru parchetul ei pe care publicul l-a maltratât în voie. A fost destul de multă lume curioasă – se confesa el –, dar nu într-atâta încât să-i poți crede; lipsa de bani s-a făcut simțită chiar și cu această ocazie. Nimic vândut, cu excepția câtorva acvaforte care erau la îndemâna oricui. Nefiind prezent, nu-ți pot spune lumea care a vizitat atelierul, dar după spusele celor doi elevi pe care i-am pus ca paznici, au fost mulți străini care locuiesc în București. Publicul nostru este foarte puțin pregătit pentru asemenea chestiuni din considerentul că ignoranța este foarte răspândită. Ea se înalță chiar destul de sus în societate“.

În scurt timp însă, casa lui Aman devenise unul din centrele mondenității bucureștene. Cele mai căutate erau petrecerile organizate aici – seratele, balurile (simple sau costumate), concertele – toate foarte gustate de protipendadă și totdeauna relateate cu lux de amănunte în presa timpului. Omniprezentul gazetar Ulysse de Marsillac ne descrie în periodicul său de limbă franceză *Le Journal de*

Bucurest cum a decurs unul din aceste evenimente mondene ce a avut loc în martie 1873: „Serata... mă înșel... matineul dat duminică... nu, luni... de dl. și dna. Aman, a fost minunat. Invitațiile erau pentru duminică, dar cum se obișnuiește azi, s-a venit la miezul nopții și s-a dansat până la 5 dimineața. A fost multă lume, poate puțin prea multă, dar, în general, fiecare a reușit să-și găsească locul; doamnele au aflat secretul de a-și etala pe parchet lungile lor trene fără a și le mototoli prea mult, iar domnii pe cel de a naviga în acest ocean de văluri de mătase, de tul, de satin și dantelă, fără a lua prea multe epave pe tocurile ghetelor. O veselie firească anima petrecerea. Se dansa într-un atelier de artist care este în același timp un salon. Eleganță și poezie, vis și realitate, totul s-a reunit pentru a încânta și a lăsa regrete“.

Invitată însăși Carmen Sylva

Rafinat meloman, el însuși cântând la violoncel în momentele de destindere și singurătate, Theodor Aman organiza audii muzicale în marele său atelier. Tânăra Zoe – fiica Annetei Aman (1840-1926) din prima ei căsătorie cu Ion Niculescu-Dorobanțu, pe care pictorul o adoptase și a crescut-o cu toată dragostea – poseda un glas frumos și a devenit o cunoscută soprană sub pseudonimul artistic Zina de Nory (1859-1926). Apreciindu-i talentul vocal, Aman a încurajat-o, pregătindu-i ascensiunea spre scena lirică, incluzând-o între interpreții ce se produceau în fața invitaților săi și aducându-i ca parteneri cântăreți celebri de la opera italiană din București.

Violonistul Ludovic Wiest
„Copilul minune” Carl Wondra

Bal costumat în atelier (ulei pe pânză)

Una din vestitele serate muzicale organizate de pictor a avut loc în data de 28 februarie 1879. A asistat chiar și principesa Elisabeta (Carmen Sylva), însoțită de principesa Pauline de Waldeck, aflată în vizită la București. Mai mult, cu o zi înainte, mareșalul Curtii, T.C. Văcărescu, îi trimisese pictorului o scurtă epistolă prin care îl ruga, în numele principesei Elisabeta, să-l invite la concert și pe sculptorul german Carl Cauer, care venise în România pentru a executa busturile familiei princiere.

Programul, tipărit în franțuzește, dădea informații asupra repertoriului: Bach, Mozart, Schumann, Chopin, Mendelssohn-Bartholdy, Halvey, Verdi. Alături de cunoscutul capelmăstru Ludovic Wiest a cântat și un copil-minune, Carl Wondra, care a făcut deliciul seriei. La fel, Zoe Aman a evoluat într-un duet cu tenorul Cairetti.

Dar să-i dăm cuvântul cronicarului ziarului *Pressa* pentru a reînvia atmosfera acelei celebre serate muzicale: „Sunt puțini pictori, chiar în țările cele mai culte, cari să aibă un atelier mai artistic și mai ele-

gant decât simpaticul nostru pictor, d. Aman. Acest atelier este un adevărat muzeu. Fără a vorbi de un mobilier sculptat de însăși mâna d-lui Aman și de o mulțime de obiecte de artă adunate cu mult gust, pereții atelierului sunt acoperiți de o mulțime de tablouri, toate opere de valoare datorite penelului d-lui Aman. Dacă parcimonia compatrioților noștri de a cumpăra tablouri și opere de artă a fost și este prejudiciabilă pictorului nostru sub punctul de vedere financiar, ea a avut drept rezultat de a face, cum ziserăm, din atelierul său un adevărat muzeu, unde cineva poate să admire cea mai mare parte din producțiunile sale artistice.

Ei bine, în acest atelier, în acest muzeu s-a dat duminica trecută [28 ianuarie 1879] o sărbătoare musicală care a produs cea mai delicată și mai vie plăcere și a lăsat cea mai plăcută impresie în spiritele tuturor asistenților. Inspiratoarea acestei sărbători, domnișoara Aman, a fost, în același timp, artista eminentă, plină de talent și grație, care a

încântat și emoționat pe toți. N-avem trebuință a face aci lauda calităților artistice de cari e înzestrată domnișoara Aman. Publicul Capitalei a avut de multe ori ocasiunea să admire forța și volubilitatea vocii sale; niciodată însă domnișoara Aman nu a cântat cu un sentiment mai emoționant, pe care l-a comunicat cu înlesnire publicului de elită ce o asculta și nu a nuanțat cântecul său cu o mai perfectă inteligență și o mai justă măsură. Piese erau alese cu mult gust și, afară de cele indicate în program... domnișoara Aman a mai cântat încă celebra *Legendă valachă* de Braga și mai multe arii naționale. D-nii Wiest (violină), Dimitrescu (violoncel), Prager (piano), junele violonist Wondra, Schipek și Cairetti au cântat asemenea piesele indicate în programă cu mult talent și multă măiestrie.

Această sărbătoare musicală a fost onorată de prezența Alteței Sale Regale grațioasă noastră suverană, precum și a Alteței Sale principesa de Waldeck, cari păreau încântate de a asculta o musică atât de admirabilă, executată cu atâta talent și într-un mediu atât de artistic, înconjurată fiind de un public atât de ales.

Nu putem decât a exprima grațitudinea noastră doamnei și domnului Aman de fericita idee ce au avut de a inaugura asemenea sărbători musicale, cari sunt de natură a forma gustul și a îndrepta spiritele către înaltele și nobilele regiuni ale artei.

Martori peste timp

Pentru a memora aceste momente de interferență a artelor, maestrul obișnuia să le imortalizeze pe pânză, fie în plină

desfășurare, în compoziții animate, cu multe personaje în atitudini din cele mai variate, fie în interioare și naturi statice. Astfel, *Bal costumată în atelier* (Muzeul Național de Artă) și *La o serată* (Muzeul „Theodor Aman”) sunt, fără îndoială, capodopere ale genului. În două lucrări intitulate *Întoarcerea de la bal* (Muzeul Național de Artă) și, respectiv, *După concert* (Muzeul „Theodor Aman”), artistul își prezintă fiica adoptivă îmbrăcată în rochie de seară și așezată confortabil pe un fotoliu, ținând în mână un evantai sau un buchet de flori și având alte flori alături, într-o abundență ce demonstrează succesul reputat. Modelul are o expresie visătoare, ca și când ar fi rețrăit și savurat, mental, satisfacțiile estetice încercate pe scenă sau pe ringul de dans din sala de bal. În tabloul *Atelierul pictorului din București* (Muzeul Național de Artă), Zina de Nory apare în centrul imaginii, cu spatele, cântând la pian. Violoncelul lui Aman se vede în extrema stângă, lângă ușă, așezat pe un soclu. Același instrument drag artistului – ce încă se păstrează la Muzeul „Theodor Aman” – este prezent în mai multe lucrări: *Interior*, *Natură moartă cu violoncel* (ambele la Muzeul Național de Artă), *Atelierul artistului* (Muzeul de Artă și Etnografie Bacău), *Atelierul pictorului (Casa Prager)* și *În atelierul pictorului* (ambele la Muzeul „Theodor Aman”).

Compozițiile în care Aman își prezintă atelierul sunt, de fapt, niște autoportrete spirituale. În acest fel, pictura a devenit un memento al propriului eu, o biografie în linie și culoare, un „jurnal” menit să păstreze, peste ani, amintirea unor clipe de excepție. ■

Se discută

Zâmbea Mona Lisa?

Un medic din California afirmă că zâmbetul celebrei Mona Lisa exprimă un tic nervos, de care ar fi suferit modelul pictorului. Doctorul Kedar Adur, otorinolaringolog, consideră că Mona Lisa avea o ușoară pareză stângă a feței, care se manifesta prin contractarea mușchilor la colțurile buzelor. Așa se poate explica faptul – notează revista americană *Time* – că Mona Lisa are ochiul stâng mai mic, iar colțul stâng al buzelor este puțin mai ridicat decât dreptul.

FORTIFICAȚII ROMANE

(Biverb: 6, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

ÎMPĂRAT ROMAN (306-337 d. Hr.)

(Triverb: 10, 3, 4)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei *Împărați romani*: D-I-G-A-O-CONSTANTIN-METALE-VO-SIRETI-TIR-TOTI-TA-A-SI-I-SEVER-AA-SPOIT-INDIVID-ET-N-RM-LOTRI-STINS-SR-B-IA-TATAIE-ETNA-CUIER-U-UNU-ACI-USOR-MANIU

Soluția jocului din numărul trecut:

p. 49 - CARTE UNICAT (CA-R-TE/UN-I-CA-T)

Fondul Proprietății de Stat

BUCUREȘTI Str. C.A. ROSETTI Nr. 21 Sector 2
Tel.: 211.48.10, 211.80.18 Tel/Fax: 211.92.90 Fax: 210.44.59

(Urmare din p. 51)

LISTA NR. 5
 cu societăți comerciale care se scot la vânzare conform H.G. nr. 457/1997

Nr. crt.	Denumire societate	Nr. registru comerțului		Localitate Adresă	Obiect de activitate	Capital social (mii lei)	Cifra afaceri (mii lei) 1996		Struct. acționar %	Nr. total acțiuni	Procent din cap. soc. pus în vânzare	Nr. acțiuni oferite la vânzare
							Profit brut (mii lei) 1996	Alții				
18	ELCOMP	J40/2388/1991	493	BUCUREȘTI STR. BAICULUI NR. 82 SECT. 2	INDUSTRIA DE ECHIP. AP. DE RADIO TELEVIZ. ȘI COMUNIC. Componente electronice	4702850	3923553	FPS SIF PPM Alții	61810 39886 38090 0100	188114	39.908	75073
19	FRULEX	* J12/122/1991	2868447	DEJ DUMBRAVA ROȘIE 7	COMERȚ CU AMĂNUNTUL. Producere industrializare comercializare legume fructe	986000	2196876	FPS SIF PPM Alții	60000 0114	986000	39.886	393275
20	HIDROSIB	J32/158/1991	795209	SIBIU ȘTEFAN CEL MARE 193	INDUSTRIA DE MAȘINI ȘI ECHIPAMENTE	28356000	10615112	FPS SIF PPM Alții	94600 5400	1134240	70.000	793968
21	HOTEL RESTAURANT MINERUL	J24/643/1995	7685998	BAIA MARE P-TA LIBERTĂȚII 7	Hoteluri și restaurante	1825425	720879	FPS SIF PPM Alții	70000 25890 4110	73017	70.000	51113
22	LEGUME FRUCTE	J12/113/1991	199702	TURDA CALĂRAȘI 4	Comerț cu amănuntul (cu except. auto. și motociclete)	1167150	363893	FPS SIF PPM Alții	100000 31866	46686	100.000	46686
23	METAMAR	J24/683/1991	2197309	BAIA MARE V. LUCACIU 162	INDUSTRIA METALURGICĂ, Piese turnate forjate pentru utilaj minier	8170375	24381041	FPS SIF PPM Alții	70000 3020 26980	326815	70.000	228770
24	MICROELECTRONICA	J40/350/1991	1090	VOLUNTARI STR. EROU IANCU NICOLAE NR. 34 B SECT. 2	INDUSTRIA DE ECHIP. AP. DE RADIO TELEVIZ. ȘI COMUNIC. Electronică și echipamente electrice	1310025	2693633	FPS SIF PPM Alții	95100 4900	524401	70.000	367081

25	MITECO	* J22/651/1991	IASI MITROPOLIT VARLAAM 54	CERCETARE-DEZVOLTARE. Pentru construcții.	146975	522228 SIF 10115 P2M Alții	FPS 39642 SIF 60358 Alții	146975	39.642	146975	39.642	58265
26	NAPOSEM	J12/1088/91 201934	CLUJ-NAPOCA FAGULUI 1	Agricultura și servicii auxiliare.	714325	103060 SIF -4765 PPM Alții	FPS 100000 SIF PPM Alții	28573	100.000	28573	100.000	28573
27	PALODA	J37/151/1991 2807890	BĂRLAD EPUREANU NR. 8	COMERT CU AMĂNUNTUL. Comerț cu amănuntul prod. alimentare nealimentare și alimentație publică.	5938675	2797847 SIF 11944 PPM Alții	FPS 39980 SIF 23010 PPM 36990 Alții 0020	237547	39.980	237547	39.980	94979
28	PESCĂRUȘ	J40/8609/95 7878301	BUCUREȘTI BD. AVIATORILOR 1 SECT 1	ALIMENTAȚIE PUBLICĂ AGREMENT.	1700500	1150900 SIF 186300 PPM Alții	FPS 19000 SIF PPM Alții	68020	19.000	68020	19.000	12924
29	TELEROM PROIECT	* J40/1499/1991 1570662	BUCUREȘTI B-DUL DINICU GOLESCU NR 38 SECT 1	POSTĂ ȘI TELECOMUNICAȚII. Studii de dezv. proiecte și documentații pr. lucrări de telecomunicații.	92625	3771240 SIF 561503 PPM Alții	FPS 43000 SIF 49000 Alții 8000	92625	43.000	92625	43.000	39639
30	TRANSIM	J12/156/1991 202344	HUEDIN CÂMPULUI	TRANSPORTURI TERESTRE. Transporturi prin conducte.	1869300	994847 SIF 23943 PPM Alții	FPS 94220 SIF PPM Alții	74772	94.220	74772	94.220	70450
31	TRANSURB DEJ	J12/199/1991 201357	DEJ STR. BISTRITEI NR. 63	Transporturi terestre; transporturi prin conduce.	1626975	2126757 SIF 24826 PPM Alții	FPS 100000 SIF PPM Alții	65079	100.000	65079	100.000	65079
32	UNIVERSAL	J11/537/1991 1059014	REȘITA TRAIAN LALESCU 1	COMERȚ CU AMĂNUNTUL. Mărfuri nealimentare.	7912075	5907788 SIF 286159 PPM Alții	FPS 40000 SIF 11670 PPM 46330 Alții	316483	40.000	316483	40.000	126593
33	VITADULCI	J12/50/1991 199079	CLUJ-NAPOCA IULIU MANIU 34	COMERȚ CU AMĂNUNTUL (cu excepția auto, și motociclet.).	1526660	2329981 SIF 26035 PPM Alții	FPS 58170 SIF PPM Alții	61042	58.170	61042	58.170	35511

NOTA: Valoarea nominală a acțiunilor este de 25 000 lei, cu excepția celor marcate cu * a căror valoare nominală este de 1000 lei.

În vremea lui Ludovic XIV (1643-1715) toaleta presupunea foarte puțină apă. În schimb, parfumuri din belșug. Și, mai ales, lenjerie curată, primenită de mai multe ori pe zi, ne asigură revista L'Histoire, din care am adaptat acest articol.

Dar în ce constă toaleta regelui? Un ritual mai curând teatral decât igienic, în primul rând, prilej pentru curteni de a se da în spectacol. La ora opt, în dormitorul monarhului intră doica, bărbierul și medicul. Toți trei freacă trupul regelui, pentru a-l șterge de sudoare, și-i schimbă cămașa, „ca să se simtă bine“. Valetul îi toarnă pe mâini o sticlă de spirt. Apa lipsește aproape cu desăvârșire în acest ceremonial lent. La opt și un sfert, marele șambelan sau primul gentilom îi prezintă aghiasma. Regele este îmbrăcat și pieptănat. La două zile este bărbierit. În fața lui nu se află nici un obiect de toaletă, în afara unei oglinzi, ținute de un valet. După ce monarhul este îmbrăcat, intră în scenă membrii Curții, după o ordine determinată de gradul lor de intimitate față de suveran sau de rangul fiecăruia.

Acest tip de toaletă este valabil și pentru alți demnitari de la Curte. Trebuie o împrejurare deosebită pentru ca prințesa palatină, de exemplu, să-și spele vârtos obrazul. Într-o zi de august 1705, străbate drumuri arse de soare. Sosește la castelul Marly istovită, cu fardul șters, cu corpul scăldat în sudoare. Obrazul îi este de nerecunoscut, din cauza colbului: „A trebuit să mă spal pe față, atât praf aveam. Parcă îmi pusesem o mască cenușie“, precizează ea în Scrisori, apărute, în prima ediție, în 1843. Nici vorbă de baie. Dar prințesa palatină

A FI CURAT ÎN VREMEA REGELUI SOARE

mai face ceva: își schimbă pe dată cămașa, rochia și „și-foanele“. Spălarea obrazului nu se impune de la sine. Curățenia rămâne o practică uscată. În Parisul secolului XVII nu există decât 26 fântâni, înainte de construirea, în 1670, a unei pompe pe una dintre arcadele podului Notre-Dame, mecanism el însuși fragil și costisitor, al cărui debit era extrem de redus în 1681.

Doamna de Pompadour, la măsura de toaletă

De fapt, spălatul suscită o teamă: apa nu apără corpul, ci îl atacă. Și cărțile de „bune maniere“ ale veacului, prescriind comportarea copiilor de nobili, o spun cu insistență, atunci când evocă toaleta: „Copiii își vor curăța obrazul și ochii cu o pânză albă; aceasta scoate murdăria și lasă tenul la culoarea lui naturală. Spălarea cu apă dăunează vederii, dă naștere la dureri de dinți și la cataracte, pălește obrazul și-l face sensibil la frig iarna și la înnegrire vara“, menționează un manual din 1671. Doar mâinile pot fi spălate.

Această veche teamă de apă nu este suficientă în evul mediu pentru a interzice baia de aburi. Localuri de plăcere, așezate în vecinătatea tavernelelor și a bordelurilor, băile de aburi sunt frecventate de clienți de ambe sexe, care transpiră împreună, înainte de a se afunda în cuve.

Frica de apă pare să fi avut la origine primele teorii privind contagiunea. Ambroise Paré, celebrul chirurg francez (1516-1590), a vehiculat, în acest sens, cele mai amenințătoare imagini: apa străpunge carnea; deschide porii; îi face fragili. Medicii, pe timp de ciumă, mai ales, „trebuie să interzică băile de aburi și băile în general, deoarece, după ce ieși, constituția corpului este scăzută și porii deschiși și, pretutindeni, vapoarea infectată poate intra repede în corp și omori subit, ceea ce s-a văzut de mai multe ori“.

Această teamă străbate tot secolul XVI și ajunge amplificată în următorul. Ciuma, apărând cu

o frecvență aproape anuală, dată naștere la aceleași interdicții: a încinge corpul „înseamnă a deschide ușile veninului din aer și a-l absorbi cu toptanul“. În toate cazurile, o asemenea „întâlnire a aerului și veninului“ cu corpurile încinse transformă primejdia în fatalitate. A face baie, fără nesfârșite precauții, implică un mare risc.

Primenit de câteva ori pe zi

Când într-o dimineață de mai 1610, emisarul Luvrului îl găsește pe ducele de Sully, ministrul de finanțe al lui Henric IV, făcând baie la reședința sa de la Arsenal, îl imploră, împreună cu tot anturajul, să nu înfrunte aerul de afară: „Domnule, nu ieșiți din baie, căci mă tem că regele are atâta grijă de sănătatea dumneavoastră și are atâta nevoie de ea, încât, dacă ar fi știut că sunteți în această stare, ar fi venit el însuși „aici“, notează ducele în *Memoriile sale*, apărute în 1662. Trimisul lui Henric IV hotărâște să se întoarcă la Luvru, să-l informeze pe suveran și apoi să revină cu poruncile acestuia din urmă. Nimeni dintre cei prezenți la scenă nu se miră văzând că o atare situație perturbă relațiile dintre un rege și un ministru al său. Dimpotrivă, fiecare insistă ca Sully să nu se expună. Răspunsul lui Henric IV confirmă, de altfel, măsurile adoptate: „Domnule, regele poruncește să încetați de a mai face baie și vă interzice să ieșiți astăzi, căci domnul Du Laurens – medicul regelui – l-a asigurat că aceasta ar dăuna sănătății dumneavoastră“.

Jumătate de secol mai târziu, când medicii lui Ludovic XIV se

Între calitățile necesare pentru a fi frumoasă se număra și răbdarea

hotărâsc să-i facă baie regelui, motivele sunt explicit medicale. Pacientul cunoaște „tresăriri, porniri furioase, mișcări convulsive... urmate de erupții: pete roșii și violete pe piept“. Baia intervine în convalescență. Ea „umectează“ un corp căruia, în decurs de câteva zile, i s-a luat de opt ori sânge. Dar, nici în acest caz, nu lipsesc „precauțiile“:

În lipsa apei, curățenia era păstrată mai ales prin deasa schimbare a rufăriei

purgație și clismă în ajun, pentru a înlătura o eventuală supra-încărcare a stomacului (exces de lichid intern), pe care ar putea-o provoca apa infiltrându-se, repaus pentru a nu exagera fierbințelile, întreruperea tratamentului la cea mai mică indispoziție, pentru a preîntâmpina orice surpriză. „Am pus să se pregătească baia, regele a intrat în baie la ora zece, s-a simțit, tot restul zilei, îngreuiat de o durere surdă a capului, ceea ce nu i se mai întâmplase niciodată, și cu întregul corp într-o schimbare notabilă a stării în care se afla în zilele precedente. N-am vrut să mă înverșunez împotriva băii“. Tratamentul este oprit pe dată. Peste un an, Fagon, primul medic al regelui, recurge la el cu mare precauție, pentru câteva zile. Va fi pentru ultima oară. „Regele n-a vrut deloc să se obișnuiască cu baia de cameră“.

Astfel, baia poate avea un scop curativ, dar nu igienic. Datorită apei, capul se umple de aburi, nervii slăbesc, articulațiile sunt amenințate de inflamații persistente. Apa se infiltră, provocând numeroase dezechilibre.

În tot veacul XVII, curățenia este concepută ca o „purificare“, care se realizează mai ales prin primenire.

Nicicând aceasta nu a avut o asemenea importanță. Aceasta se vede și din prevederile regulamentelor instituțiilor școlare sau religioase. Începând din 1620, iezuiții își schimbă cămașa în fiecare săptămână; la sfârșitul sec. XVI, operația avea loc lunar. La Curte, norma este și mai riguroasă. Primenirea zilnică devine aici o obligație. În timpul

Frondei parlamentare¹, domnișoara de Montpensier trebuie să părăsească Luvrul cu o asemenea grabă, încât nu-și poate lua cuferele. La Saint-Germain, unde se refugiază toți fugarii – printre care și regina – aceeași situație. Domnișoara de Montpensier așteaptă zece zile ca un echipaj să-i aducă „comoditățile”. Între timp, obiceiurile ei de curățenie par compromise. Le păstrează totuși și consideră episodul suficient de penibil, pentru a-l nota scrupulos: „N-aveam rufe de schimb și mi se spăla cămașa de zi în timpul nopții”. Regele se primește de mai multe ori pe zi. Schimbă ansamblul îmbrăcămintei la întoarcerea de la plimbare sau de la vânătoare: „Aceste schimbări de haine, pălării, pantofi, peruci, ca și schimbarea cămășii de două sau de trei ori pe zi, erau o dovadă a dragostei regelui pentru confort”, notează Saint-Simon (1675-1755) în *Memoriile sale*.

Desigur că diferențierea socială își spune cuvântul în aceste practici. La țărani, primenirea rămâne cel mai adesea sezonieră. În regulamentele instituțiilor de caritate se menționează țesături grosolane, ca barcheturile, nu pânza de cămașă, singura care poate sugera curățenia.

Neobișnuitele virtuți ale parfumului

Acestor practici uscate li se adaugă aplicarea de miresme. „Veți căuta să combateți aerul stricat prin parfumuri sau mirosuri frumoase, care-și extind

virtuțile până în locurile cele mai ascunse ale trupului”, se prevede într-un îndreptar metodic de tratare a ciumei, apărut în 1658.

Parfumul nu numai că maschează mirosul urât, ci asanează, șterge murdăria, scoate miasmele. Simpla prezență a unui miros plăcut garantează curățenia. A fi curat înseamnă: a-ți pudra părul cu pudră de trandafir de diferite soiuri, de narcisă, de zambilă, de flori de portocal uscate, de migdale; a-ți întreține perucile și a-ți hrăni părul cu ajutorul esențelor și al uleiului de măsline, de migdale dulci, de iasomie, de chiparos; a-ți freca pielea cu săpunuri de Bologna sau de lămâie, de portocală, cenușii, negre; a-ți stropi fața și mâinile cu oțeturi de toaletă, cu apă de mii de flori, de „Neroli”², de bergamotă, de lămâie, de garoafe; a-ți împropăta tenul și a scoate petele roșii de pe obraz cu pomezi de flori; a folosi, de asemenea, pentru dinți și respirație, un amestec de scorțișoară și cuișoare cu miere, pastile și parfumuri pentru gură, din ambră, ghimbir, coriandru. A fi curat mai înseamnă să porți saculețe cu arome în reverele vestei sau în cutele rochiei, mănuși parfumate cu mosc, să-ți capturești pălăria cu petale de trandafir, cu praf de stânjeniei, să-ți parfumezi măștiile, medaliile, inelele cu pudră „Mareșal” (amestec aromatic pe bază de stânjeniei, flori de portocal, coriandru, trandafir și cuișoare), să fumezi tabacuri cu ambră, chitră, „cu miros de Malta”. A fi curat înseamnă, în sfârșit, să-ți îmbibi rufăria cu parfumuri. Spectatorii se înăbușă atunci când lacheii despațetează la Saint-Germain, în

1649, cuferele reginei, neîndrăznind nici să respire, înainte de a se aerisi cuferele.

Puterea de curățire a parfumului este atât de mare, încât poate merge până la dezinfectare. Există „parfumerii” retribuiți de magistratii municipali, pentru a răspândi mirosurile lor în casele ciudaților sau pentru a afuma pe trecătorii care se aventurează în cartierele infectate. Cămăși îmbibate în compoziții aromatice pot pune stavilă aerului contaminat. Trecătorii auți dispun, de altfel, de o adevărată panoplie de substanțe aromatice: bule bine mirositoare pentru urechi, vaporizatoare de ambră, produs aromatic întărit al inimii, care se trage pe nări. În ce-i privește pe cei săraci, ei se mulțumesc cu mirosul de oțet, care trebuie să „omoare” aerul infestat. Parfumul are deci o misiune igienică, dar și profilactică.

Răspândindu-se, parfumul formează un halo mirositor în jurul individului, pe care-l prelungește și înalță. Îi extinde ființa și sfera socială. Acesta este motivul pentru care orice persoană de calitate se cuvine să exale mirosuri care să o particularizeze. Parfumerii fac repede avere, produsele pe care le comercializează ei devenind tot mai diverse. Lui Ludovic XIV îi plac într-atât compozițiile aromatice, încât veghează personal la prepararea lor, devenind alergic la ele, prin abuz.

Acordând un rol important lenjeriei și parfumului, omul veacului XVII face – deopotrivă – dovada nu numai a unei „curățenii” superficiale ci totodată, și extrem de complexe. ■

Florentina DOLGHIN,
Adaptare după L'Histoire

¹ Tulburări civile care au avut loc în Franța, între anii 1648-1653. Nobilimea și Parlamentul, nemulțumite de consolidarea puterii regale, obținută prin politica centralizatoare promovată de Richelieu, au sperat să profite de minoratul lui Ludovic XIV (născut 1638), pentru a-și recăștiga vechile lor prerogative.

² Numele unei prințese italiene, dat florilor de portocal destinate distilării.

Din istoria trupelor de elită

Delta Force, Rangers, Spetnaz, S.A.S., Regimentul 9 grăniceri, Brigada antiteroristă. Unități de elită, cu destinație specială. Lista lor este mult mai lungă. Unele dintre ele sunt prezentate într-un serial difuzat pe Canalul TV Discovery, ce poate fi recepționat și la noi. Cel mai adesea, intervin în operațiuni cu caracter antiterorist. Atunci când situația o impune, pot desfășura operațiuni limitate de antigherilă, pot duce cu succes lupta în localități, pot executa incursiuni și lovituri-surpriză în spatele liniilor inamice.

Unități destinate unor operațiuni secrete, ele sunt tot mai intens mediatizate, uneori până la parodie. Exemplul cel mai elocvent îl constituie debarcarea, la 9 decembrie 1992, a unor unități de elită americane pe plajele din Somalia, sub reflectoarele CNN-ului și în absența oricărui dușman. O asemenea

mediatizare se datorează și goanei după spectaculos a mass-mediei.

Probabil că rolul unor asemenea unități va crește în viitor. Prin dispariția fostului U.R.S.S., au apărut noi focare de conflict. Ele s-au adăugat celor deja existente pe subcontinentul indian, în Africa, Orientul Mijlociu și Apropiat, Irlanda de Nord. Mișcările teroriste (puterice în Japonia, în Spania, dar și în alte țări din Europa de Vest) par a cunoaște o nouă activizare. Statele

Unite, relativ ferite de asemenea fenomene, au fost lovite de câteva drame ce au făcut – tot grație televiziunii – ocolul lumii. În plus, războiul devine tot mai mult o treabă pentru profesioniști.

Când au apărut asemenea unități de elită? Vom încerca o incursiune istorică, utilizând mai ales cartea lui Duncan Anderson, *Military Elites*, dar și alte surse bibliografice.

Un general cu mai puțin talent literar

Unități sau corpuri de elită au existat dintotdeauna în toate armatele din lume. În antichitate și evul mediu, caracterul aparte îl dădea nu atât destinația, cât originea membrilor aceluia corp. De altfel, pe atunci, războiul presupunea încă respectarea unor reguli, a unei anumite etichete chiar. Abia pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă întâlnim unități ce capătă o destinație nu tocmai ortodoxă. Printre primii care le-au folosit au fost britanicii. Ei au creat faimoasele unități de rangers, comandate de căpitanul Rogers, recrutate dintre coloniștii din America de Nord, în vremea războiului de șapte ani (1756-1763) ce a opus Franța, aliată cu Austria, Spania și Rusia, Angliei și Prusiei. O unitate similară au creat și în India, în zona frontierei de nord-vest. Dar ele au avut o

viață scurtă. Erau recrutate pentru un scop limitat în timp și demobilizate la încheierea conflictului.

În secolul trecut și la începutul acestuia, în rândul unităților de elită se însciau în primul rând cele destinate pazei familiilor regale (Brigada de gardă, în Marea Britanie, Garda prusacă imperială, Regimentul Pavlovski, în Rusia), Chasseurs d'Afrique, în Franța, sau Infanteria de marină în S.U.A. Cei recrutați în asemenea corpuri trebuia să corespundă unor exigențe fizice foarte stricte, se bucurau de un prestigiu aparte și purtau uniforme deosebite, bine croite și frumos împodobite. Dar rolul unităților de gardă era, cel mai adesea, unul pur decorativ. Nu îndeplineau misiuni specifice cu caracter aparte, pe teatrul de luptă, ci se limitau la participarea la parăzi și la un ceremonial aparte al schimbării gărzii.

Primul război mondial avea să modifice optica și a comandanților militari, dar și a opiniei

publice. Din nou, britanicii au făcut operă de pionierat. Și nu întâmplător. Marea Britanie a pierdut pe câmpurile de luptă aproape un milion de oameni, cel mai greu tribut de sânge plătit de insulari în vreun conflict până atunci. Aproape o generație întreagă de tineri a dispărut în patru ani de război. Faptele de arme săvârșite de un Lawrence (*Magazin istoric*, nr. 9/1995) – cel care credea că războaiele pot fi câștigate mai curând prin inteligență decât prin forță – au avut un impact deosebit. Între cei care au reținut lecția s-a aflat și tânărul ministru de război, Winston Churchill.

În martie 1919, pe când colonelul Lawrence era un adevărat erou al înaltei societăți londoneze, pe Unter den Linden defilau, în uralele multimei, 192 de călăreți îmbrăcați în kaki și cu pălării ce aveau borul drept ridicat în sus. Erau supraviețuitorii Schutztruppen din Tanganika. Șeful lor era generalul Paul von Lettow Vorbeck,

**STRICT SECRET,
ÎN DIRECT PE CNN**

care ar fi meritat o faimă la fel de mare cu Lawrence, dacă nu s-ar fi aflat în tabăra învinșilor. Este adevărat, el nu a dovedit talentul literar al britanicului, cartea sa de amintiri din Africa de Est fiind mai curând un manual de guerilă.

Curajoși și beți

În 1914, von Lettow Vorbeck se trezise pus în fața unei situații imposibile. Deși înconjurat de teritorii controlate de inamic și lipsit de posibilitatea de a primi ajutor din exterior, el a refuzat să capituleze. Dispunea de un efectiv de 2 732 oameni (260 germani, restul băștinași). Era hotărât să atragă în joc forțe britanice cât mai numeroase, împiedicând astfel distribuirea lor

Colonelul Thomas Eduard Lawrence într-o poză caracteristică, realizată de ziaristul american Lowell Thomas...

pe alte teatre de luptă. Pentru aceasta, și-a împărțit efectivele în 14 companii independente, fiecare având între 14-20 germani și câte 200 africani. Mobilitatea foarte mare le permitea să întreprindă raiduri la mare distanță sau să fie concentrate rapid în locul dorit.

În octombrie 1914, britanicii au debarcat 8 000 oameni în Tanganika. Von Lettow Vorbeck a concentrat patru companii, cu un efectiv de 1 000 oameni. A reușit să îi zdrobească, luând și 800 prizonieri. În anul următor, ca urmare a pierderilor suferite mai ales în rândul ofițerilor și subofițerilor, pe care nu avea cum să îi înlocuiască, von Lettow Vorbeck a fost obligat să își dividad forțele în secțiuni de câte 10 oameni, fiecare comandată de un german. Au întreprins raiduri până în Kenia, atacând calea ferată ce ducea în Uganda. Au provocat deraierea a peste 30 trenuri, au aruncat în aer 10 poduri, izolând practic Uganda de restul lumii.

În vara anului 1918, oamenii lui von Lettow Vorbeck erau urmăriți de 350 000 militari din Marea Britanie, India, Africa de Sud, Rhodesia, Belgia, Portugalia. Atunci când a aflat de armistițiul din 11 noiembrie, comandantul german dispunea încă de suficiente resurse pentru a continua lupta: 2 000 de oameni. Le provocase britanicilor pierderi de 80 000 oameni.

Pe teatrele de luptă europene, războiul de poziții părea să lase puțin loc unor acțiuni de genul celor desfășurate de un Lawrence sau von Lettow Vorbeck. Totuși, încă din 1915 apăruse deja o categorie aparte de luptători: cei care executau raiduri în tranșeele inamice. Asemenea echipe erau formate din geniști, grenadieri și infanteriști plini de curaj (adesea, foarte beți). La început, rostul lor era să creeze breșe prin sistemul de fortificații al inamicului. Geniștii aruncau în aer cazematele cu încărcături explozive foarte puternice, grenadierii azvârleau cât de multe

grenade puteau, iar infanteriștii atacau la baionetă. Prin spărtura astfel formată se strecura apoi grosul forțelor atacatoare. Pentru uzul lor s-au creat arme noi: mitraliere mai ușoare, aruncătoare portabile de grenade și de mine, aruncătoare de flăcări. Spre sfârșitul războiului, Hugo Schmeiser a creat pistolul-mitralieră, iar generalul de brigadă american J. T. Thompson a inventat prima armă automată cu încărcător-tambur. În armata britanică, membrii echipelor de asalt erau recrutați pe bază de voluntariat. Descoperind repede că numărul victimelor din cadrul unor asemenea unități nu era — în ciuda așteptărilor — foarte mare (în primul rând datorită elementului surpriză, care împiedica o ripostă coerentă), voluntarii nu lipseau.

Usturătorul preț al succesului

Și francezii și italienii au creat asemenea unități. Dar cei care le-au dat dezvoltarea maximă au fost germanii. La sfârșitul anului 1915, batalionul căpitanului Willy Rohr a fost complet reechipat cu ultimele invenții în materie de armament, noi uniforme, inclusiv un soi de armuri care protejau contra schijelor. Detașamentul de asalt Rohr a fost prima unitate creată anume pentru operații de acest gen. A fost utilizată în bătălia de la Verdun, în 1916. Artileria germană obligase pe francezi să își subțieze foarte mult linia frontului. Era o invitație pentru oamenii lui Rohr ca să se „infiltreze”. De altfel, germanii nu aveau încă un cuvânt pentru a desemna acest gen de operație. Dar în cel mai scurt timp, toți combatanții găsiseră echivalentul verbului francez *infiltrer*.

În același an, 1916, generalul Erich von Ludendorff a făcut o inspecție pe frontul de Vest. A fost atât de impresionat de posibilitățile Detașamentului Rohr, încât la începutul anului următor a ordonat transformarea

unor divizii întregi în unități de asalt. Pe termen scurt, măsura a dat rezultate. În septembrie 1917, asemenea divizii, cu sprijinul unor bombardamente masive de artilerie, i-au înfrânt pe ruși la Riga, în octombrie pe italieni la Caporetto, iar în noiembrie i-au respins pe britanici la Cambrai. Suita de succese s-a dovedit fatală în final.

În iarna 1917-1918, toți ofițerii, subofițerii și soldații care aveau suficientă experiență și întruneau calitățile fizice necesare au fost concentrați în divizii de asalt. Aproape un sfert din armata germană de pe frontul de Vest a fost absorbită în acest proces. Dar noile unități nu se puteau compara totuși cu Detașamentul Rohr. În fond, crearea unor mari unități de acest tip contrazicea principiul elitelor.

La 21 martie 1918, germanii au lansat „Ofensiva victoriei”, contra Armatei a cincea britanice. Pregătirea de artilerie a fost executată de 11 000 guri de foc. Trupele de asalt au cucerit pozițiile inamice. În lunile următoare, Ludendorff a repetat manevra. Pierderile suferite de unitățile sale s-au dovedit de nerecuperat. Liniile britanice au dat înapoi, dar nu s-au rupt. La sfârșitul lunii iulie, efectivele diviziilor de asalt erau decimate. Ludendorff era primul comandant din secolul XX care plătea prețul proastei utilizări a trupelor de elită.

Viitorul lor era însă asigurat. Deja, Royal Navy își crease propriile unități de comando. La 24 noiembrie 1917, viceamiralul Roger Keyes prezenta superiorilor săi planul unui atac-surpriză contra bazelor de submarine germane de la Zeebrugge și Ostende, pe coasta belgiană. La 23 aprilie 1918, 70 nave porneau pe mare. Cu puțin înainte de miezul nopții, ajungeau în fața coastei belgiene. Numai că detașamentul destinat atacării obiectivului Ostende nu a reușit să identifice intrarea în port și a abandonat.

Nu este pentru cine se pregătește

La Zeebrugge, pândarii germani au observat cu surprindere cum din ceață a răsarit, drept în fața lor, o navă de război britanică. Căpitanul Carpenter, comandantul bătrânului crucișător „Vindictive”, a deschis focul asupra bateriilor germane de coastă. În același timp, pasarele au coborât la dig, debarcând trupe puternic înarmate. În paralel, mai la sud, un mic echipaj de voluntari manevra un vechi submarin – plin cu explozibil – sub viaductul ce unea digul cu uscatul. După ce au reglat detonatorul, oamenii s-au urcat într-o barcă și au văslit cât au putut de repede. Explozia care a urmat a proiectat o jerbă de flăcări la aproape 2 km în aer.

De fapt, până atunci britanicii urmăriseră doar să abată atenția germanilor de la adevăratul lor obiectiv. Vechile crucișătoare „Thetis”, „Intrepid” și „Iphigenia” au pătruns în port, îndreptându-se cu maximă viteză spre canalul pe unde ieșeau în larg submarinele. „Thetis” a atins fundul mării când se găsea încă în port, dar celelalte două nave au reușit să se sabordeze la intrarea canalului.

Keyes a devenit un erou național. Lucrul poate părea ciudat dacă ținem cont că în 48 ore nemții reușiseră să curețe intrarea în port. În plus, în acțiune au pierit sau au fost răniți 750 oameni, ceea ce i-a îndemnat pe mulți istorici să compare operațiunea cu sinucigașul asalt al brigăzii de cavalerie ușoară în timpul războiului din Crimeea. La începutul anului 1918, Germania venea după o suită de victorii și părea pe punctul să triumfe. Atacul s-a produs într-un moment când moralul britanicilor atinsese cote îngrijorător de scăzute.

Au existat încercări, în timpul primului război mondial, de a crea unități de elită aeropurtate. Condiții tehnice au împiedicat realizarea unor asemenea proiecte. Abia în 1918 s-au putut executa salturi controlate cu

...și corespondentul său din armata germană, generalul Paul von Lettow Vorbeck, cu puțin înainte de izbucnirea primului război mondial

parașuta, prin manevrarea suspendantelor. Lipseau și avioanele de transport capabile să ducă deasupra obiectivului oameni și materiale. Cel mai ambițios proiect a aparținut generalului maior William Mitchell, comandantul forțelor aeriene americane din Franța. Atunci când l-a prezentat, comandantului Corpului expediționar american, generalul Pershing, în octombrie 1918, părerea comună printre Aliați era că războiul avea să dureze până în 1920. Mitchell s-a gândit la un atac aeropurtat, care să răstoarne situația pe front și să grăbească sfârșitul războiului. Divizia 1 infanterie urma să înceapă antrenamentele pentru salturi cu parașuta. Pentru transportarea ei în spatele liniilor inamice era nevoie de aproximativ 200 aparate Handley Page V/1500. Pershing n-a fost deloc entuziasmat de îndrăzneala planului. În plus, un număr atât de mare de avioane nu putea fi obținut decât anul următor. Încheierea armistițiului în noiembrie 1918 a îndepărtat orice perspectivă de realizare a planului. Dar ideea generalului Mitchell a avut – după cum vom vedea – ecou la Moscova și Berlin. ■

(Va urma)

Adaptare de Dorin MATEI

1914-1918. AUSTRALIA AJUTĂ FRANȚA

La 4 august, 1914, când Anglia a declarat război Germaniei, Parlamentul federal al Australiei a propus Amiralității britanice să-i pună la dispoziție o flotă și să înroleze, să echipeze și să întrețină un corp expediționar de 20 000 oameni pentru a servi în Europa. În cei patru ani ai conflictului, acest corp a participat la numeroase operațiuni, adesea decisive. Un prim contingent, urmat curând de al doilea, egal ca număr (în total vreo 40 000 oameni) a sosit în Egipt, chiar la sfârșitul anului 1914, formând, împreună cu unitățile neo-zeelandeze, un corp de armată denumit Anzac (Australian New-Zeelander Army Corp).

Curând, trupele australiene s-au imbarcat pentru Dardanele, unde, în martie 1915, aveau să fie serios încercate în luptă, în timpul atacului general al flotei franco-engleze asupra strâmătorii. Două nave franceze („Bouvet” și „Gaulois”) și trei engleze („Ocean”, „Inflexible” și „Irresistible”) au fost scufundate aici. Așa a început povestea faptelor de vitejie ale acestor „soldați de la capătul lumii”.

În imagine: soldați australieni pe frontul francez.

Reorganizat, reechipat și puternic întărit, Corpul 1 de armate Anzac a sosit, în martie 1916, în Franța. El a intrat imediat în rutina vieții de tranșee, întreruptă de raidurile frecvente asupra liniilor germane. În iulie același an, australienii au cunoscut în sectorul Somme prima lor angajare serioasă, în timpul atacului de la Pozières, poziție puternic fortificată și îndărătnic apărată de germani. După trei zile de lupte atroce, orașul le-a revenit.

În 1917, australienii au ajuns din nou în focul evenimentelor: pe frontul pentru orașul Bapaume, ocupat de germani încă din septembrie 1914 și recucerit în martie 1917. În vara aceluiași an, infanteriștii și artileriștii Anzac-ului au cules elogii la Ypres (mai ales în primele trei săptămâni ale înfruntării). Angajați pe frontul belgian, în septembrie același an, ei au realizat o importantă străpungere în zona Glencorse și au făcut peste 1 200 prizonieri în timpul ofensivei din pădurea Polygon.

La sfârșitul lunii martie 1918, diviziile 3 și 4 australiene au fost mobilizate în regiunea Amiens, pentru a frâna ultima ofensivă

germană asupra Parisului. Ocupând înălțimile ce domină râul Ancre, trupele celor două formațiuni, susținute și de cele ale Diviziei 5, au respins, pe 27 martie, douăsprezece valuri succesive inamice. Ambele tabere au înregistrat pierderi considerabile.

În același timp, Divizia 1 Anzac contribuia la oprirea înaintării germanilor la Hazebrouck și la respingerea lor în satul Meteren, nu departe de Dunkerque. Pentru toate aceste acțiuni-fulger, generalul Birdwood, comandantul Corpului australian, a primit felicitări.

Sprîjiniți de tancuri și, pentru prima oară, de contingente americane, soldații din Anzac au cucerit, la 4 iulie 1918, așezarea Hamel, unde și-au consolidat ulterior pozițiile. Trei zile mai târziu, președintele Clemenceau i-a felicitat pentru această acțiune, în care au fost luați 1 900 prizonieri.

Toate aceste acțiuni de luptă au demonstrat reala valoare militară a celor 321 000 combatanți australieni pe frontul european, care au înregistrat circa 60 000 morți, dintre care 3 000 ofițeri.

F. D.

C A M E R U N :

AFACEREA

FELIX

În cadrul imperiului colonial francez, Camerunul reprezintă un caz particular, la fel cum a fost Kenya în cadrul celui britanic (Magazin istoric, nr. 10/1997). Inițial colonie germană, el va fi ocupat de aliați în 1916. Printr-un acord bilateral, semnat la 4 martie 1916, puterile învingătoare convin asupra împărțirii Camerunului: Anglia preia zona occidentală, cu o suprafață de 89 720 km² (împărțită în Camerunul britanic de Nord și Camerunul britanic de Sud, ambele alipite Nigeriei), în timp ce Franța își

Roland Pré un om rigid și suspicios

Formată în anii interbelici, elita cultă autohtonă este conștientă de specificitatea Camerunului. De aceea, revendicarea independenței se produce aici mai devreme decât în alte teritorii franceze, dezideratul vieții libere fiind legat de voința refacerii unității cameruneze. Vârful de lance al curentului contestatar îl reprezintă primul partid politic local, L'Union des Populations du Cameroun (Uniunea populațiilor din Camerun - U.P.C.), constituit la 10 aprilie 1948.

În fruntea U.P.C. se află oameni cu o puternică personalitate. Președintele partidului este juristul Ruben Um Nyobé, format ca militant la școala sindicalismului comunist francez (celebra Confédération Générale du Travail - C.G.T. (Confedera-

ția Generală a Muncii). Rolul de secretar general îl exercită medicul Félix Roland Moumié, un pasionat de filosofia marxistă, cu declarate afinități pentru scrierile lui Mao Zedong.

Datorită pozițiilor tranșante în privința independenței și reunificării, U.P.C. este considerat „forța politică cea mai radicală din Africa franceză”. Având în vedere programul partidului și „antecedentele” liderilor săi, francezii acuză U.P.C., în mod repetat, de a fi „complicele comunismului” în Africa ecuatorială.

În anii războiului rece asemenea acuze reprezentau o obișnuință. Astăzi literatura în domeniu ne oferă o altă optică. Astfel, Elio Comarin, un specialist al problemei, consideră neîntemeiate aprehensiunile francezilor, deoarece „nici U.R.S.S. și nici R.P. Chineză nu au ajutat U.P.C.”. La rândul său, istoricul zairez Elikia M'Bokolo

MOUMIÉ

însușește partea orientală, cu o întindere de 432 000 km² (4/5 din fostul „Kamerun” german).

Din anul 1922, Camerunul divizat se află sub mandat de tip B, administrat de cele două puteri, iar din 1946, sub dublă tutelă. Conform regulilor stabilite de Societatea Națiunilor și apoi de O.N.U., statutul teritoriilor mandatate, ulterior tutelate, nu se confunda cu cel al coloniilor. Dar, eludând normele fixate de forurile mondiale, Franța pune semnul egalității între Camerun și celelalte posesiuni de peste mări.

consideră că, în mod cert, „U.P.C. nu era un partid comunist. Cea mai bună denumire pentru ideologia sa este aceea de naționalism revoluționar”, conchizând că „radicalizarea pozițiilor U.P.C. s-a datorat, în mare măsură, atitudinii ostile a colonizatorului”.

Evenimentele din Camerun iau o turnură dramatică în cursul anului 1955. La 24 mai, U.P.C. cheamă populația din Douala (oraș-port, principalul centru economic al teritoriului) la o demonstrație pașnică, în favoarea independenței și a reunificării. O coincidență nefericită face ca rezident francez la Yaoundé să fie Roland Pré, un om rigid, suspicios, ce vede în fiecare camerunez un potențial conspirator.

Pentru a nu scăpa situația de sub control, el încearcă să împiedice manifestația U.P.C. Intervenția forțelor de ordine generează grave incidente, soldate cu 26 morți (din care doi

europeni) și 114 răniți (surse neoficiale indicau chiar 125 de victime). Perseverând în miopia sa politică, R. Pré complică lucrurile prin interzicerea U.P.C., la 13 iulie 1955. Simțindu-se amenințați, liderii partidului se refugiază peste graniță: F. Moumié în Camerunul britanic, mai apoi în Egipt și, de aici, în Guineea, iar Um Nyobé în Nigeria. Dar destinul îi va urmări pretutindeni.

Prin promisiuni ademenitoare

Nyobé păstrează legătura cu militanții din ilegalitate ai partidului. Mai mult, în vara lui 1956, el se reîntoarce, clandestin, în Camerun, reaparitia lui dând semnalul unei ample răscoale anticolonialiste, considerată „singura insurecție populară durabilă din teritoriile franceze”.

Pentru a contracara mișcarea declanșată de U.P.C., autoritățile franceze își apropie partidul rival, „Le Bloc Démocratique Camerounais” (B.D.C.), condus de André-Marie Mbida. În urma alegerilor organizate la 23 decembrie 1956, Mbida este desemnat prim-ministru al unui guvern semiautonom. Adversar ireductibil al U.P.C., Mbida declanșează o campanie de represiune pe scară largă. Numai că, spre în satisfacția premierului, revolta se amplifică în cursul anului 1957.

În acest context, Adunarea Legislativă locală procedează la o redistribuire a responsabilităților: la 18 februarie 1958, Mbida este demis, fiind înlocuit cu adjunctul său, Ahmadou Ahidjo, un puternic senior din nord, descris de reputatul africanist Philippe Decraene ca „un om rezervat și secret, care inspiră o teamă reverențioasă...” O simplă substituție de persoane nu poate disipa însă imensa suspiciune din societatea cameruneză. Prin urmare, luptele continuă.

Ahidjo are multiple relații la Paris, de pe vremea când a fost

deputat în Adunarea Uniunii Franceze (1953-1956). El obține un larg sprijin pentru anihilarea gherilei, atât din partea clasei politice franceze, cât și a armatei și serviciilor secrete metropolitane. Astfel, „tehnicienii” săi francezi, dirijați de căpitănul Agostini și inspectorul Conan, reușesc ca, prin tortură sau promisiuni ademenitoare, să obțină, de la insurgenți capturați, o serie de informații, dintre care una capitală: locul ascunzătorii lui Um Nyobé.

Pe baza acestor date, satul natal al președintelui U.P.C., Boumnyébél, în ținutul Bassa, este luat cu asalt, în ziua de 13 septembrie 1958. Iată cum redă căpitănul Agostini episodul, consemnat de istoricul Georges Chaffard: „Deodată, trăgătorii ciadieni dau peste patru oameni ascunși în tufișuri, care încearcă să scape fugind. Unul dintre ei poartă o servietă voluminoasă. În raportul său verbal, sergentul major va spune că l-a remarcat imediat ca pe un «intelectual» și că a făcut observațiile reglementare. Și, cum toți fugarii continuau să alerge, a dat ordin de tragere. Toți au căzut”. Acel „intelectual”, a cărui servietă „s-a pierdut”, este președintele U.P.C. Așa cum subliniază Robert Cornevin, cu Um Nyobé pierde „una dintre figurile politice dominante ale Africii Negre a anilor '50”.

Bechtel, agentul reactivat

Eliminarea fizică a lui Nyobé nu are însă efectul scontat. Militanții U.P.C. continuă lupta, sub ordinele din exil ale lui F. Moumié. În anii 1959-1960 se declanșează a doua insurecție antifranceză. Și de această dată, reacția forțelor guvernamentale, înecate de ofițeri francezi, se dovedește nemiloasă: în primele luni ale anului 1960, cinci batalioane curăță pădurile din regiunea Sanaga și reprimă în mod brutal pe rebeli. Se înregistrează mii de morți și mai

multe zeci de sate sunt incendiate și rase de pe fața pământului. Mulți ofițeri vor admite, mai târziu, că o asertivă baie de sânge ar fi putut fi evitată.

Tragedia cameruneză se alătură altei grave probleme cu care se confruntă cea de-a IV-a Republică franceză: criza algeriană. Se știe că impasul provocat de evoluțiile din Algeria a determinat o spectaculoasă revenire în arena politică a generalului Charles de Gaulle și instituirea celei de-a V-a Republici. Conștient de necesitatea reformelor, generalul poruncește la redefinirea raporturilor dintre Franța și posesiunile de peste mări.

Noua construcție, cunoscută sub numele de „Comunitatea franceză”, nu-și atinge scopul; în loc să perpetueze gloria colonială a Franței, ea determină o ardere a etapelor pe calea inevitabilă a emancipării posesiunilor africane. În acest context, guvernul de la Paris consimte să acorde independența Camerunului, la 1 ianuarie 1960. Dar, tot în 1960, se produce un eveniment care frământă și astăzi conștiințe în Franța: asasinarea lui Félix Moumié.

Liderul din exil al U.P.C. s-a stabilit la Conakry, în Guineea lui Sékou Touré (cel care l-a sfidat pe generalul de Gaulle, respingând termenii Comunității și proclamând independența țării sale, la 2 octombrie 1958). La 15 octombrie 1960, Moumié se află în Europa, la Geneva.

De multă vreme este ținta serviciilor secrete franceze („Le Service de Documentation Extérieure et de Contre-espionnage” – S.D.E.C.E. Serviciul de documentare externă și de contraspionaj), care reușesc să infiltreze în anturajul său pe William Bechtel, un agent reactivat. Bechtel este un fel de „om de serviciu”, ce rezolvă „situațiile murdare”. Pretexând a fi ziarist, ce simpatizează cu cauzele drepte, el se împrietenește cu Moumié. Sejurul elvețian al liderului rebel camerunez se dovedește prilejul

fatal prin care S.D.E.C.E. își finalizează planul: Moumié este otrăvit cu taliiu, de către Bechtel, în Restaurantul „Le Plat d'Argent”, din orașul de pe malul lacului Lemane.

Incisiva revistă franceză *L'Événement du Jeudi* revine asupra circumstanțelor asasinatului de acum trei decenii și jumătate, în mai 1991 și ianuarie-februarie 1992. Penetrantul ei analist, Pascal Krop, se întreabă cine a ordonat acest asasinat: generalul de Gaulle, Jacques Foccart (consilierul pe probleme africane al generalului, aflat în umbra a numeroase conspirații din statele africane francophone, devenite independente în 1960) sau premierul Michel Debré? Și tot P. Krop răspunde: „Nu o vom ști, fără îndoială, decât după mai multe zeci de ani, termenul necesar deschiderii arhivelor celor mai secrete ale celei de-a V-a Republici”.

Există însă o certitudine: în septembrie 1960, „patronul” S.D.E.C.E., generalul Grossin, este convocat la Matignon (sediu guvernului francez), unde primește „ordinul de a-l executa pe Moumié”. Faptul este confirmat de declarația, sub anonim, a unui ofițer superior din S.D.E.C.E.: „Am folosit în această afacere pe William Bechtel, unul din cei mai vechi agenți ai noștri. El l-a invitat pe Félix Moumié să cineze împreună într-un restaurant din Geneva, în orașul vechi. Acolo i-a turnat în vin taliiu, o otrăvă care omoară fulgerător”.

Și astăzi se aud voci care vor să-l discolpe pe asasin. De aceea revista citată reliefează câteva dovezi irefutabile, ce sunt utilizate și de Elio Comarin, în tomul al treilea, din *Dossiers secrets de l'Afrique contemporaine* (Dosare secrete ale Africii contemporane) editat în anul

1991, de prestigiosul grup de presă „Jeune Afrique”: în locuința „cu două ieșiri”, părăsită precipitat de Bechtel în seara zilei de 15 octombrie 1960, s-au găsit „un carnet de notițe (cu adrese ale unor persoane urmărite de S.D.E.C.E.), o listă cu diferite moduri de a ucide un om, fără a lăsa urme și, într-un buzunar al vestei sale abandonate, fragmente de... taliiu”.

Combatanții U.P.C. reacționează la asasinat. Ei declanșează a treia mare ofensivă împotriva regimului, „în scopul obținerii unei independențe reale pentru Camerun”, cum spun ei. Francezii, în virtutea acordului secret comun de cooperare militară (intrat în vigoare la 1 ianuarie 1960), vin din nou în ajutorul președintelui Ahidjo. Rolul-cheie în represiune îl joacă doi ofițeri din armata generalului de Gaulle: colonelul Noiré, desemnat consilier personal al președintelui Ahma dou Ahidjo, și căpitanul Leroy, responsabilul trupelor anti-gherilă.

Iată mărturisirile lui Max Bardet, pilot de elicopter, prezent în Camerun spre finalul înăbușirii acestei mișcări, consemnate tot de Pascal Krop: „În doi ani armata regulată a ocupat țara bamileké, din sud până în nord, pustiind-o complet. Au masacrat între 300 000 și 400 000 de oameni. A fost un adevărat genocid. Satele au fost rase de pe suprafața pământului, ca pe vremea lui Attila. Aceasta pentru a fi pe placul președintelui Ahidjo, datorită căruia Camerunul păstra strânse relații cu Franța”.

Ultimii lideri rebeli, Ossende Afana și Ernest Quandié, sunt capturați și eliminați pe parcursul deceniului șapte. Sub președinția fermă a lui Ahidjo, Camerunul își regăsește stabilitatea și devine cea mai prosperă țară din regiune. Însă rănilor provocate de evenimentele evocate sunt atât de adânc fixate în memoria colectivă, încât durerea lor va mai urmări câteva generații. ■

Um Nyobé – „un simbol al revindicării naționale”

Jacques Foccart, eminență cenușie a Palatului Elysée în probleme africane

Președintele Ahidjo, citind proclamația de independență, la 1 ianuarie 1960

Viorel CRUCEANU

DIN ISTORIA BIRULUI

TRIBUT LA TURCI		IMPOZIT		NADA!			A SE ALATURA	
IMPOZIT PE CAP DE LOCUITOR		SE PLATEA DE NEGUSTORI ȘI MESERIAȘI		OBLIGAȚII ÎN BANI ȘI NATURA			BIR CE SE PLATEA PENTRU FUGARI	
UNEORI				DARA!			A ÎNCASA O SUMA DE BANI	
DESTIN				A URMĂRI CEVA (POP)				
			COTA PARTE DE BIR DUPA AVERE					
			REGIMURI					
A SE SUPUNE						ÎNCEPE AUSTERITATEA!		
CETAȚEAN (FIG.)						EMANA!		
LIMITATE							ÎN SATE!	
							VOCE DE FEMEIE	
	FRICA						CONTRI- BUABILI ÎN TRECUT	
	SLUJBĂȘI CARE LUĂU IMPOZITELE							
				CĂRUNT				ARENDAȘI ȘI VATAFI PARVENIȚI
				HĂRTIE DE VALOARE				
OM EPUIZAT (FIG.)		ÎN TEBĂ!				OBICEI		
OM SUBJUGAT		OBIECT DE TORTURAT PT. RAI PLATNICI				BAT PE CARE SE TINEAU „EVIDENȚELE”		
			SENTIMENTE DE GROAZA					
			ÎNCINS					
TIHNIRE (POP.)							APAR PRIMELE NORME!	
CEARTĂ (FAM.)								
				NAVA CU PÂNZE ÎN TRECUT				
				ÎN AVAN!				
„DE PADURE” (ELEM. DE COMPUNERE)							ÎNCEP COLECTĂRILE!	
DUBLU								
		IMPOZITE ÎN TRECUT						

Dumitru CIREAȘĂ

DIALOG CU CITITORII

La hotar de Nou An, numeroși cititori și colaboratori, prieteni și susținători ai revistei din țară sau din alte colțuri ale lumii, unde Magazin istoric este așteptat cu interes, au ținut să ne împărtășească gândurile lor însoțite de frumoase urări pentru revistă și echipa ei.

Le mulțumim tuturor, cu convingerea că, împreună ca și până acum vom reuși ca și în 1998 Magazin istoric să se îndrepte, lună de lună, spre casele și inimile cititorilor.

LA GENEVA

Revista Căminul românesc, „foaie de legătură a românilor din Elveția“, care apare la Geneva, în nr. 3 (63), septembrie 1997, salută sosirea la Berna a d-lui Radu Boroianu ca ambasador al României în Elveția, publicând un interviu cu diplomatul român.

FAMILIA

Biserica ortodoxă română din Vladimirova-Petrovasăla, din Iugoslavia, editează periodicul Familia (redactor șef TRAIAN TRIFU CĂTA).

Fondată în 1910, publicația se află în cel de-al patrulea an al noii sale serii. Recent, am primit nr. 3(15), din luna septembrie 1997. În paginile ei, informații atât din viața locuitorilor așezării, cât și despre cei stabiliți în Canada sau S.U.A. Un grupaj de documente din 1808 și o cronică a corului din Petrovasăla, la 95 ani de la înființare, evocă trecutul localității.

ISTORIA ROMÂNEASCĂ LA SOLINGEN

O plăcută surpriză ne-a parvenit din Republica Federală Germania. Rotary International – instituție mondială de celebritate, având mii de cluburi cu peste 1 200 000 membri – a organizat la Solingen, la 30 septembrie 1997, o audiență specială la care prof. dr. CAROL STIEBER (președinte al filialei în exercitiu 1989-1990) a conferențiat despre

Bucureștii de ieri și de astăzi. Impresiile medicului și omului de cultură originar din România (distins cu cea mai importantă distincție a lui Rotary International, „The Paul Harris Fellowship“) care trăiește în prezent la Köln, dar a locuit mulți ani la Solingen, au fost însoțite de numeroase postere și diapositive dintre care multe furnizate de Magazin istoric. După expunere, intelectualii prezenți au discutat despre prezentul și viitorul României.

DIN CANADA

Societatea napoleoneană internațională din Canada (președinte BEN WEIDER, președinte de onoare, prințul ALBERT DE MONACO) își informează periodic cititorii despre ultimele publicații care se ocupă de domeniul istoric căreia i s-a dedicat și societatea. Am primit astfel la redacție ultimul număr din Journal of the War of 1812 (Revista războiului din 1812).

Publicația, după cum o arată titlul, găzduiește în paginile ei articole, studii, documente, iconografie ș.a. consacrate războiului dintre S.U.A. și Marea Britanie (18 iunie 1812 și 24 decembrie 1814).

ÎN RECEA

Dl. economist pensionar VIRGIL ALDEȘIU, în vârstă de 84 de ani, din București, face o rectificare pe marginea celor scrise despre Aurel Vijoli în nr. 5/1997, p. 33: s-a născut nu în Râșnari Sibului, ci în com. Recea, jud. Brașov, de la poalele munților Făgărașului.

Subsemnatul – continuă corespondentul nostru –, pe lângă faptul că sunt chiar ceva rudenie cu Aurel Vijoli, sunt născut în com. Voivodeni, la 8 km de Recea, și cunosc toată familia Vijoli.

Și eu am fost salariat al B.N.R., din 18 noiembrie 1938, până la 15 aprilie 1954, când s-a făcut ultima serie de „primenire“ a personalului. Întrucât nu au putut din nici un motiv să-mi desfășoare contractul de muncă, m-au transferat ca inspector general

al B.N.R. în regiunea Bârlad. Am refuzat și mi-am găsit serviciu la o direcție a Consiliului de Miniștri, unde mi s-a dat transfer.

Mai precizez că Aurel Vijoli a lucrat un timp, cam prin anii '30, ca delegat al B.N.R. la Comisia valutară din cadrul Ministerului economiei naționale.

CONTINUITATE

Dl. CRISTIAN CÂRMACIU, din Onești, a moștenit colecția completă Magazin istoric de la tatăl d-sale, stins din viață la sfârșitul lui 1996. În amintirea lui – scrie cititorul nostru – și a vechii mele pasiuni pentru istorie, am hotărât să păstrez abonamentul, continuând colecția.

CLIO DIVERTISMENT

Dl. col. (r) IOAN MARINESCU, din Craiova, ne scrie despre interesul d-sale pentru istorie pe care îl datorează prof. Dumitru Tudor, pe care l-a avut descăla la Liceul „Mihai Viteazul“ din București, în anii 1939-1947.

Totodată cititorul nostru ne trimite și primul număr al revistei Clio divertisment, în care sunt publicate și multe careuri rebus pe teme de istorie.

CERERI ȘI OFERTE

IULIAN MARA, com. Sălcua, Jud. Alba, solicită: nr. 2/1967; oferă: nr. 9/1967; 9/1970; 4/1987; 3, 5, 8/1990; 1, 3, 6/1994.

ION C. SALĂGEAN, str. Aleea Rozelor, nr. 12, ap. 6, Iași, solicită: nr. 11/1974; 2, 3, 6, 7, 9, 12/1988; 1-3, 5, 8-12/1989; 2-9, 11, 12/1990.

PETRU ȘOVA, Șos. Iancului, nr. 35, bl. 104, ap. 7, București, oferă colecția completă.

ADOLF MINUȚ, str. 1 Decembrie 1918, bl. 40(58), ap. 27, Piața Neamț, oferă colecția 1967-1990.

VASILE COSTEA, str. N. Bălcescu, bl. 1 F, ap. 11, Târnăveni, jud. Mureș, oferă colecția 1967-1989.

ION LEON VLAD, str. Oborului, nr. 1, bl. AB-3, ap. 60, Brăila, solicită: nr. 8/1986; oferă: nr. 11/1968; 1, 6, 11, 12/1982; 11/1983; 4/1984; 12/1985; 1, 8/1992; 6/1993.

CONTENTS (Romanian History) M. Manoilescu The Model of Europe • J.L. Sanmartin, R.R. Florescu, E. Bădescu The 1859 Union • **A.L. Duțu, F. Dobre** Romanian Generals as P.O.W. • **G. Gafencu** The Exile acts for the Marshall Plan • **P. Sfetcu, L. Beta** Gh. Gheorghiu-Dej – I.B. Tito: Behind Closed Doors • **D. Tănăsescu** Members of the Nomenklatura and Artists under Scrutiny • **I. Scurtu, T. Dumitrescu** Zaharia Stancu excluded and reinstated in the Communist Party • **I. Lăcustă** 1952. The Cinematography reports to the Council of Ministers • **I. Hudîță** Recollections • **T. Pokivallova** The Litvinov Committee about Transylvania • **V. Tudor** Marina Știrbei – a Princess of Aviation • **A.-Silvan Ionescu** Fancy Dress Ball at Painter Aman • **M. D. Ciucă** Ion Antonescu under inquest • **N. Cajal** Romanian Humanism • **I. I. C. Brătianu** (1864-1927)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Manoilescu Le modèle de l'Europe • J.L. Sanmartin, R.R. Florescu, E. Bădescu L'Union de 1859 • **A.L. Duțu, F. Dobre** Les Généraux Roumains prisonniers de guerre • **G. Gafencu** L'Exil roumain soutient le Plan Marshall • **P. Sfetcu, L. Beta** Gh. Gheorghiu-Dej – I.B. Tito: derrière les portes fermées • **D. Tănăsescu** Des hommes politiques et des artistes dans le vœu du Parti Communiste Roumain • **I. Scurtu, T. Dumitrescu** Zaharia Stancu exclu et réintégré dans le parti communiste • **I. Lăcustă** 1952. La cinématographie rapporte au Conseil des Ministres • **I. Hudîță** Souvenirs • **T. Pokivallova** La Commission Litvinov examine le problème de la Transylvanie • **V. Tudor** Marina Știrbei – une princesse de l'aviation • **A.-Silvan Ionescu** Bal chez le peintre Aman • **M. D. Ciucă** Ion Antonescu enquêté • **N. Cajal** L'humanisme roumain • **I. I. C. Brătianu** (1864-1927)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Манойлеску Модель Европы • Ж.Л. Санмартин, Р.Р. Флореску, Е. Бădescу Объединение 1859 г. • М.Д. Дуцу, Ф. Добре Румынские генералы военнопленные • Г. Гафенку Румынская эмиграция поддерживает план Маршалла • А.Л. Дуцу, П.Сфетку, Л.Бета Г.Г. Георгиу-Деж – И.Б. Тито: позади закрытых дверей • Д. Тăнаеску Политики и артисты – цель РКП • И.Скурту, Т.Думитреску Захария Станку выгнан и опять принят в РКП • И.Лăкустă 1952. Кинематография докладывает перед Советом Министров • И.Худіца Воспоминания • Т.Поквайлова Комиссия Литвинова о Трансильвании • В.Тудор Марина Штирбей – принцесса авиации • А.Силван Ионеску Бал у художника Амана

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Manoilescu Modell Europa • J.L. Sanmartin, R.R. Florescu, E. Bădescu Die Vereinigung von 1859 • **A.L. Duțu, F. Dobre** Kriegsgefangene rumänische Generäle • **G. Gafencu** Der rumänische Exil unterstützt den Marshall-Plan • **P. Sfetcu, L. Beta** Gh. Gheorghiu-Dej – I.B. Tito: Hinter geschlossene Türen • **D. Tănăsescu** Politiker und Akteure im Visier der Kommunistischen Partei Rumäniens • **I. Scurtu, T. Dumitrescu** Zaharia Stancu ausgeschlossen und wieder in die Partei aufgenommen • **I. Lăcustă** 1952. Die kinematographie zu Bericht vor dem Ministerrat • **I. Hudîță** Erinnerungen • **T. Pokivallova** Die Litvinov-Kommission untersucht das Transylvanien-Problem • **V. Tudor** Marina Știrbei, eine Prinzessin der Flugwesens • **A.-Silvan Ionescu** Ball beim Künstler Aman • **M. D. Ciucă** Ion Antonescu in untersuchung • **N. Cajal** Rumänische Humanismus • **I. I. C. Brătianu** (1864-1927)

SUMARIO (Historia rumana) M. Manoilescu El modelo de Europa • J.L. Sanmartin, R.R. Florescu, E. Bădescu La Unión de 1859 • **A.L. Duțu, F. Dobre** Generales rumanos prisioneros de guerra • **G. Gafencu** El exilio rumano sostiene el Plan Marshall • **P. Sfetcu, L. Beta** Gh. Gheorghiu-Dej – I.B. Tito: detrás de las puertas cerradas • **D. Tănăsescu** De los dossiers de hombres políticos y artistas • **I. Scurtu, T. Dumitrescu** Zaharia Stancu – excluido y luego recibido de nuevo en el P.C.R. • **I. Lăcustă** 1952. La cinematografía informa al Consejo de Ministros • **I. Hudîță** Recuerdos • **T. Pokivallova** La Comisión Litvinov examina el problema de Transilvania • **V. Tudor** Marina Știrbei, la princesa de la aviación • **A.-Silvan Ionescu** Baile en casa del pintor Aman • **M. D. Ciucă** Ion Antonescu en encuesta • **N. Cajal** Humanismo rumano • **I. I. C. Brătianu** (1864-1927)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la oraș și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușai, telefon: 615.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 111995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itc.ro/history/magazin.htm>

E-mail address: anuntul@matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

Magazin istoric

• *Tragica vară
a
prăbușirii*

• *Generali români
în
prizonierat*

• *Dosarele...
lui
Damocles*

